



İZMİR BAKIRÇAY ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ A.B.D.

GÖÇMEN KADINLAR VE ÜCRETLİ BAKIM EMEĞİ:İZMİR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Simge KARABIYIK

Doç. Dr. Selin ATALAY

Temmuz 2024



GÖÇMEN KADINLAR VE ÜCRETLİ BAKIM EMEĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Simge KARABIYIK İZMİR 2024

GÖÇMEN KADINLAR VE ÜCRETLİ BAKIM EMEĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ

Simge KARABIYIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Selin
ATALAY**

**İzmir
İzmir Bakırçay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temmuz 2024**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında öğrenim görmekte olan Simge Karabıyık'ın “Göçmen Kadınlar ve Ücretli Bakım Emeği: İzmir Örneği” başlıklı tezi 03/07/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri uyarınca, Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Doç. Dr. Selin ATALAY	
Üye	Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK	
Üye	Doç. Dr. Elif BAŞ	

.....
(Unvanı, Adı ve SOYADI)
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

GÖÇMEN KADINLAR VE ÜCRETLİ BAKIM EMEĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ

Simge Karabıyık

Sosyoloji Anabilim Dalı

İzmir Bakırçay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz 2024

Danışman: Doç. Dr. Selin ATALAY

Bu araştırmada İzmir’de kağıtsız olarak bakım hizmetlerinde istihdama katılan kadınların göç kararlarından çalışma süreçlerine kadar olan süreç ele alınmış küresel bakım zinciri bağlamında ortaya çıkan küresel hiyerarşik ve eşitsizlik biçimleri incelenerek bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımına odaklanılmıştır. Bu kapsamda İzmir’de bakım hizmetlerinde ortaya çıkan göçmen kadın emeği talebinin ardındaki nedenler sorgulanmış ve bu doğrultuda Parrenas’ın 'bakımın uluslararası transferi' kavramı ışığında araştırma tartışmaya açılmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ise İzmir’de kağıtsız ve yatılı olarak bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar oluşturmuştur. Araştırma konusunun sınırlarını belirlemek ve çalışma grubunu sınırlandırmak için İzmir’de kartopu yöntemi yoluyla 14 görüşmeciye ulaşılmış, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında metne dönüştürülmüş ve analizi MAXQDA nitel veri analiz programı ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, küresel bakım zinciri bağlamında ele alınarak küresel ekonomide yeniden üretime dayalı işbölümünün oluşumu İzmir’de bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla gelen göçmen kadınlar üzerinden değerlendirilmiştir. Göçmen kadınların düzensiz gçleri, Türkiye’de değişen gç politikaları ve yasal düzenlemeler çerçevesinde analiz edilmiş; göçmenlerin çalışma süreçlerine etkileri incelenmiştir. Araştırmaya katılan yatılı bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların işçi-işveren arasındaki ilişkisi incelenerek emek sömürüsü ve eşitsiz güç ilişkileri ortaya konmuş bu doğrultuda işçi ve işverenin geliştirdikleri stratejiler incelenmiştir. Araştırmada yatılı bakım hizmetlerinin işin niteliği gereği yoğun bir duygusal emek gerektirmesi ise kadınların bu emeği hangi koşullarda ve ne sıklıkta gerçekleştirdikleri incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymuş bu çerçevede duygusal emeğin boyutu analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Emek göçü; Göçün kadınlışması; Kadın emeği; Bakım emeği; Küresel bakım zinciri

ABSTRACT

MIGRANT WOMEN AND PAID CARE WORK: THE CASE OF İZMİR

Simge Karabıyık

Department of Sociology

İzmir Bakırçay University, Graduate Education Institute, July 2024

Supervisor: Assoc. Prof. Selin Atalay

In this study, the process from the migration decisions to the working processes of women employed in care services without proper documentation in İzmir was examined, focusing on the circulation of care responsibilities among different groups of women by analyzing the global hierarchical and inequality patterns emerging in the context of the global care chain. Within this scope, the reasons behind the demand for migrant women's labor in care services in İzmir were questioned, and in this direction, the study was discussed in light of Parrenas' concept of 'the international transfer of care.'

A qualitative research method was used in this study. The study group consisted of migrant women working in care services without proper documentation and as live-in workers in İzmir. To determine the boundaries of the research topic and limit the study group, 14 interviewees were reached in İzmir through the snowball method, and a semi-structured interview technique was employed. The obtained data were transcribed into text in a computer environment and analyzed using the MAXQDA qualitative data analysis program.

The findings obtained in this study were considered in the context of the global care chain and evaluated through migrant women who came to İzmir to work in care services, focusing on the formation of a reproductive-based division

of labor in the global economy. The irregular migrations of migrant women were analyzed within the framework of changing migration policies and legal regulations in Turkey; the impacts on the working processes of migrants were examined. The relationship between live-in migrant women working in care services and their employers was examined, revealing labor exploitation and unequal power dynamics; accordingly, the strategies developed by workers and employers were analyzed. The intensive emotional labor required by the nature of live-in care work highlighted the necessity of examining the conditions and frequency under which women perform this labor; in this context, the dimensions of emotional labor were analyzed.

Keywords: Labor migration; Feminization on migration; Women Women's labor; Care labor; Global care chain.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın İzmir Bakırçay Üniversitesi tarafından kullanılan Turnitin bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....
(İmza)

Simge KARABIYIK

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with Turnitin scientific plagiarism detection program used by İzmir Bakırçay University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

.....

(Signature)

Simge KARABIYIK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GÖÇMEN KADINLAR VE ÜCRETİİ BAKIM EMEĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLÖLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
GRAFİK DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	6
2.1. Emek.....	6
2.1.1. Ücretli emek.....	8
2.1.2. Duygusal emek	11
2.1.3. Bakım emeği	14
2.2. Kadın Emeği.....	15
2.2.1.Tarihsel gelişim içinde değişen roller ve toplumsal dinamikler	15

2.2.2. Toplumsal cinsiyet ve iş bölümü: kadın işi ve erkek işinin doğuşu	17
2.2.3. Eşitsiz güç ilişkileri: yedek işgücü olarak görülen kadınlar	20
2.2.4. Küresel ekonomide ücretli emeğin kadınlaşması.....	22
2.2.5. Marksist kadın bakış açısından kadın emeği	24
2.2.6. Uluslararası iş bölümü: bakım emeğinin dolaşımı	27
2.3. Göç	29
2.3.1. Uluslararası emek göçü.....	31
2.3.2. Küreselleşme çağında göç.....	39
2.4. Göç Teorileri.....	41
2.4.1. Neo-klasik göç yaklaşımı	41
2.4.2. Tarihsel-yapısalcı yaklaşım	43
2.4.3. Göç sistemleri kuramı.....	44
2.5. Göçün Kadınlaşması	46
2.5.1. Uluslararası kadın emek göçü.....	47
2.5.2. Ücretli bakım hizmetlerinde göçmen kadınlar.....	50
2.5.3. Küresel bakım zinciri.....	52
2.6. Türkiye’de Göç ve Göçmen Kadınlar	54
2.6.1. Göç alıcı konumunda Türkiye	54
2.6.2. Türkiye’nin göç tarihine kısa bir bakış.....	55
2.6.3. Türkiye’de göçmen istihdamı	57
2.6.3.1. Yasal yollarla istihdama katılan göçmenler	58
2.6.3.2. Verilerle Türkiye’de kayıtlı çalışan göçmenler	60
2.6.3.3 Enformel emek piyasasının işçileri: Türkiye’deki göçmenler.....	62

2.7. Türkiye’deki Göçmen Kadınlar	65
2.7.1. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar	66
2.7.1.1. Türkiye’de ev içi hizmetlerinde göçmen kadın talebi	67
2.7.1.2. Bakım hizmetlerinde yatılı göçmen emeği	69
2.7.1.3. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen işçilerin statüleri	70
2.7.1.4. Türkiye’de ev hizmetleri sektöründe aracı şirketlerin rolü	75
2.8. İzmir’in Demografik ve Ekonomik Yapısı.....	77
2.8.1. Uluslararası göç kapsamında İzmir	79
2.8.2. İzmir’de yabancı kadın nüfusu ve istihdamı	82
2.8.3. İzmir’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar	83
3. YÖNTEM.....	86
3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	86
3.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları	89
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	89
3.4. Araştırmanın Yöntemi.....	90
3.5. Araştırmanın Metodolojisi: Eleştirel Gerçeklik Analizi	93
4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	95
4.1. Demografik ve Sosyokültürel Bilgiler	95
4.2. Kadınların Göç Etme Süreci.....	98
4.2.1. Kadınların göç etme kararı almalarındaki nedenler	98
4.2.1.1. Kötü ekonomik koşullar ve işsizlik	98
4.2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Faktörü	101
4.2.1.3. Sosyal ağ etkisi	103
4.2.2. Türkçe öğrenme kanalları.....	104

4.2.3. Göçmen bakıcıların Türkiye’deki göç süreci	106
4.2.4 İzmir’de göçmen kadınlar	110
4.2.4.1. <i>İzmir’de göçmen kadın olmak</i>	111
4.3. Kadınların Çalışma Süreci.....	114
4.3.1. Kadınların bakım hizmetleri sektöründe çalışma nedenleri.....	114
4.3.1.1. <i>Şirket yönlendirmesi</i>	114
4.3.1.2. <i>Cinsiyet faktörü</i>	116
4.3.1.3. <i>Yabancı olma ve yatılı iş imkanı</i>	117
4.3.1.4. <i>Türkçe bilmeme</i>	118
4.3.1.5. <i>Arkadaş/ akraba yönlendirmesi</i>	119
4.3.1.6. <i>Yaş faktörü</i>	119
4.3.2. Bakıcı olarak tercih edilme nedenleri	120
4.4. Küresel Hiyerarşi ve Eşitsizlik İlişkileri	124
4.4.1. Göçmen kadınların geride bıraktıklarına kim bakıyor?.....	124
4.4.2. Fiktif aile ilişkisi	129
4.4.3. İşverene minnet duyma	131
4.4.4. Emek sömürü ilişkisi.....	134
4.4.5. Duygusal emek.....	136
5. SONUÇ VE TARTIŞMA, ÖNERİLER.....	141
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	141
5.2. Öneriler	145
KAYNAKÇA	149
EKLER.....	160

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın yürütülmesinde ve tamamlanmasında değerli görüş ve önerileriyle bana rehberlik eden, tez dönemim boyunca göstermiş olduğu sabır ve destekleriyle çalışmalarımı şekillendiren akademik gelişimime önemli katkılarda bulunan danışmanım Doç. Dr. Selin Atalay’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca sosyoloji disiplini içerisindeki üretimime büyük katkıları olan tüm hocalarıma ve tezimin jüri üyeleri Doç. Dr. Emre Öztürk ile Doç. Dr. Elif Baş’a teşekkür ederim.

İzmir'deki yüksek lisans eğitimim sürecinde, bana motivasyon vererek teşvik eden görüşmecilere ulaşmamda büyük çaba sarf eden ve her türlü desteği sağlayan yengem İsmihan Özden ve dayım Cafer Özden'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecim boyunca, ders dönemi ve tez yazım aşamasında değerli bilgilerini paylaşan ve yaşadığım tüm zorlukları benimle paylaşarak büyük bir destek kaynağı olan Sude Dizdar'a, beni motive eden ve her zaman yanımda olan Aylin Yılmaz, Ufuk Orhan, Berk Erdem ve Buket Kıran Girgin'e ve tez sürecimin özellikle son dönemlerinde anlayış göstererek moralimi yüksek tutmama destek sağlayan iş arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan ve her türlü desteğini veren, fedakarlıklarıyla özellikle annem Gülcan Karabıyık'a, bana olan inancını her zaman hissettiren ablam Özden Duygu Demirci ve babam Hüseyin Karabıyık'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Yaş grubu ve cinsiyetlerine göre yabancılara verilen izin sayısı, 2021	61
Tablo 2. İzmir’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar ilk 10 ülke	81
Tablo 3. 2018 Yılında ülkelere göre İzmir ilinde yaşayan yabancı kadın göçmen sayısı	83
Tablo 4. Görüşmecilerin demografik özellikleri.....	95



ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Göçmen kadınların göç etme nedenleri.....	98
Şekil 2. Göçmen kadınların Türkiye’yi tercih etme nedenleri	107
Şekil 3. Bakım sektöründe çalışma nedenleri.....	114
Şekil 4. Göçmen bakıcı olarak tercih edilme nedenleri.....	121
Şekil 5. Göçmen bakıcıların menşei ülkedeki ailelerinin bakım sağlayıcıları	125



GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. İzmir’de istihdam edilenlerin sektörel dağılımları, 2022	78
Grafik 2. İzmir’de yıllara göre göç hareketliliği, 2022.....	80
Grafik 3. İzmir’de yaşayan yabancı uyrukluların dağılımı, 2022.....	80
Grafik 4. 2018-2022 İzmir’e gelen yabancı kadın sayısı.....	82



SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

ÇSGB : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

ESB: Eski Sovyetler Birliği

ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü

İŞKUR : İş ve İşçi Bulma Kurumu

OECD : İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UİGM : Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü

UİK : Uluslararası İşgücü Kanunu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1.GİRİŞ

Göç, çağımızın temel konularından biri olarak öne çıkmaktadır. İçinde bulunmuş olduğumuz çağ ise göçler çağı olarak tanımlamaktadır (Castles ve Miller,2008). Castles ve Miller (2008), 20. yüzyılla birlikte göç hareketlerinin farklılaştığını bu bağlamda göçün hızlandığını, küreselleştiğini, çeşitlendiğini ve kadınlaştığını belirtmiştir. Uluslararası göç teorileri incelendiğinde 1970'lere değin genellikle göç süreçlerinin ekonomik nedenlerle erkekler tarafından gerçekleştirildiği ve kadınların ise aile birleşimi kapsamında aile reisinin yanında anne veya eş olarak yer aldıkları görülmektedir. Ancak 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, araştırmacılar bu algının geçerliliğini yitirdiğini ve kadınların birer özne olarak göç süreçlerine katıldıklarına dikkat çekmiştir (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009). Kadınların özellikle küreselleşme ve değişen ekonomik koşulların etkisiyle birlikte ülkeler arası coğrafi hareketlilikleri artmış, işgücünün farklı kollarında istihdama katılmak için göç hareketlerine katılmışlardır.

Küreselleşme etkisiyle ve neoliberal dönüşümle birlikte serbest piyasa ekonomisine geçiş ise emeği niteliksizleştirmiş, esnek hale getirerek zayıflatmıştır. 1970'lerde yaşanan bu dönüşüm üçüncü dünya ülkelerini büyük bir borç altında bırakarak yoksullaşmasına yol açmış, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikteyse özellikle Doğu Avrupa'da serbest piyasa ekonomisine geçen ülkeler yoksulluk ve işsizlikle karşı karşıya kalmıştır (Demirdizen,2013, s.326). Bu durum özellikle kadınları etkileyerek kadın yoksulluğunu derinleştirmiştir. Bu doğrultuda yoksulluk ve işsizlik ile karşı karşıya kalan kadınlar ailelerin geçimini sağlamak üzere görece daha iyi ekonomik koşullara sahip ülkelerin artan ucuz işgücü talebine yanıt olarak emek göçünü gerçekleştirmesine neden olmuştur.

“Göç veren bölgeler itibariyle kadın göçmenlerin dağılımına bakıldığında, Avrupa 34 milyon kadın göçmen ile birinci sırada yer alırken; Asya 23,8 milyon kadın göçmen ile ikinci sırada, Afrika 8,1 milyon kadın ile üçüncü sırada ve Latin Amerika ile Karayipler bölgesi 3,3 kadın göçmen ile son sırada yer almaktadır. Göçmen kadın açısından, göç veren bölgelerin başında Avrupa'nın gelmesi, Eski Doğu Bloku ülkelerinin yaşadıkları ekonomik dönüşümün yol açtığı ekonomik ve sosyal sancıların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır” (Gökbayrak, 2009, s. 63).

Göçmen kadınların gerçekleştirdikleri emek göçü kapsamında hedef ülkedeki işgücüne katılımları incelendiğinde ise 1970'lerin ortasına kadar kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak imalat sanayiinde gıda, tekstil, hizmetler sektörünün bilhassa otel, lokanta gibi çoğunlukla yerli işgücünün kabul etmediği ikincil işgücü piyasasında yer aldıkları görülmüştür. Ancak 1973 ekonomik krizi sonrasında ekonomik yeniden yapılanma dönemine girilmesiyle birlikte ülkelerin göçü kısıtlayıcı önlemler alması ve fabrikalardaki işgücü talebine duyulan ihtiyacın azalması kadınların çoğunlukla düzensiz olarak göç etmesine ve ev ve bakım hizmetleri sektöründe istihdama katılmasına yol açmıştır (Toksöz, 2023, s.3051).

Kapitalist sistem, toplumsal yapıları ve güç ilişkilerini şekillendirirken özellikle cinsiyet ve ırk gibi sosyal olguların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar sonucunda kapitalist üretim sürecinin yeniden şekillenmesiyle birlikte ortaya çıkan kriz ve yoksulluk, eşitsizlik unsurlarına bağlı olarak kadınların daha fazla etkilenmesine yol açmıştır (Özbek ve Köşk, s.49). Ekonomik yapının yeniden şekillenmesiyle birlikte kadınların işgücüne artan katılımları ve devletin refah harcamalarını kısıtlaması patriyarki tarafından şekillendirilen normlar doğrultusunda kadın sorumluluğunda görülen ev ve bakım işlerini kimin gerçekleştireceği meselesini ortaya çıkarmıştır. “Özellikle kamusal hizmetlerin ve desteklerin yetersiz, mevcut desteklerin daha çok nakit transferleri şeklinde olduğu ülkelerde ve işgücü piyasasının kuralsız ve esnek yapısına bağlı olarak kolay çözüm, genellikle ailelerin düzensiz yollardan temin ve finanse ettiği göçmen kadın işçiler olmuştur” (Toksöz, 2023, s.3057).

Ev ve bakım hizmetleri dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yaygın bir istihdam alanıdır ve çoğunlukla kağıtsız olarak gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de refah rejim anlayışı aile merkezlidir (Dedeoğlu, 2017, s.217). Türkiye’nin geleneksel aile yapısı doğrultusunda ev ve bakım işlerinin kadınların sorumluluğunda olduğu düşüncesi ise kadınların bakım işlerini gerçekleştirme baskısıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Ancak, Türkiye’de yaşanan ekonomik dönüşümlerle birlikte kadınların artan işgücüne katılımı, kadınların geleneksel rollerinin zayıflamasına neden olmuş erkeklerin ev içi üretime katkısının yetersiz kalmasıyla birlikteyse emek yoğun gerektiren bakım işlerinin aile dışılaştırmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda bakım hizmetlerine ihtiyaç duyulduğunda devletin

bu hizmetleri üretmedeki rolünün sınırlı olması nedeniyle özellikle orta-üst sınıf ailelerin bakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ücretli bakım hizmetlerine yöneldikleri gözlemlenmiştir. Bakım hizmetleri sektörünün niteliği gereği düşük statülü, yatılı ve ağır çalışma koşulları altında gerçekleştirilmesi ise yerli işgücü tarafından tercih edilmemesine veya yüksek ücretler talep edilmesine yol açmıştır. Bu nedenle aileler, düzensiz yollardan sağladıkları göçmen kadınlar aracılığıyla bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır (Toksöz, 2021).

Türkiye’de ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlara dair ilgili literatür incelendiğinde ise göçmen kadınların çoğunlukla Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden ve Filipinlerden gelen kadınlar olduğu görülmüştür (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009; Demirdizen, 2013; Deniz ark., 2020). Göçmen kadınların statülerine bakıldığında ise çoğunlukla yasal olarak turist vizesiyle Türkiye’ye giriş yapmalarına karşın çoğunun işgücüne kağıtsız olarak katıldıkları görülmektedir. Kaşka (2016), Moldovalı göçmen kadınlar üzerine yaptığı çalışmasında, kadınların turist vizesiyle Türkiye’ye giriş yaptıklarını, ancak vize sürelerinin bitmesi ve işgücüne katıldıklarında çalışma izni almamaları durumunda, işgücüne kağıtsız olarak katılım sağladıklarını belirtmiştir. Akalın (2015), Türkiye’deki esnek vize uygulamaları doğrultusunda Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınların hedef ülke olarak Türkiye’yi tercih ettiklerini ve çoğunlukla ev hizmetleri sektöründe kağıtsız olarak istihdam edildiklerini vurgulamıştır (Akalın, 2015, s.28-30). Demirdizen (2013) ise Türkiye’de göçmen kadın nüfusunun artışına paralel olarak ev ve bakım hizmetleri sektöründeki sorunların daha fazla gündeme geldiğini ve bu sorunlara ise çoğunlukla kadınların ev hizmetleri sektörüne kağıtsız katılımlarına yol açtığını belirtmiştir (Demirdizen, 2013, s.342).

Mevcut çalışmalarda da belirtildiği üzere, ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar çoğunlukla Türkiye’ye turist vizesiyle giriş yapılabilen ülkelere gelen ve işgücünün enformel sektörlerinde istihdam edilen kadınlardır. Günümüzde değişen ve düzenlenen göç politikalarına karşın 1990’lı yıllarda turist vizesiyle gelen göçmen kadınların durumunu düzenleyecek bir yasanın bulunmayışı kadınların gerek vize sürelerinin bitmesi gerekse çalışma izni alamamaları durumunda kadınların kağıtsız olarak istihdama katılımlarına neden olmuştur. Bu doğrultuda kadınların kağıtsız olarak istihdama katılmalarının bir sonucu olarak

göçmen ev işçilerinin yasal haklarından yararlanamamaları ise ücret ve çalışma koşullarının işverenin inisiyatifine bırakılmasına ve bu durumun çoğunlukla kadınların emeklerinin sömürüye tabi kılınmasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda, göçmen kadınların statülerinin ve işgücüne enformel katılımlarının sorgulanması, göçmen ev işçilerinin yaşadıkları sorunların ortaya konması bağlamında önem arz etmektedir.

Türkiye'de ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlara dair mevcut çalışmalara bakıldığında, yoksulluk ve işsizlikle mücadele eden kadınların çoğunlukla menşei ülkelerinde geride bıraktıkları ailelerin geçimini sağlamak amacıyla Türkiye'ye göç ettikleri ve ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katıldıkları görülmektedir (Akalin, 2023; Yalçın, 2015; Erdoğan ve Toksöz, 2013). Türkiye'deki ücretli bakım hizmetleri göz önüne alındığında ise küresel bir iş bölümünün ortaya çıktığı görülmektedir. Bu işbölümünde orta-üst sınıftan kadınlar genellikle göçmen kadınlar aracılığıyla bakım hizmetlerine erişirken göçmen kadınlar kendi ülkelerinde kalan aile üyelerine ev ve bakım işlerini devretme eğilimindedirler. Parrenas (2000), bu durumu 'bakıcılığın uluslararası transferi' olarak adlandırmaktadır. Bu kapsamda metalaşmış yeniden üretim emeğinin uluslararası alana yayılması küresel bir hiyerarşik eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkarttığı görülmektedir. Bu durum küresel bakım zinciri çerçevesinde ortaya çıkan küresel işbölümü ve eşitsizlik ilişkilerinin incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmada göçmen kadınların göçlerine ilişkin yapı ve süreçlerin anlaşılabilmesi için göç teorileri ele alınmış bilhassa günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte önem arz eden ulus ötesi sosyal ağların araştırmaya katılan göçmen kadınların göç etme kararlarına etkisi incelenmiştir.

Bu araştırmada kadınların göç kararlarından çalışma süreçlerine kadar olan aşamaları küresel hiyerarşi ve eşitsizlik biçimleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Ortaya çıkan bu küresel hiyerarşi ve eşitsizlik biçimleri ise küresel bakım zinciri kavramı ile açıklanarak incelenmiş, özellikle Parrenas'ın çalışmaları ışığında, bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımına odaklanılmıştır. Bu çerçevede, göçmen bakım emeğine duyulan ihtiyacın nedenleri, göçmen bakıcıların geride bıraktıkları ailelerinin bakımını kimin üstlendiği, göçmen kadınların düzensiz statülerinin nedenleri ve bu durumun ortaya çıkardığı sonuçlar,

işçi-işveren ilişkilerinin nasıl şekillendiği sorgulanmıştır. Yapılan görüşmelerde görüşmecilere yöneltilen sorular ile bu konuların elde edilen bulgular ışığında açıklanması amaçlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada İzmir’de kağıtsız olarak bakım hizmetlerinde çalışan 14 göçmen kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma konusunun sınırlarını belirlemek ve araştırmanın çalışma grubunu sınırlandırmak için İzmir’de kartopu yöntemi yoluyla görüşmecilere ulaşılmıştır. Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma hakkında genel bilgi verilmiş olup ikinci bölümünde kavramsal ve teorik çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölümde emek kavramı, ücretli emek, bakım emeği, duygusal emek, uluslararası iş bölümü ve kadın emeği üzerinde durulmuş Marksist kadın bakış açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca, göç, emek göçü ve göçün kadınlaşması konuları ele alınarak, İzmir'deki göçmen bakıcı kadınların İzmir'e göç etme nedenleri üzerinde durulmuştur. Kadınların İzmir'e göç etme nedenleri üzerinde durulmuş yasal statüleri, Türkiye'nin değişen göç politikaları doğrultusunda düzenlenen yasalar çerçevesinde incelenmiş ve kağıtsız olarak çalışmalarının ardındaki nedenler sorgulanmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde ise başlık altında ele alınarak yorumlanmıştır. Analizde görüşmecilerin göç ve çalışma süreçleri, işçi işveren ilişkileri analiz edilerek ortaya çıkan küresel hiyerarşik ve eşitsizlik biçimlerinin ardındaki nedenler eleştirel düzlemde ele alınmıştır.

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Emek

Karl Marx, emeğin yabancılaşmamış bir biçiminin insanlık ve doğa arasında bir tür karşılıklı etkileşimi içerdiği fikrini öne sürmektedir. Marx, insan doğasının, tarih boyunca değişmeyen ve farklı üretim biçimleri veya yaşadığımız toplum türlerine bakılmaksızın sabit kalan tek bir temel ve özsel özellik olduğunu iddia etmektedir. Hayvanlar doğası gereği yaşamlarını sürdürebilmek için beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla emek sarf etmek beceresine sahiptir. Ancak insanlar ise hayvanlar gibi ihtiyaçlarını karşılamak için doğrudan güdüsel tepkilerle değil bu ihtiyaçlarını bilinçli bir eylemle dürtülerin bilincinde olarak yapmaktadır. İnsanın emeği sadece hayatta kalabilmek için ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir. İnsan aynı zamanda ruhani, toplumsal, entelektüel ve estetik amaçları için de doğayı dönüştürerek, amacı nesneleştirerek emek sarf etme becerisine sahiptir (Coley, 2018, s.278-279). Marx'a göre üretimimiz amacımızı yansıtmaktadır.

“Emek, öncelikle, insan ve doğanın her ikisinin katıldığı ve insanın kendisiyle doğa arasındaki maddi tepkileri kendi isteğiyle başlattığı, düzenlediği ve kontrol ettiği bir süreçtir...Dış dünyada bu şekilde eylemde bulunan ve onu değiştiren insan aynı zamanda kendi doğasını değiştirir. İnsan uyuklayan güçlerini geliştirir ve kendi egemenliğine boyun eğmeye zorlar... Emeği, onu yalnızca insani olarak damgalayan bir biçimde farz ederiz. Bir örümcek, bir dokumacının çalışmasına benzeyen bir çalışma yürütür ve bir arı peteğinin gözlerini yapması açısından çoğu mimarı gölgede bırakır. Ancak en kötü mimarı, arıların en iyisinden ayıran şey, mimarın yapısını gerçeklikte inşa etmesinden önce onu hayalinde inşa etmesidir. Her emek sürecinin sonunda, bu sürecin başlangıcında emekçinin hayalinde var olan bir sonucu elde ederiz. Emekçi sadece, üzerinde çalıştığı maddenin biçiminde bir değişiklik meydana getirmez aynı zamanda amacı da gerçekleştirir” (Marx,1867/1967, s.177-178, aktaran; Ritzer, 2014, s.52).

Bu doğrultuda Marx'ın emeği tanımlaması, bir nesnenin insan kullanımı için dönüştürüldüğü üretim sürecinde zihinsel ve fiziksel yeteneklerin birlikte kullanılmasının sağlanmasıdır (Brown, 2016, s.42). Her emek başlangıçtan beri emekçinin zihninde var olan bir süreçtir. Emekçi, üzerinde çalıştığı malzemeyi sadece fiziksel olarak değiştirmekle kalmaz aynı zamanda zihinsel olarak da

faaliyette bulunmaktadır ve belirlediği hedefi gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Emekçi, bu süreçte kendi hedefini idrak eder ve bilinçlidir. Emeğinin sonucunu anlamak için düşünme yeteneğini kullanır ve bu süreçte kendi iradesiyle yönlendirilen bir eylem gerçekleştirmektedir. Bu noktadan hareketle insanın çalışması bilinçli ve amaçlıdır (Braverman, 2008, s.72).

Marx'a göre, insanlar içsel düşünceleriyle dışsal nesneleri yarattıkları süreci 'nesneleşme' olarak adlandırır. İnsanlar, belirli bir amaca yönelik faaliyetlerle veya emekleriyle dış dünyayı şekillendirirler. Bu, insanın doğasında yer alan bir süreçtir ve emeğin kendisi, hedefi ve bu hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar gibi temel unsurları içerir. İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek ve geçimlerini sağlayabilmek için doğadan faydalanır ve nesneler insanın faaliyetinden bağımsız olarak, insan emeğinin genel nesnesidir. Örneğin, suyun içinde avlanan balık veya ormandan kesilen ağaçlar, insan emeğinin dışında doğanın kendi kendine sağladığı ürünlerdir. Buna karşılık emek nesnesi bu nesnelerin çevreleriyle dolaysız ilişkilerinden koparılıp insan emeğiyle işlenmesinden sonra elde edilmektedir. Örneğin, çıkarılmış ve yıkanmaya hazır durumda olan maden cevheri, buna örnektir (Marx, 2015, s.182). Bu doğrultuda insan emeği gereksinimlerini karşılamak için nesnelerin çevreleriyle dolaysız ilişkilerinden koparılmakta ve insan emeğiyle işlendikten sonra elde edilmektedir. Bu sebeple emek nesnesi insan emeğiyle işlendikten sonra elde edildiyse emek nesnesi olarak adlandırılmaktadır. Emek süreci, insanın doğayla etkileşimini içerir ve bu etkileşim sonucunda doğa, insan emeği tarafından değiştirilirken insan da kendisini ve toplumu değiştirme gücüne sahip olur. Marx, emeği, insanın materyal dünyayı biçimlendirdiği ve böylece kendi varoluşunu gerçekleştirdiği etkinlik olarak görür (Asanbekova, 2020, s.14).

Marx'a göre insanlar temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir emek sarf etmektedirler; yani üretim sürecinde insanlar çalışırlar ve ürünler ortaya çıkarırlar. Ancak bu emek sürecinde insanlar sadece ihtiyaçları karşılamakla kalmaz aynı zamanda onları ve üretim sürecini de etkileyerek değiştirir. Üretim sürecindeki değişim ise sadece nesnel koşulları etkilemez aynı zamanda üreticileri de dönüştürür. İnsanlar üretim sürecinde çalışırken yeni beceriler geliştirir, yeni fikirler ortaya çıkarır ve kendilerini geliştirirler. Bu süreç insanların üretkenliğini artırarak toplumun ve ekonominin gelişmesine katkıda bulunur. Bu süreç toplumsal

ilişkileri de etkilemektedir. İnsanlar, birlikte çalışma ve işbirliği yoluyla yeni ilişkiler kurarlar ve toplumsal bağlantılarını güçlendirirler. Ayrıca, yeni ihtiyaçlar ve talepler ortaya çıktıkça, insanlar arasındaki iletişim ve etkileşim biçimleri de değişebilir. Bu süreç toplumun ve ekonominin gelişiminde temel bir itici güç olarak görülmektedir. Çünkü insanların üretim süreci içindeki etkinlikleri, hem kendilerini hem de toplumu sürekli olarak değiştirmekte ve dönüştürmektedir (Ritzer, 2014, s.53).

2.1.1. Ücretli emek

Marx'a göre, bir toplumu tanımlayan temel unsur, insanların hayatta kalmak ve insan olarak gelişmek amacıyla birbirleriyle kurdukları ilişkidir. İnsanlar ihtiyaçlarını toplumsal bir bağlamda karşılamaktadır. Yani insanlar hayatta kalmaya ve insan olarak gelişmeye çalışırken birbirleriyle ilişki içerisinde. (James, 2010, s.148).

“Bütün türler içinde doğal çevreye uyum sağlayarak değil, bu çevreyi kendi ihtiyaçlarına elverişli hale getirmeye çalışarak hayatta kalabilen tek varlık insandır. Bu türün bireyleri arasında haberleşme ve kendiliğinden yardımlaşma imkanından doğmuş bilinçli ve sosyal bir faaliyet olan emek insanın, kendi doğal çevresini etkilemeye yarayan araçtır” (Mandel, 2008, s. 23).

İnsanlar, üretken varlıklardır ve sadece fiziksel kaynaklar değil, aynı zamanda fikirler de üretmektedirler. İnsanlar, üretim ve toplumun organizasyonu için sürekli sosyal ve politik ilişkilere dahil olmaktadır. Marx, ekonominin tüm toplumlarda üretim sürecini, bölüşümü ve tüketimi içerdiğini ve çalışmanın da bu sistemle iç içe geçmiş olduğunu ifade etmektedir. (Fuch, 2015, s.48).

Kapitalist toplumda toplumu yeniden ürettiğimiz toplumsal ilişkilerin ayırt edici unsuru ise, ücret ilişkileridir (Colley, 2018, s.281). Başlangıçta değişim olmadan önce emek insani bir ihtiyaçtan doğmuştur ve üretim tamamen ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. İnsan emeği, sadece geçim aracı değil, aynı zamanda bireysel varlığın doğrulanması için de önemli bir rol oynamaktadır. Ancak mal ve hizmetlerin takası ile birlikte insan emeği artık bir kazanç kaynağı haline gelmiştir.

Bu durumda, emeğin amacı ile insanın varoluşu arasında bir ayrım oluşmuştur. Emek sadece ihtiyaçları karşılamak için değil aynı zamanda insanların kazanç elde etmelerine ve varlıklarını doğrulamalarına olanak sağlayan bir araç haline gelmiştir. Bu çerçevede emeğin niteliği, metalar dünyasının belirmesi ile değişiklik göstermiştir (Marx, 2011, s.50-51).

Çalışma, insan ihtiyaçlarını karşılayan mallar üretme faaliyetidir ve farklı toplumlarda köle işi, ev işi, ücretli iş gibi özgül tarihsel özellikler kazanmıştır. Emek sürecinde kontrol ve hakimiyet, emekçinin değil, üretim ilişkilerinin ve toplumsal yapının belirlediği bir zorunlulukla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, kölelikte emek, köle sahibinin zorunlu talebi ve denetimi altında gerçekleşirken, ücretli işçilikte emek, sermaye sahibinin ücret karşılığında kontrolü altında gerçekleşmektedir (Fuch, 2015, s.48).

Marx'a göre daha önceleri feodal bey veya köle sahibi için yapılan iş, şimdi ise işveren için yapılan ücretli işe dönüşmüştür. Ancak Marx'a göre, ücret karşılığında sattığımız şey aslında işimiz değildir. İşverenin satın aldığı şey, çalışma yeteneğimizdir ve Marx bunu "emek gücü" olarak adlandırmaktadır (James, 2010, s.148). Kapitalizmin üretim araçlarını kontrol altına almasıyla birlikte, emekçilerin hayatlarını sürdürebilmek için tek seçenekleri satılabilir bir varlık olarak kendi emek güçleri olmuştur. Bu durumda, esaret ve feodal ilişkilerden kurtulmuş olsalar da özgürlükleri emek güçlerini işgücü piyasasında satabilme yeteneği ile sınırlı kalmıştır (Colley, 2018, s.281-282).

Kapitalist toplumda üretim araçlarına sahip olan sermayedarlar ücretli emekçileri somut bir üretim sürecinde emeğin nesnelerini ve araçları kullanarak kullanım değeri üretmektedir. Üretim araçlarına sahip olanlar ile emek gücünü satanlar arasındaki ilişkinin temelinde ise bir tarafta üretim araçlarını ve dolayısıyla emek sürecini kontrol edenler, diğer tarafta ise bu araçları kullanarak emek güçlerini satanlar bulunmaktadır. Toplumsal üretim ilişkileri, basit bireysel ilişkiler değil toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerdir. Bu doğrultuda ücretli emek-sermaye ilişkisi, üretim süreci ve emek süreci tarafından belirlenen nesnel bir gerçekliktir (Kılıç, 2019, s.15).

İnsanın emeği, yaşam süreçleri ve bedensel işlevler gibi doğal olarak insana aittir. Kaslar ve beyin gibi vücut organları, insana özgüdür ve bir kişi bunları başkası için kullanamamaktadır. Bu çerçevede bir insan nasıl ki bir başkası adına yiyemez, uyuyamaz veya cinsel ilişki kuramazsa, aynı şekilde emek gücünü de başka birine devredemez. İşçinin yeteneği, ona ait bir özelliktir ve bir başkası tarafından devralınamaz. Bu nedenle, işçi, kapitaliste kendi yeteneğini teslim etmez. İş gücü, işçinin sahip olduğu bir değerdir ve bu değer, kapitalistin işçiyi istihdam etmek suretiyle elde ettiği yararlarla ilişkilendirilir. Ancak, işçinin sattığı ve kapitalistin satın aldığı şey, belirli bir miktar emek değil, belirli bir zaman dilimi içinde sunulan emek gücüdür. Yani, işçi, belirli bir süre boyunca emek gücünü kullanma hakkını satmaktadır (Braverman, 2008, s.78).

İşçi kendi emeğini işverene sattığını düşünmekte ve bu nedenle çalıştığı saat veya gün sayısı ile aldığı ücret arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. İşverenin yaptığı yatırımları ve üretim harcamalarını göz önüne aldıktan sonra üretilen malların satışından elde edilen gelirden işverenle çalışan arasında orantılı bir bölüşümün olduğu ya da olabileceği düşünülmekle birlikte bu varsayım, adil bir çalışma günü karşılığında adil bir ücretin mümkün olabileceği gibi düşüncelere yol açmaktadır (Colley, 2018, s.281). Kapitalist toplumda işveren işçiye belirli bir dönem için haftanın kendisine ait olan kırk-elli saatinde ne yapacağını söylemektedir ve bu saatler içinde üretilen her şeye sahip olma hakkını satın almaktadır ve işveren, önceden belirlenmiş bu süre içinde işçilerden mümkün olduğunca faydalanmaya çalışmaktadır. Örneğin günün iki, üç veya dört saatinde işverenin ödediği ücretin karşılığını üretebilen işçiler bu zaman diliminde ürettiklerinin karşılığını ücret olarak almaktadır. Bu süre ücrete tabi zaman olarak adlandırılmakla birlikte ücretli iş olarak kabul edilmektedir. Ancak, günün geri kalanında üretilenler işverene aittir ve bu süre boyunca işçiler ücretsiz çalışmış olmaktadır (James, 2010, s.148). Bu durumda, işçilerin üretimleriyle elde edilen değer büyük bir kısmı işverene ait olmakta ve işçilerin emeği sömürüye tabi kılınmaktadır. Marx bu durumun dört farklı yabancılaşmayı ortaya çıkarttığını belirtmiştir: İnsanın kendi ürettiklerine yabancılaşması, emek sürecine yabancılaşması, kendine yabancılaşması ve diğer emekçilere yabancılaşması. Bu

süreçte pek çok işçinin ciddi zihinsel ve fiziksel sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalması söz konusu olmaktadır (Colley, 2018, s.283).

2.1.2. Duygusal emek

Marx, emek gücünü, insanların üretim sürecinde kullanmak üzere sahip oldukları zihinsel ve bedensel potansiyel olarak tanımlamıştır. Ancak bu tanım, insanların duygusal ve psikolojik varlığını dikkate almamakla birlikte emek gücünün sadece fiziksel ve zihinsel boyutuna odaklanılarak duygusal ve ruhsal unsurlar göz ardı edilmiştir. Bu doğrultuda “duygusal emek” kavramını ele alan ilk isim Russel Hochschild Marx’ın emek gücü kavramın bir yenilik getirmiştir (Colley, 2018, s.284). Hochschild’a (2003) göre duygusal emek, bir ücret karşılığında sergilenen bir tür emektir ve bu nedenle de bir değişim değeri bulunmaktadır. Örgütler, çalışanlardan hangi durumlarda hangi duyguları sergilemelerini beklediklerini belirleyen duygusal davranış kurallarını belirlerler. Bu kurallar, örgütsel hedeflere ulaşmak için çalışanlara rehberlik etmek ve davranışlarını örgüt amaçlarıyla uyumlu hale getirmek amacını taşımaktadır.

Hochschild’a göre duygusal emek gerektiren pek çok iş vardır ve bu işlerin üç özelliği bulunmaktadır: İlk olarak, Hochschild'a göre duygusal emek gerektiren işlerin bir özelliği, insanlar arası iletişimin yüz yüze ve sesli olarak gerçekleşmesidir. Yani, işçilerin duygusal becerilerini kullanarak doğrudan diğer insanlarla etkileşime geçmeleri beklenmektedir. İkincisi, çalışanın başka bir kişide belirli duygusal durumları yaratması gerekliliğidir. Örneğin, işverenin istediği duygusal durumlar arasında şükran veya korku gibi hisler yer alabilmektedir. Bu doğrultuda işçilerden bu duyguları müşterilere veya diğer çalışanlara yansıtmaları beklenmektedir. Son olarak işverenin eğitim ve duygu yoluyla çalışanların duygusal faaliyetleri üzerinde bir dereceye kadar kontrol uygulamasına izin vermesidir (Hochschild, 2003, s.150).

Günümüz toplumunda özellikle hizmet sektörlerinde müşteri memnuniyetine önem verildiği ve insani ilişkilerin ön planda tutulduğu görülmektedir. Tüketiciler nitelikli bir hizmet almalarının yanında hizmet verenlerin güler yüzlü, içten ve samimi olmalarını beklemektedir. Buna bağlı olarak iş görenler duygularını

müşteriyi memnun edecek şekilde düzenlemekle sorumlu tutulmuşlar ve kendi duygularını belirli bir ücret karşılığında müşterisinin duygularını yönlendirmek için kullanmışlardır. Rekabetin ön planda olduğu bu sektörde duygular metalaşarak emeğin bir diğer boyutu olan duygusal emeği ortaya çıkarmıştır (Hochschild, 2012)

Hochschild, çalışanlarla müşteriler arasında geçen karşılıklı diyalogu, sahnelenen bir oyuna benzettiği dramaturjik perspektifle ele almaktadır. Dramaturjik yaklaşım ilk olarak Goffmann tarafından 1959'da "Gündelik Hayatta Benliğin Sunuşu" adlı kitabında konu edinmiştir. Goffman'a (2021) göre insanlar günlük hayatta sürekli bir oyun sergilerler ve karşı tarafı etkileme eğilimindedirler. Örneğin, mağaza satış elemanlarının tüm müşterilere aynı nezaketi göstermesini gerektiren bir kılavuza sahip olmaları, bu oyunun bir parçasıdır. Satış temsilcisinden beklenen davranış ise daima güler yüzlü bir mizaç ve tavır göstermesi olmuştur. Hochschild ise bu etkileşimde çalışanları "aktör" ve müşterileri "izleyici" olarak tanımlar. Çalışanların sergilediği duygular, kurumların beklentilerine göre şekillenir. Ancak bu beklentilerin karşılanamaması, çalışanların ve kurumun performansını olumsuz etkileyebilir. Çalışanlar bu beklentilere uygun davranışları sergilemek için ekstra bir çaba sarf etmek zorunda kalırken, bu durum çalışanların yıpranmasına yol açmaktadır. Çalışanların bu "oyuna" bilinçli veya bilinçsiz olarak katılmakla birlikte aynı zamanda bu durumu içselleştirmesi de söz konusu olmaktadır (Güngör, 2009, s.168).

Geç kapitalizmin giderek hizmet sektörüne ve üretim çılgınlığına daha fazla bağlandığı bu dönemde, emek gücünün sömürüye tabi kılınması daha da yoğunlaşmaktadır ve bu, özellikle belirgin bir şekilde hizmet sektöründe kendini göstermiştir. Hizmet sunulurken artık sadece işin yapılması değil aynı zamanda bir 'gülümseme' veya 'iyi günler' dileğinin eşlik etmesi de beklenmektedir. Değer üretimi artık sadece zihinsel ve fiziksel becerilerle değil aynı zamanda duygusal kapasiteyle de ilişkilendirilir hale gelmiştir.

Duygusal emek yaklaşımında önemli noktalardan biri de duygusal davranışın kurallarıdır. Duygusal davranış kurallarını belirleyen örgüt, çalışanların iş süreçlerinde sergiledikleri duygular için bir rehber olma özelliği taşımaktadır. Bu kurallara uyum sağlamak için gösterilen çaba ise duygusal emek davranışlarının sergilenmesi sırasında gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda çalışanların müşterilere

yönelik sergiledikleri duyguların hangi şekilde gerçekleştiği ise önem arz etmektedir. Duygusal emek gösterimi stratejileri Ünal'a (2011) göre üç başlıkta ele alınmaktadır:

Yüzeysel davranış; Çalışanların gerçek hissettiklerinden farklı olarak, işverenin veya kurumun beklediği davranışları sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bu durumda çalışanlar, hissetmedikleri bir duyguyu hissediyormuş gibi davranır ve bu davranışlarını jest, mimik gibi dışa yansımalarıyla değiştirirler. Örneğin bir bakım hizmetleri çalışanı, yaşlı bir bireye yardım ederken güler yüzlü ve sabırlı bir tutum sergilemesi beklenmektedir. Ancak çalışanın gerçekte yorgun olması durumunda bile bu beklenen davranışları göstermesi gerekebilmektedir. Bu durumda, çalışan kendi duygularını bastırarak veya kontrol altına alarak işverenin beklentilerine uygun davranışlar sergilemektedir.

Derin davranış; Çalışanın gerçekte hissettiği duyguyu kontrol etmesi ve göstermesi gereken duyguyu yaşaması, duygusal emeğin temel unsurlarından biridir. Bu, çalışanın içten davranması ve duygusal olarak uygun bir davranış sergilemesi anlamına gelmektedir. Burada duygusal emeği etkileyen faktörler ise süre ve iş rutinliğidir. Süre, derin davranış, yani çalışanın içtenlikle yaşadığı duyguyu etkilerken iş rutini içinde tekrarlanan görevler ve beklentiler, çalışanın duygusal tepkilerini otomatikleştirmekte içtenlikten uzaklaşmasına yol açabilmektedir.

Samimi davranış; Çalışanlar veya bireylerin gerçek duygularıyla iş yerlerinin beklediği duyguların uyumlu olması, yani duyguların birbirleriyle örtüşmesi, önem arz etmektedir. Şayet çalışan, kendi gerçek duygularını ifade edebiliyorsa ve bu duygular, iş yerinin beklentileriyle uyumluysa, bu durumda bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Bu doğrultuda samimi davranış gösterme düzeyi yükseldikçe, duygusal emek sürecinin başarısında artış söz konusu olmaktadır (Ünal, 2011, s.29-30).

Hocshchild, kapitalizmdeki ataerkil toplumsal ilişkilerin kadınları sistemin baskılarına daha açık hale getirdiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda kadınlar, genellikle maddi kaynaklardan yoksun olmaları nedeniyle duygusal destek bir hüner veya lütuf olarak sunma eğiliminde olmaktadır ve genellikle bakım gibi

belirli alanlarda uzmanlaşmalarının beklenmektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle duygusal değişimlere daha açıkken kadın işlerinin görünürlüğünün azalmasıyla, erkeklerle kadınlar arasındaki güç dengesizliğinin artışı söz konusu olmaktadır (Colley, 2018, s.288).

2.1.3. Bakım emeği

Bakım emeği doğrudan kişilerin bakımını içeren bir tür emektir ve ücretli veya ücretsiz olarak gerçekleştirilebilmektedir (Razavi, 2007). Bakım emeği, çoğunlukla çocuk, hasta, yaşlı ve engelliler gibi kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilerin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak harcanan emektir. Bakım verilen kişiler bakım verene kaçınılmaz olarak bağımlı durumdadır.

“Antonopoulos (2008)’ da bakım emeğinin önemine işaret etmektedir. Zamanın ücretli ve ücretsiz emek arasındaki bölüşümünün yaş, sosyal sınıf, coğrafi konum, çocuk sahibi olup olmama gibi pek çok faktöre bağlı olduğunu belirten Antonopoulos’a göre ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de bu bağlamda oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkelerde daha çok kişinin ücretli çalışma olanağı bulması ve kamunun sağladığı hizmetlerin niteliği, ücretli ve ücretsiz emek arasındaki zaman dağılımını etkileyebilmektedir. Ancak koşul ve şartlar ne olursa olsun ücretlendirilmeyen emek her zaman daha çok kadınlar tarafından ortaya konulmaktadır” (Kütük, 2019, s.208).

Bakım emeği toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında kadınların yaşadıkları ortaklık genellikle çocuk, yaşlı, engelli veya hasta yakınlarının bakımından öncelikli olarak sorumlu tutulmalarıdır. Ancak, bu bakım sorumluluğunu yerine getirme biçimleri sınıfsal farklılıklardan etkilenmektedir. Alt sınıftan kadınlar genellikle ücretli çalışmaya katılımında bakım ihtiyacını aile ve akraba desteği alarak karşılamaktadır ve bu destek olmadığında ise kadınlar ücretli çalışma ve bakım sorumluluğu arasında bir seçim yapmak zorunda kalabilmektedirler. Bu doğrultuda kadınlar, ev içinde yaptıkları işlere benzer güvencesiz, düşük ücretli ve geçici işlerde çalışmak zorunda kaldıkları için, ücretli çalışmaktan tamamen vazgeçme eğiliminde olurlar. Ayrıca ekonomik kriz durumlarında devlet destekli bakım hizmetlerinin kesilmesiyle birlikte daha önce bu hizmetleri kendileri sağlayan kadınlar ev içinde bakım işlerini ücretsiz olarak

üstlenmek zorunda kalabilmektedir. Bu çerçevede sosyal politika ve hizmetlerin etkilerinin sadece kadınları ve erkekleri değil, farklı kadınları da farklı şekillerde etkilemesi söz konusudur. Bu nedenle, kadınların ekonomik sınıfa bağlı olarak bakım deneyimlerinin de farklılık gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır (Özateş, 2015, s.31). Bu noktadan hareketle, kadın emeğinin tarihsel boyutları ve gelişimi tartışmaya açılacak; bu süreçte kadın emeğinin çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikler içerisindeki dönüşümü ve bu dönüşümün toplumsal etkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2. Kadın Emeği

2.2.1.Tarihsel gelişim içinde değişen roller ve toplumsal dinamikler

Cinsiyet rolleri ve davranışları, geçmişten günümüze bireylere çocukluktan itibaren öğretilmektedir. Toplumun beklentileri doğrultusunda belirlenen bu roller ve davranışlar, başlangıçta genellikle aile tarafından öğretilirken, kitle iletişim araçları ve eğitim kurumları da bu sosyalizasyonda önemli bir rol oynamaktadır. Kadınlar, çoğunlukla ev içiyle özdeşleştirilirken onlara en temelde annelik rolü atfedilmekte ve yemek yapma, temizlik yapması, aile üyelerinin bakımını sağlama gibi eylemleri gerçekleştirmesi kadınlardan beklenmektedir. Diğer taraftan, erkekler genellikle ailenin reisi olarak konumlandırılırken onlardan genellikle gelir elde etme ve evi geçindirme görevini üstlenmesi beklenmektedir. Bu iş bölümü çerçevesinde, erkekler genellikle kamusal alanda faaliyet göstermekte, işgücüne katılmakta ve karşılığında maddi kazanç elde etmektedir. Ancak, kadınlar ev içinde faaliyet gösterdiği için yaptığı işler duygusal bağlarla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, kadınların ev içinde harcadığı emek, genellikle aile üyelerine duydukları sevgi nedeniyle gerçekleştirilen işler olarak değerlendirilip bu durum literatürde karşılıksız emek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların ev içindeki emeğinin maddi bir değere dönüştürülememesi, bu emeğin toplumda sıklıkla görmezden gelinmesine ve değersiz olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu da kadınların toplumda ikincil bir konumda yer almalarına neden olabilmektedir (Acar-Savran ve Tura Demiryontan, 2020, s.115).

Tarihte yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler, kadınların işgücüne katılımında artışa neden olmuş, bu da kadınları erkeklerle birlikte kamusal alanda daha fazla görmemize yol açmıştır. Yaşanan toplumsal dönüşümlerle birlikte kadının istihdama katılımında farklılıklar yaşanmasına karşın bu gelişmeler kadının ev içiyle özdeşleştirilmesinde bir değişikliğe yol açamamıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala kadınlar çoğunlukla ev içi görevlerle özdeşleştirilmektedir. “Kadınlar aile ve toplumdaki egemenlik ilişkilerinde çoğunlukla ezilen taraftır. Uğraşlarındaki değişmeleri incelemek, gelecekte bu egemenlik ilişkilerindeki konumları hakkında öngörülerde bulunabilmek için önemlidir” (Dedeoğlu, 2019, s.153). Bu bağlamda kadın emeğinin değersizleştirilmesinin kökenlerini anlamak için bakılması gereken ilk yer, kadın ve erkek tarafından yapılan işlerin ayrışmasının tarihsel gelişimidir. Tarihsel bir perspektife sahip olmadan, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel rollerini anlamak zordur (Özateş, 2015, s.17). Dolayısıyla geçmişten günümüze değin kadının toplumsal statüsündeki değişimin dinamiklerini ve bu değişimlerin toplum üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele almak ve irdelemek kadınların işgücü piyasasındaki yerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında, kadın emeğinin avcı toplayıcı topluluklardan itibaren farklılaştığı görülmektedir. Tarihte en ilkel topluluk olarak bilinen avcı-toplayıcılar yaşamlarını sürdürebilmek ve soylarının devamını sağlayabilmek adına toplayıcılık ve avcılık ile uğraşmışlardır. Yerleşik hayatın söz konusu olmadığı avcı-toplayıcılar da taşınmaz malların mülkiyetinden bahsedilememekte, alet ve edevat elde edebilmek içinse doğadan yararlanılmaktaydı. Eşitlikçi bir toplum yapısının olduğu bu dönemde bireyler yaşamlarını kolaylaştırabilmek adına iş paylaşımlarında bulunmuşlar, kadın ve erkek genellikle farklı işlerin sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Ancak bu durumun toplumsal açıdan herhangi bir güç ilişkisine sebebiyet vermediği ve kadın ve erkeğin eşit konumda yer aldığı görülmektedir. Bu dönemdeki iş bölümü incelendiğinde, erkekler genellikle madencilik, hayvan avcılığı gibi görevleri üstlenmişken, kadınlar özellikle soyun devamlılığına odaklandıkları için hamilelik dönemlerinde kendilerini çeşitli tehlikelerden koruyabilmek ve doğum sonrasında bebeklerini emzirebilmek adına uzun mesafeli ve riskli işlerden kaçınmışlardır. Bu

sebepten dolayı kadınlar genellikle yaşam yerlerine daha yakın bölgelerde geçimlik üretim sağlayabilecekleri, yiyecek toplama, yakıt toplama, yemek pişirme gibi işlerde yer almışlardır (Acar-Savran & Demiryontan, 2020, s. 29-37).

Buradan hareketle erkeklerin yalnızca prestijli işlerle, kadınların ise sadece geçimlik üretimle ilgilendiği sonucuna varılamamaktadır. Çünkü birçok toplum kadınların faaliyetlerine değer vermektedir. Örneğin eski bereket sembolleri, kadınların tarım ve üretimle ilgili özel bir saygıya sahip olduğunu göstermektedir. Ancak şu sonuca varılabilmektedir: Paleolitik ve erken Neolitik toplumlarda, kadınlar toprak ürünleri ve aletlerle, erkekler ise avcılık, hayvan gütmeye ve ticaretle ilgilenmektedir. Kadın emeği, günlük geçim için gerekli işlere odaklanmıştır. Kadınların faaliyetleri günlük olarak devam etmektedir ve kadın emeği, hem erkeklerin eve bir şey getiremediği zamanlarda topluluğun geçimini sağlamak için hem de erkeklerin getirdiği şeyleri işlemek için gereklilik arz ediyordu (Coontz & Henderson, 2020, s.37). Yani bu iş bölümü, cinsiyetler arasında üstünlük anlayışına dayanmaksızın gerçekleşen, toplumsal kolaylık ve işbirliğini sağlama amacını taşıyan bir paylaşım sistemidir. Ayrıca, kadınların ilkel dönemlerde sadece ev çevresinde değil, aynı zamanda bazı topluluklarda ticaret amacıyla uzak bölgelere seyahat ettikleri ve çocuksuz kadınların erkeklerle birlikte çeşitli etkinliklere katıldığı da bilinmektedir.

2.2.2. Toplumsal cinsiyet ve iş bölümü: kadın işi ve erkek işinin doğuşu

Kadın emeğinin değersizleştirilmesinin nedenlerine odaklanıldığında, tarihte kadın ve erkek tarafından yapılan işlerin ayrıştığı noktanın önem kazandığı görülmektedir. “Gerek aile içinde gerekse toplumsal alanda kadının, erkek karşısında ikincilliğine yol açan bu türden bir işbölümünün bugün nasıl tezahür ettiğinin anlaşılabilmesi için tarihsel bir zeminde sorgulama yapmak gerekir” (Özateş, 2015, s.17-19).

Toplumsal cinsiyet rollerindeki ayrım ve kadın-erkek arasındaki güç dinamiklerindeki eşitsizlikler, avcı-toplayıcı toplumdan tarım toplumuna geçişle birlikte ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte başlayan tarım toplumu döneminde, hayvanların evcilleştirilmesi ve tarımsal üretime geçiş, farklı iş

sektörlerinin oluşmasına ve iş bölümünün çeşitlenmesine yol açmıştır. Tarım arazilerinde çalışan bireylerin, çalışmalarının sonucunda elde ettikleri toprağın kontrolünü ele geçirme arzusu, özel mülkiyet kavramının doğmasına yol açmıştır. Bu dönemde, ailenin ekonomik rolü büyük bir önem kazanmış, cinsiyetler arasında belirgin ayrımlar yaşanarak aile içinde erkeğin konumu önemli hale gelmiştir. Bu durumun temel nedeni, tarım toplumuna geçişle birlikte tarım arazilerinde kullanılan aletlerin, özellikle çapaların erkek gücüne daha uygun olması ve kadınların geleneksel yiyecek toplama gibi sorumlulukların azalmasıdır. Bu bağlamda kadınlara ev dışında daha az gereksinim duyulmuş, tarım bilhassa erkek mesleği olarak görülmüştür. Ancak toprağı işleme sürecinde, erkeklerle birlikte kadınlar da yer almış ve kadınlar, tahıl toplama, ürünleri ekme gibi görevleri üstlenmiştir. “Yapısal dönüşümle birlikte daha istikrarlı grup yapıları haline gelen çapa-bahçe tasarımcısı toplumlarda tarım, esasen kadınlar tarafından yapılmasına rağmen erkeğin hakimiyet gösterdiği temel üretim alanlarına dönüşmüştür” (Özateş, 2015, s.19). Toplumsal yapının ve ekonomik faaliyetlerin evrimiyle birlikte, önceleri kadınların aktif rol oynadığı tarım faaliyeti, zaman içinde erkeklerin hakimiyet kurduğu temel bir üretim alanına dönüşmüştür. Bu değişim, toplumsal cinsiyet rolleri ve ekonomik işbölümü açısından önemli bir dönüşümü ifade etmektedir.

Orta Çağ dönemine gelindiğinde, üretim ilişkilerinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak, kadının aile içindeki konumunda yeni değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle, erkeklere toprakları işletme ve koruma görevleri karşılığında özel mülkiyet hakkının tanınması, kadın-erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkilerin pekişmesine sebebiyet vermiştir. Bu dönemde, toprak sahipliği ve işletme konusundaki haklar genellikle erkeklere ait olmuş ve bu durum özel mülkiyet hakkının erkekler lehine güçlendirilmesine neden olmuştur. Kadınlar, bu değişikliklerle birlikte toplumsal, ekonomik ve hukuki açıdan daha sınırlı bir konumda yer almıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi ve aile içi ilişkilerin yeniden şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. Aynı zamanda tarım öncesi topluluklarda doğurganlıkta erkeğin rolünün keşfedilmemiş oluşu ve soyun devamının kadınlar tarafından sağlandığı düşüncesi bu dönemde değişikliğe uğramış erkeğin rolü keşfedilmiş, bu doğrultuda Orta Çağ Dönemi’nde soyun

erkekten devam ettiđi dűşűncesi yaygın hale gelmiřtir. Bu deđiřimle birlikte, soyun babadan ođula geđtiđi dűşűncesi gűçlenmiř ve bu durum, kazanılan servetin sadece erkeklere miras bırakılmasına yol ađmıřtır. Dolayısıyla, ekonomik gűcűn miras yoluyla erkeklere geđmesi, aile içinde erkeklerin daha fazla söz hakkına sahip olmalarına neden olmuřtur. Bu dűşűnce deđiřikliđi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden řekillenmesine ve erkeklerin toplumsal, ekonomik ve hukuki ađıdan daha űstűn bir konuma gelmelerine yol ađmıřtır (Aydın, 2013, s.218-219).

Bu dűnemde toplumsal ađıdan erkeklerin űstűn bir konumda olduđu varsayılrsa da aile içinde en fazla emeđi harcayan kesimin kadınlar olduđu gűrűlmektedir. Kadınlar, aile űyeleriyle birlikte hem tarlalarda hem de kűçűk aile iřletmelerinde çalıřmakta aile geđimine katkıda bulunma amacıyla emek harcamaktaydı. Kadın, aile geđimini sađlamada erkeđin yardımcısı olarak yer alırken aynı zamanda evde ev içi iřlerle ve aile űyelerinin bakımıyla ilgilenmekte ve emek sarf etmekteydi. Ancak, kadınlar hem ev içinde hem de ev dıřında birçok alanda emek harcasalar da, bu dűnemde űzel műlkiyet hakkının erkeklere tanınmasıyla birlikte erkeđin elde ettiđi gűç karřısında kadının iř yerlerinde ve ev içinde harcadıđı emeđin deđerı gűrmezden gelinmiřtir (Aydın, 2013). Bu durum, kadınların toplum içinde ikincil bir konumda bulunmalarına neden olmuřtur. Ayrıca, kapitalist dűnem űncesindeki bu sűreçte, kadınlar yalnızca aile içi űretim alanlarında deđil, aynı zamanda űcretli iřlerde de aktif rol almıřlardır. Kadınlar, kırsal kesimlerde çođunlukla çiftlik iřlerinde yer alırken, kadınların řehirlerde de zengin ailelerin yanında ev iřlerinde çalıřanlar olarak ve dokuma sanayilerinde iřçi olarak istihdam edildikleri gűrűlmektedir.

Tarihsel sűreç içerisinde, kadın emeđi ađısından űne çalınan dűnemlerden biri de 18. yűzyıl olmuřtur. Tarım ve hayvancılıđın geliřtiđi bu dűnem ile birlikte űretimde artıř yařanmıř ve bireyler, ihtiyaçı olandan fazlasını űretmeye ve satmaya bařlamıřlardır. Bu artan űretim, sermaye sahiplerinin bűyűk ۆlçekte űretim yapmak ve daha fazla kar elde etmek amacıyla iřçilere ihtiyaçı duymasına neden olmuřtur. Bűylelikle toplumda űretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar olarak belirgin ayırım ortaya ılmıřtır ve kapitalizmin temelleri atılmıřtır. 18. Yűzyılın ikinci yarısı űncesinde űzellikle kırsal kesimde aileler, ihtiyaçlarını karřılamak amacıyla evde űretim yaparak geđimlerini sűrdűrmeye çalıřmaktaydı ve kadın emeđi ev içi űretim

ve aile işlerinde etkin bir şekilde kullanılmaktaydı. Bu durumun yanı sıra aile üretiminin merkezi olarak kabul edilen evlerde, kadınlar sadece ev işlerine katılmakla kalmamış, aynı zamanda tarımsal faaliyetlerde çalışarak ailenin gıda üretimine katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca, tekstil ve mandıra yönetimi gibi el sanatları ve küçük işletmeler de genellikle kadınların sorumluluğunda olmuştur (Sağlık & Çelik, 2018, s.99). Yani kadınlar bu dönemde, ailenin ekonomik yapısında önemli bir rol oynamış ve çeşitli sektörlerde çalışma ve üretme süreçlerinde yer almışlardır. Ancak 18 yüzyılın ikinci yarısından sonra “Pamukla buharın evlenmesi” olarak nitelendirilen endüstrileşme süreci, toplumsal yaşamın her alanında derin izler ve değişiklikler bırakan bir devrim olmuştur.” (Erdem & Şahin, 2008, s.44). Endüstrileşmenin yaygınlık kazanmaya başlamasıyla birlikte ailelerin üretim yerleri olan küçük işletmeler, kapitalist rekabet ortamına uyum sağlayamamış büyük fabrikalar karşısında yenilgiye uğrayarak kapanmıştır. Bu durum kitleler halinde ailelerin kırdan kente ve büyük fabrikaların kurulduğu yerlere göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde özellikle istihdama katılmak amacıyla göç eden erkeklerin yanında aileleri ile birlikte göç sürecine katılan kadınların yoğun olduğu görülmektedir. Kadınlar, bu dönemde aile birliğini koruma ve aile üyelerinin bakımını sağlama sorumluluğunu üstlenirken aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlamda da aktif rol oynamışlardır.

2.2.3. Eşitsiz güç ilişkileri: yedek işgücü olarak görülen kadınlar

Özbay’a göre (2019, s.48), kadın emeği, ücretli ve ücretsiz ev içi emek ancak birlikte ele alındığında tam olarak analiz edilebilmektedir ve kadının ev içi rol ve sorumlulukları ile onların gelir getirici faaliyetleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda ücretsiz kadın emeği beraberinde ücretli kadın emeğinin de tarihsel kökenlerini incelemek, analiz etmek açısından önem arz etmektedir.

19. yüzyıl ile birlikte ailenin ekonomik işlevinin sona ermesi, özellikle kırsal kesimlerde kendi işinin patronu olan erkeklerin, geçimlerini sağlamak amacıyla büyük endüstriyel fabrikalarda işçi olarak çalışmaya yönelmeleriyle başlamıştır. Kırsal alanda aile üretim yerlerinde erkeğin yanında yardımcı olarak yer alan kadın, erkeklerin fabrikalara çalışmak amacıyla göç etmek zorunda kalmasıyla birlikte aile üyelerindeki yaşlı, hasta, çocuk gibi bakıma ihtiyacı olan bireylerin bakımını

karşılama sorumluluğunu üstlenmiş böylece kadın ev içiyle özdeşleştirilerek özel alanla kısıtlanmıştır. Kadınların ailenin temel bakım sorumluluğunu üstlenmesi kadınların özel alanla sınırlandırılmasına yol açarken ev içindeki geleneksel rolleri de daha belirgin hale getirmiştir. Erkeğin üretim sistemleri içerisinde yer alması ise kadın ve erkek arasında eşitsiz bir güç ilişkisinin oluşmasına sebebiyet vermiş, cinsiyetler arasında ayrımcılık yapıları oluşarak kadın erkeğin tahakkümüne tabii kılınmıştır.

Ailenin geçimini sağlamada sadece erkeğin işgücüne katılımının yeterli olmadığı yoksul ailelerde kadınların da işgücüne katılımları söz konusu olmuştur. Özellikle işçilerin fabrikalarda iş bulabilmek amacıyla kentlere göç etmeleri sonucunda, kent nüfusunda yaşanan artış, işgücü maliyetlerinin düşmesine yol açmıştır. İşverenler, artan işgücü arzı nedeniyle işçilerin ücretlerini düşürmüş böylelikle aile gelirinde bir düşüş yaşanmıştır. Bu sebeple aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla kadınların istihdama katılmaya başlamaları söz konusu olmuştur. Ancak kadınların kazançları aile üyelerinin gelirine ek olarak görüldüğünden işverenler tarafından kadınların sadece kendilerini geçindirebilecek miktarda ücretler ödenmesi gerektiği düşüncesi yaygınlık göstermiştir. Böylece kadınlar, mesleki hiyerarşinin en alt basamaklarına yerleştirilerek kadınların ücretleri asgari düzeyde tutulmuştur. Ailenin geçiminin büyük bir kısmını erkeğin sağlaması ise toplum içerisinde erkeğin statüsünü yükselterek gücüne güç katmasına neden olmuş, kadının ise ne ev içi emeği ne de düşük ücretler karşılığındaki işgücüne katılımı değer görülmüştür (Özateş, 2015, s.22-23). Bu bağlamda toplumda cinsiyet temelli ücret eşitsizliği kadınların ekonomik olarak dezavantajlı bir konumda bulunmalarına yol açarken toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de güçlendirmiştir.

“Sanayi devrimiyle birlikte kadın ekonomik alanda iki şekilde mağdur olmuştur. İlki, ailenin ekonomik bir birim olmanın sonlanmasıyla, çalışmayan kadının aile içerisindeki ağırlığının sona ermesidir. Sanayi öncesinde üretimin merkezi olan ailede kadın, belirli bir ekonomik inisiyatifi üstlenebiliyor ve üretimin merkezinde yer alıyordu. Ancak ev ve iş yerlerinin ayrışmasıyla beraber kadın, ekonomik bir ağırlığı olmayan kuruma yani aileye terk edilmiştir. İkinci mağdurlukları ise, sanayi burjuvazisinin çalışan kadın üzerinden sağladığı artı paraydı. Çünkü tekstile dayalı ilk dönem sanayi hamleleri, ucuz işgücü tedarik

ettiği ve bu nedenle en fazla gereksinim duyduğu kadın emeğini, aileden alıp pazara kanallı etmeye çalışmaktaydı” (Aydın,2013, s.219).

Bu doğrultuda bu dönemde toplumun kadınlardan beklentisi, kadınların ev içi işleri yapması ve aile üyelerinin bakımını üstlenmeleri yönünde olmuştur. Sanayi burjuvazisinin ise ucuz işgücüne olan talebini karşılamak amacıyla, özellikle tekstil gibi sektörlerde kadın emeğine yönelmesi, kadınların ekonomik olarak sömürüye tabi kılınmasına ve düşük ücretlerle çalıştırılmalarına yol açmıştır. Sonuç olarak Sanayi Devrimi, kadın istihdamında artışa yol açsa da, kadınların düşük ücretle çalışmalarına neden olmuş, toplumsal cinsiyet rollerinde değişikliklere ve daha sonraki dönemlerde kadınların işgücüne katılımında yeni dinamiklere ve ekonomik yapıda değişikliklere sebebiyet vermiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde, I. ve II. Dünya Savaşları'nda erkeklerin savaşa katılması, ailenin geçimlik ihtiyaçlarını karşılayacak bireylere ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle özellikle bu dönemde kadınların işgücüne katılımında belirgin bir artış yaşandığı görülmüştür. Ancak bu İki savaş arasında yaşanan 1929 Ekonomik Buhran'ı sonucunda ortaya çıkan işsizlik kadınların istihdamını sınırlandırmıştır. II. Dünya Savaş'ının başlamasıyla erkeklerin silahlanması fabrikalarda üretimde çalışacak işçi açığına sebebiyet vermiş ve bu açık yedek işçi olarak görülen kadınlar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Yani bu dönemde, kadınların kötü çalışma koşullarında erkek işgücünün sınırlı olduğu veya erkek gücüne ihtiyaç duyulan savaş gibi zamanlarda, kadınların potansiyel bir yedek işgücü kaynağı olarak görüldüğü ve kapitalist toplumda kendi çıkarlarına uygun olarak değişen talepler doğrultusunda kadın emeğinin kullanıldığı ve şekillendiği gözlenmektedir. (Özateş, 2015, s.24; Erdem& Şahin, 2008, s.48).

2.2.4. Küresel ekonomide ücretli emeğin kadınlaşması

20. yüzyılda kadınlar, önceki dönemlere kıyasla istihdama daha çok katılarak emek mübadelesi gerçekleştirmiş ve emeğinin karşılığında ücret elde edebilmiştir. Ancak, kadınların istihdama katılımı, erkeklerle eşit hak ve koşullar üzerinden olmadığı gibi aile içindeki geleneksel rol ve güç yapılarında da bir değişikliğe yol açamamıştır. Bu dönemde kadınların emek güçlerine eşleri tarafından el konulmuş,

aile dışında harcadıkları emeğin ücreti dahi eşlerinin kontrolü altına alınmıştır. (Delphy, 2020, s.103). Aynı zamanda kadınların istihdama katılmalarının yanında toplum tarafından kendilerinden aile içindeki geleneksel sorumlulukları yerine getirmesi de beklenmiştir. Böylelikle kadınların hem özel alanda aile içinde hem de kamusal alanda istihdam yoluyla olmak üzere iki farklı türde emek harcamaları gerekmiştir. Yani kadınlar, işgücüne katılarak sadece aile ekonomisine katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda aile içindeki bakım ve ev işleri sorumluluklarını da devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda endüstrileşmeyle birlikte kadınların işgücüne katılım oranlarında bir artış yaşanmış olsa da toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların toplumdaki temel rollerine dair düşünce kalıplarının değişemediği geleneksel aile modellerine dair ideolojinin büyük oranda korunduğu anlaşılmaktadır.

Sanayi Devrimi sonrasında gerçekleşen teknolojik ilerlemelerle birlikte üretimde artışın yaşanması, 1970'li yıllardan itibaren piyasaların uluslararası düzeyde genişlemesine ve küreselleşmenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda pek çok ekonomisi iyi olan ülkenin ticarete serbestleşmeyi teşvik etmek adına gerekli önlemleri aldığı görülmüş, küreselleşmeyle birlikte, geleneksel Fordist üretim tarzından daha esnek bir üretim tarzına geçiş gerçekleşmiştir. Esnek çalışma modelinin yaygınlaştığı bu dönemde kadınların istihdam oranlarında artış yaşanmış ancak kadınlar çoğunlukla sosyal güvencenin yetersiz olduğu, düşük ücretli ve esnek çalışmanın hakim olduğu işlerde yer almışlardır. Alternatif işgücü kaynağı olarak değerlendirilen kadınlar, bilhassa kayıt dışı emek piyasalarında istihdam edilmişlerdir (Sağlık & Çelik, 2018, s.97-98).

Neoliberal dönüşümün yaşandığı 1970'li yıllarda kadınların işgücüne katılımlarının artması ve devlet tarafından sağlanan bakım hizmetlerinin azalması ve özelleştirilmesi ise ev içi işlerin nasıl gerçekleştirileceği konusunda sorgulamayı kaçınılmaz hale getirmiş (Özateş, 2015, s.38) böylelikle bakım ve ev içi işlerin yerine getirilebilmesi için alternatif çözümler aranmaya başlanmıştır. Ücretli emeğin kadınlaşmasıyla birlikte ev içi ve bakım hizmetleri alanında ihtiyacın ortaya çıkması esnekleşme ve enformel sektörün genişlemesiyle birlikte bakım hizmetleri kadın istihdamı ile karşılanmaya çalışılmıştır (Özbek & Köşk, 2018, s.48). Böylelikle bakım işleri metalaştırılarak aile dışına çıkartılmış, neoliberal

politikaların etkisiyle de devlet yerine bu hizmet piyasadan karşılanmaya çalışılmıştır. Aile dışına çıkartılarak sunulan bakım hizmetleri yeni bir işgücü piyasasının ortaya çıkmasına yol açmış ancak bu işgücü, çoğunlukla güvencesiz ve düşük ücretlerin ödendiği eğreti istihdamın hakim olduğu bir sektör haline gelmiştir.

2.2.5. Marksist kadın bakış açısından kadın emeği

Tarihsel süreçte feminizm ve Marksizmden önce, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sınıf farklılıklarının olmadığı bir toplum fikri yaygındı. Zira cinsiyet ve sınıf çatışmaları, tarihte birlikte var olagelmıştır. İnsanlık tarihinin uzun dönemine bakıldığında, toplumsal cinsiyet ve sınıf çatışmaları, özel mülkiyet, aile, ticaret, savaş, devletler, yasalar ve yazılı metinler gibi tarihsel unsurlarla şekillenerek yaklaşık sekiz ila on bin yıl öncesine dayandığı görülmektedir. Ancak sınıf ve ataerkil cinsiyet ilişkilerinin varlığı geçmişe dayansa da günümüzde hala varlığını sürdürmesi söz konusudur (Mojab, 2018, s.15).

Tarihte toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin Marksist bir bakış açısıyla ele alınması Marx'tan ziyade çalışma arkadaşı ve dostu olan Friedrich Engels tarafından olmuştur. Engels, "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eserinde kadının erkeğe tabiiyetinin tarihsel evrimini, üretim ilişkilerindeki değişikliklerle bağlantılı olarak değerlendirmiştir ve bu evrimin, özellikle değişim değerine sahip metaların varlığının ve özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla belirginleştiğini ortaya koymuştur (Özateş, 2015, s.18). Engels'e göre (2019, S.26-28) zenginliklerin artmasıyla birlikte aile içinde erkeğin konumu, kadınınkinden daha önde bir konuma yükselmiştir ve ana hukukunun çöküşü kadın cinsinin dünya çapında yenilgisine neden olmuştur. Bu süreçte, erkek ev içinde kontrolü ele geçirirken, kadın ise ikincilleştirilmiş, köleleştirilmiş, erkeğin arzularının hizmetkarı görülmüş ve çocuk doğurma aracı olarak varsayılmıştır. Bu doğrultuda kadınlar tarafından üretilen ürünler, üretilen diğer tüm ürünlerden ayrılmış, kadınlar doğum yoluyla işçiyi yaratmışlardır. Bu ürün ise somut bir nesne değildir, emek kapasitesidir ve yalnızca insan varlığında bulunmaktadır.

Kadınlar, üretim sürecinde tüketilen emeği sağlamak için öncelikle gebelik sürecini yaşarlar ve sonrasında sürekli bakım ve ilgi gerektiren pek çok görevi üstlenirler. Bu görevler arasında ev işleri, çocuk bakımı ve destek verme gibi faaliyetler bulunmaktadır. Kadınların yapmış olduğu iş, her gün fabrikalarda ve ofislerde tüketilen emeğin üretimi ve yeniden üretimi için temel bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Kapitalist üretim tarzıyla iç içe geçmiş bu durum “toplumsal fabrika” olarak adlandırmıştır (Costa, 2014, s.13). Kadın işi olarak tanımlanan işler niceliksel olarak farklı olduğu gibi niteliksel olarak da farklılıklar göstermektedir. Kapitalist sistem içerisinde işçi olarak çalışan bireyler bilhassa teknolojik ilerlemeler ile birlikte gerekli olan emek miktarını azaltabilirken bu durum ev işi için mümkün olamamaktadır. Kadınlar doğurma, çocuk yetiştirme ve onların sorumluluğunu üstlenme gibi işleri gerçekleştirirken bu işler aşırı mekanik ve tekrarlayıcı olduğundan, kadınlara neredeyse hiç boş zaman kalmamaktadır ve bu işleri gerçekleştirebilecek bir makine de söz konusu değildir. Bu nedenle kadınların mesaisi son bulmamakta, kadın özel alanla sınırlandırılmakta ve tarihsel süreçte de bu durum kadının kapatılışı olarak adlandırılmaktadır (Costa, 2014, s.14).

Kadınların ev içi emeği kendisi gibi değersizleştirilmiş karşılıksız bir işgücü olarak kullanılmış ve emeğinin üretken olmadığı ise sıkça dile getirilmiştir. Kadınlar toplum tarafından kendilerine atfedilen ev işlerinin kadın doğasına uygun bir sevgi göstergesi olduğu düşüncesinden ötürü, ücretsiz emekleri yok sayılmış ve görmezden gelinmiştir. Oysa kapitalist sistem ev içi işleri tamamen kadınların sorumluluğuna bırakırken erkekleri doğrudan sömürüye tabii kılabilmek için bu işlerden muaf etmiştir. Böylelikle erkeklerin yeniden çalışabilir duruma gelmeleri için kadınların yeniden üretim sorumluluğunu üstlenmeleri gerekmiştir. Erkeklerin ücretli işçi haline gelmeleri, aile içindeki hizmetlerin sorumluluğunu kadınlara yüklemeleriyle mümkün olabilmıştır. Mies’in de (1998) ifade ettiği gibi “erkeklerin proleterleşmesi kadınların ev kadını haline getirilmesinde temellenmiştir” (Mies, 1998, s.110, akt: Mojab, 2018, s.293). Böylelikle kadınlar yeniden üretimi üstlenerek sermayenin işçilere (erkeklerle) yaptığı yatırımı koruyarak çoğaltmaktadır. Bu bağlamda çoğunlukla kadınlar ücretsiz erkekler ise ücretli işçilikle ilişkilendirilirken görülmeyen şey kadınların ücretsiz emeğinin sömürüye tabi kılınmasının tam da ücret sayesinde meydana geldiğidir. Yani erkekler düşük

ücretlerle çalıştırılarak kadınlarsa ücretsiz çalıştırılarak farklı biçimlerde sömürüye tabi kılınmaktadır. Bu da gösteriyor ki ücret, sadece görünür emek miktarını değil aynı zamanda görünmeyen emeği de içeren geniş bir kavramı temsil etmektedir (James, 2010, s.154).

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte erkeklerin silahlanması üretimde devamlılığı sağlayacak işgücünün temin edilmesini güçleştirmiştir. Bu doğrultuda bu açık yedek işçi olarak nitelendirilen kadınlar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Kadınlar ise hem kendilerini ve ailelerini geçindirmek hem de ortaya çıkan işgücü açığını kapatmak üzere düşük ücretli ikincil sektörde işgücüne katılmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde, kadınların ücretli işlere katılımında artış yaşanması ise kadınların kurtuluşunun ve özgürleşmenin gerçekleştiği düşüncesini ortaya çıkarmış ancak Marksist feminist yazarlar kadınların işgücüne katılımlarının özgürleşmenin bir çözümü olmadığını savunarak bu düşünceye karşı çıkmıştır. Kadınlar ücretli işçi olarak çalıştıklarında dahi ücretsiz işçi olarak çalışmaya devam etmişler ve iş yerlerinde erkeklerle aynı işleri yapmalarına rağmen, erkeklerin ücretlerine kıyasla daha düşük ücretler ödenmiştir. Savaş sonrası dönemde ise evlerine dönen erkekler işgücü piyasasına yeniden katılmak isteseler de kadınlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Erkeklerin karşılaştığı bu durum karşısında pek çok devlet ise erkeklerin işlerini geri almak istemelerine dair önlemler almaya başlamış böylece kadınların işgücüne katılımları kısıtlanmıştır. Devletlerin kadınların işgücüne katılımlarını kısıtlayıcı önlemler almasına rağmen, çalışmak isteyen kadınların işlerini kaybetmemek adına kağıtsız olarak daha düşük ücretlerle çalışmaya başlamaları söz konusu olmuştur. Toplumda cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümü ücretli işe katılan kadınların çifte yük altında ezilmesine yol açmıştır. Kadınların bir yandan evde ücretsiz ev içi emekleri eşleri tarafından sömürüye tabi kılınırken diğer yandan cinsiyet ayrımcılığının hüküm sürdüğü emek piyasaları onları en düşük ücretli, düşük statülü mavi ve beyaz yakalı işlerde çalışmaya mecbur bırakarak sömürüye tabi olmalarına neden olmuştur (Berkday, 2011).

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde gerek kadınların eğitim düzeylerinde yaşanan artış gerekse teknolojik ilerlemeler Avrupa ülkelerinin çoğunda refah seviyesinin artmasına yol açmış ve buna bağlı olarak nüfusta düşüş söz konusu

olmuştur. Nüfus oranında düşme yaşanması bilhassa 1960’larda dünya genelinde kadın hareketlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte kadınların çocuk sayısı üzerindeki kontrolüyle ilişkili olmuştur. Bu dönemde kadınlar, devletlerin nüfusu arttırma politikaları doğrultusunda üzerlerinde kurulmaya çalışılan tüm baskılara karşı direnmiş ve otonomilerini sağlamışlardır. Kadınların kendi üzerinde söz sahibi olabilmeleri, ülkelerin ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişkenlik gösterse de çocukları ve kendileri için daha iyi bir gelecek düşüncesi dünya genelinde tüm kadınlar için ortak amaç olmuştur. Doğum oranında azalma bilhassa Avrupa ülkelerinde etkili olurken bu ülkelerde işgücü açığının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu duruma bağlı olarak işçilere olan talep artmış işçi ücretlerinin az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelere göre nispeten daha yüksek olmasına neden olmuştur. Yüksek işçi ücretleri çevre ülkelerde düşük ücretlerle çalışan kadın ve erkekler için yeni bir iş fırsatı yaratırken, sermaye için ise ucuz işgücü kaynağı sunmuştur. Costa (2015), ortaya çıkan bu dış göçü devlet politikalarına karşın kadınların üreme ile ilgili otonomilerini sağlamalarına ve kadın ile erkek arasında ücretli ile ücretsiz işler arasında kurulan yeni ilişkilere yöneltilen bir karşı saldırı olarak görmektedir. Bu durum ile amaçlanan nüfus oranının düzenlenmesiyle ve sınıfı disipline etmekle dış göç ile üremeyi reddeden düşünce ile de mücadele etmek hedeflenmiştir (Costa, 2015, s.71-81).

2.2.6. Uluslararası iş bölümü: bakım emeğinin dolaşımı

Kapitalist sistem, toplumsal cinsiyet ve ırk temelinde, belirli toplumsal grupların beden ve emek gücünün sürekli olarak değersizleştirilmesine yol açmaktadır (Bannerji, 2016, s.144-160). Kapitalizm, toplumsal yapıları ve güç ilişkilerini şekillendirirken özellikle cinsiyet ve ırk gibi sosyal olguların yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistem doğrultusunda artan işgücü piyasasına karşın kadın işgücüne yönelik talep “kadın işi” olarak nitelendirilen işlerde talep edilmesi cinsiyet eşitsizliklerine yol açmakta ve ayrımcılığı ve eşitsizliği derinleştirmektedir. Ülkelerin kadın emeğine olan talebine bakıldığında ise gelişmekte olan ülkelerin düşük ücretli işgücü talebi doğrultusunda imalat sanayinin ikincil kademelerinde istihdam edilmek üzere kadın emeğine ihtiyaç duyulurken gelişmiş ülkelerde kadınların bilhassa eğlence, bakım ve ev hizmetleri

gibi alanlarda yoğun olarak istihdam edildiği görülmektedir. Bu durum küresel ekonomide kadın işçilere sıklıkla kadın olmalarından ötürü belirli işler biçilmesine ve genellikle düşük statülü, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde işgücü piyasasının ikincil sektörlerinde istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Bu süreç, kadın emeğinin, toplumsal cinsiyete dayalı stereotipler ve ataerkillikle şekillenen bir yapı içinde görünmez ve düşük değerli olarak algılanmasına yol açarken ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve kadınların emeğinin güvencesizleştirilmesine yol açan bir döngüyü de ortaya çıkartmaktadır.

Parrenas (2000), küresel ekonomide ücretli emeğin kadınlaşmasını Filipinli kadınların durumu üzerinden ele alınmaktadır. 1980'lerin başında, Filipinli kadınlar ihracatın yoğun olduğu bölgelerinde işgücünün büyük bir kısmını oluştururken, 1990'ların başında uluslararası göçmenlerin yarısından fazlasını temsil etmekteydi. Küreselleşme sürecinde, imalat üretiminin gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşması, kadınların gelişmiş, kapitalist ülkelere göç etme talebini arttırması söz konusu olmuştur. Bu durumun ise birkaç nedeni olduğu öne sürmüştür: Birincisi, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük üretim maliyetleriyle rekabet edebilmek için imalat üretiminin bu ülkelerde merkezileştirilmesi ve kuralsızlaştırılması gerekliliğidir. İkincisi, çok uluslu şirketler genellikle uzmanlaşmış profesyonel hizmetlerin yoğunlaştığı yeni ekonomik merkezlerde faaliyet gösterirler ve bu şehirler genellikle ev işleri gibi düşük ücretli hizmet emeğine olan talebi artırır. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde, düşük ücretli işler genellikle geleneksel olarak "kadın işi" olarak kabul edilir. Bu nedenle, artan düşük ücretli iş talebine yanıt olarak göçmenlerin çoğu kadındır (Parrenas, 2000, s.561-562).

Öte yandan Parrenas (2000), küresel ekonomide ücretli kadın emeğinin artmasına paralel olarak bağımsız kadın göçünün de arttığını ileri sürmektedir. Göç alıcı konumundaki gelişmiş ülkelerin düşük ücretli kadın işçilerin emeğine olan talebin artması küresel işgücü piyasasında cinsiyete dayalı bölünmeyi ortaya çıkartmaktadır. Bu doğrultuda kadınlar ve erkekler işgücüne katılma amacıyla göç etmeye karar verdiklerinde, kadınlar genellikle kadın işçilere daha fazla talebin olduğu ülkelere yönelirken erkekler de erkek işçilere daha fazla talebin olduğu ülkelere göç etmektedirler. Bu durum iki cinsiyet arasında farklı bir göç akışına yol

açmakta ve hedef ülkelerde kadınlar genellikle düşük ücretli hizmet sektöründe çalışırken, erkekler inşaat, sanayi gibi işgücü piyasasının ikincil sektörlerinde istihdam edilmeleri söz konusu olmaktadır (Parrenas, 2000). Bu doğrultuda işgücü piyasasının dinamiklerinin göç konusunu da analiz etmeyi gerektirdiği görülmektedir.

2.3. Göç

Günümüz çağının ana meselelerinden biri göç olmuştur ve göç konusu sosyal bilimlerin pek çok alanındaki çalışmalara araştırmacılar tarafından konu edilmiştir. Göç, genel itibarıyla bireylerin daha iyi yaşam koşulları elde etmek amacıyla bir yerden bir yere gitmesini ve gittikleri yerde kısa, orta ya da uzun vadeli olmak üzere yaşamlarını idame ettirmeleri anlamına gelmektedir. Göç hareketlerine bakıldığında ise makro ve mikro olmak üzere pek çok nedene bağlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Göç teorisyenleri göç nedenlerini itici faktörler (push factors) ve çekici faktörler (pull factors) olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Bu doğrultuda göçe neden olan itici faktörler arasında ekonomik krizler, yoksulluk, işsizlik, bireylerin bulundukları sınırlar içerisindeki ırk, etnik köken ve cinsiyete bağlı olarak artan eşitsizlikler, baskılar ve ekolojik sorunlar gibi nedenler gösterilebilirken çekici faktörler bağlamında bakıldığında ise iş imkanlarının varlığı, sosyal devlet imkanlarının genişliği, farklı din, dil, ırk, mezhepten bireyleri sınırları içerisinde kabul etmesi ve hoşgörü ile yaklaşması, göç alıcı konumunda bulunan ülkelerin özellikle ekonomik refahlarının etkili olduğu görülmektedir. Aynı zamanda göç edilen ülkelerin bulunmuş oldukları coğrafi konum ve iklim şartları bireylerin göç etmesinde çekici faktörler arasında yerini almaktadır. Ancak göç eden bireyler için bu faktörler tek başına bir etken olmamakla birlikte itici faktörler ve çekici faktörler birlikte değerlendirilerek göç kararı verilmektedir (Acer, Kaya & Gümüş, 2010, s. 21-22). Göç, bireyler tarafından daha iyi yaşam şartları elde etmek amacıyla isteğe bağlı olarak gerçekleştirilebildiği gibi ayrımcılık, zulüm ve savaş gibi nedenlerden ötürü hayatta kalmak ve insana yaraşır bir şekilde yaşamak adına mülteci ve sığınmacı talebi nezdinde zorunlu olarak da gerçekleştirilebilmektedir.

Göç hareketleri kesin bir çizgiyle ayrılamamasına karşın kabaca bu hareketler kendi içerisinde sınıflandırılabilir. Bu doğrultuda Toksöz (2021) göç hareketlerini üç ayrı dönemde sınıflandırarak incelemiştir. İlk dönem 1945-1975 yılları arasında gerçekleşmekte ve bireylerin imalat sanayisinde çalışmak amacıyla göç ettiği dönemi kapsamakla birlikte aynı dönem içerisinde ayrıca fabrikalarda çalıştırılan kadın göçmenler de bulunmaktadır. İkinci dönem ise 1973 ekonomik kriz sonrası ve 1980'lere tekabül eden dönemdir. Bu dönemde fabrikalarda duyulan işgücü ihtiyacında azalma söz konusuysen hizmet sektörü alanında bilhassa göçmen bakım emeğine duyulan ihtiyaç söz konusu olmuştur. Üçüncü dönem ise 2000'lerden günümüze değin gelmektedir. Bu dönemde ise ikinci nesil göçmenlerin, almış oldukları eğitimler doğrultusunda, birbirlerinden farklılaşarak çeşitli alanlarda işgücüne katıldıkları görülmüştür. Aynı zamanda bu dönemde kadınlar gerek beyin göçü doğrultusunda gerekse bakım hizmetleri alanında çalışmak amacıyla göç sürecinde yer almışlardır. Günümüz çağının 'göçler çağı' olduğu bilinmekle birlikte gelecek zaman içerisinde de bu durumun artarak devam edeceğini ileri sürmek için nedenler mevcuttur (Castles ve Miller, 2008). Bilhassa son yüzyılda teknoloji ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte insanların dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna kolayca erişebilmesi ve o yerler hakkında bilgi edinebilmesi göçleri tetikleyen etkenler arasında sayılabilmektedir. Aynı zamanda özellikle dünya geneline yayılmış olan kapitalizmin devletlerarasında çıkar çatışmalarına sebebiyet vermesi sonucu yaşanan savaşlar şimdi olduğu gibi gelecekte de mülteci akımlarına sebep olacağı söylenebilmektedir. Bunların yanında susuzluk, kuraklık, doğal afetler ve çeşitli çevresel bozulmalara bağlı olarak gerçekleşen ekolojik krizler nedeniyle olumsuz etkilenen bölgelerden pek çok insanın yaşama daha elverişli bölgelere doğru göçleri söz konusu olmaktadır. Göç hareketleri geçmişte ve şimdi olduğu gibi gelecekte de Castles ve Miller'a göre (2008) siyasal mücadele ve çatışmalara bağlı olarak yeni yapı ve biçimleriyle birlikte varlığını sürdürecektir. Göç biçimlerinde ise büyük rol oynayan beş temel genel eğilim bulunmaktadır. Bunlar;

"1. Göçün küreselleşmesi: Gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden eş zamanlı olarak ciddi şekilde etkilenmektedir. Kaynak sahaların çeşitliliği gittikçe artmaktadır, böylece göç alan ülkelerin çoğu geniş bir aralıkta farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip göçmenleri kabul etmektedirler.

2. Göçün Hızlanması: Günümüzde uluslararası göç hareketleri, dünyanın önemli bütün bölgelerinde hacim olarak büyümektedir. Bu niceliksel artış, hükümet politikalarının önemini ve güçlüklerini artırır. 1993'ten bu yana küresel mülteci toplamındaki azalmanın gösterdiği üzere, uluslararası göç göç değiştirilemez bir süreç değildir. Hükümet politikaları uluslararası göçü önleyebilir veya azaltabilir.

3. Göçün farklılaşması: Göç pek çok ülke için emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci gibi bir tip değil aynı zamanda bunların hepsi demektir. Hükümetlerin göç hareketlerini durdurma ve kontrol etme çabalarına rağmen göç zincirleri bir tür hareket ile başlayıp öteki biçimlerde devam eder.

4. Göçün kadınlaşması: Kadınlar, tüm bölgelerde ve tüm göç biçimlerinde değilse bile çoğunda önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişte, emek göçünün çoğu ve pek çok mülteci hareketi erkek egemenliğindeydi ve kadınlar sıklıkla aile birleşimi kategorisinde bu sürece dahil oluyordu. 1960'lardan bu yana, kadınlar emek göçünde merkezi bir rol üstlendiler.... Çağdaş göçlerde özellikle kadınların görünürlüğü artmıştır.

5. Göçün giderek siyasallaşması: İç politika ikili ve bölgesel ilişkiler ve dünya çevresindeki devletlerin ulusal güvenlik politikaları artan biçimde uluslararası göç tarafından etkilenmektedir" (Castle & Miller, 2008, s.11-14).

2.3.1. Uluslararası emek göçü

Geçmişten günümüze değin insanların çeşitli sebeplere bağlı olarak göç ettikleri görülmüştür. Bu sebepler arasında politik faktörler, ekolojik faktörler, bireylerin kişisel istek-arzuları ve yaşanan savaşlar gösterilebilmektedir. "Uluslararası göç; emek göçünü, transit göçü, çevresel göçü, zorunlu göçü, insan ticareti ve kaçakçılığı, sığınmacı ve mültecilerin korunması gibi birbiriyle iç içe geçmiş bazı yönleri ile birbirinden ayrılmış birden fazla konuyu kapsamaktadır. Göç hareketlerinin temelinde emek göçü yer almaktadır" (Çetin Aydın, 2021, s.2).

Bireylerin ekonomik durumlarını düzeltme çabaları ve refah düzeylerini arttırmak amacıyla başka bir ülkeye çalışmak için göç etmeleri 'emek göçü' olarak tanımlanmaktadır. Emek göçleri genellikle göçmenlerin çok gelişmiş sanayi ülkelerinde işgücüne katılım amacıyla göç etmeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ancak bireylerin bunun yanında yeni sanayileşen ülkelere de göçleri söz konusu olabilmektedir. ILO'nun 2019 yılında yayımlamış olduğu ILO Küresel Uluslararası Göçmen İşçi Tahminleri: Sonuçları ve Metodoloji raporuna göre toplamda 169 milyon uluslararası göçmen işçi bulunmaktadır. Bu rapora göre

göçmen işçilerin 99 milyonu erkeklerden 70 milyon civarı kadarı da kadınlardan oluşmaktadır. Göçmen işçilerin çalıştıkları sektörlerin oransal dağılımına bakıldığında %66,2'sinin hizmet sektöründe, %26,7'sinin sanayide, %7,1'inin ise tarımda çalıştığı görülmektedir (ILO, 2019, s.4-6). Veriler başlıkta da belirtildiği üzere tahmini sonuçlar olmakla birlikte günümüzde pek çok göçmenin yasal olmayan yollarla göç etmeleri ve pek çoğunun da kağıtsız çalışmasından dolayı net bir verinin elde edilmesi mümkün olmamaktadır. Ancak bilinmektedir ki göçmenler çoğunlukla 3D (difficult, dirty, dangerous) kısaltması ile tasvir edilen zor, kirli ve tehlikeli işlerde çalışmakta (Soysüren, 2006, s.14-15) ve ucuz işgücü olarak görülmektedir.

Tarihsel sürece bakıldığında göçmen işçilerin güvencesizliğin hakim olduğu, düşük ücretlerin ödendiği ve işten çıkarılma riskinin yüksek olduğu alanlarda istihdam edildiğini görmekteyiz. Bilhassa kapitalizmin ortaya çıkardığı rekabet ortamı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sermayenin maliyetlerini en düşük düzeyde tutarak birikim yapabilme arzularını körüklemektedir ve bu arzuyu gerçekleştirebilmek ucuz iş gücü çalıştırarak mümkün olabilmektedir. Bu doğrultuda yeni bir hayat elde edebilme ve daha insani şartlarda yaşayabilme umuduyla göç eden göçmenlerin daha az ücretlerle çalıştırılarak işverenler tarafından emekleri sömürüye tabi kılınmaktadır. İşverenlerin ücret yapıları üzerinde baskı oluşturamayacak çalışanlara ihtiyaç duyması ise göçmen işgücüne olan talebi her dönem ortaya çıkartmaktadır. Bu talep doğrultusunda pek çok göçmen yasal ve yasal olmayan yollarla ülkelere giriş yaparak gelişmiş ülkelerin bilhassa vasıf gerektirmeyen sektörlerindeki işgücü açığını karşılamaya çalışmaktadır. Böylelikle güvencesiz koşullarda çalışan göçmenler, işverenlerin acımasız rekabet koşullarında rekabet edilebilirliklerini korumalarında önemli bir işgücü kaynağı olmaktadır (Soysüren, 2006, s.16).

“Tarihsel ve güncel olarak göçün işlevi olabildiğince ucuz işgücünü emre amade tutmaktır. İşgücüne olan talep kapitalist birikim sürecinin yayılmacı niteliği ve işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği nedeniyle kapitalist dünya sisteminin gelişiminin değişmeyen unsurunu oluşturur. İşgücü arzı yetersiz veya esneklik, ucuzluk gibi kriterleri yerine getiremiyorsa çıkış yolunu göçmen emek sunar. Böylece göç işgücü için bir dünya pazarı yaratır” (Toksöz, 2006, s.15).

Hangi dönem olursa olsun gerek iç göçler gerekse uluslararası göçler ekonomide meydana gelen değişikliklerle ilişki içerisinde olmuştur. Geçmişten günümüze değin pek çok göçün ucuz işgücü talebini karşılamak amacıyla gerçekleştirildiğini ve teşvik edildiğini görmekteyiz.

Bireylerin uluslararası göç etmelerinin temel nedenlerinden biri yüksek gelirli ülkelerde işgücü açığının ortaya çıkmasıyla birlikte bireylerin çalışmak ve yaşamak amacıyla bu ülkelere göç etmeleri olmuştur. Bu doğrultuda gerçekleştirilen ilk emek göçünün 16. Yüzyıl ortalarında, yeni keşfedilen topraklarda işgücü ihtiyacının ortaya çıkmasına bağlı olarak kölelerin alınıp satılması ile gerçekleştirilen göçün olduğu bilinmektedir (Ak, 2021, s.1750). Ancak Gökdere'ye (1978) göre 19. Yüzyılın başlarına kadar işçi göçü kapsamına girecek bir göç hareketinden söz edilememektedir. Çünkü ilk çağlarda geçerli olan kölelik sistemi bu tür göçlere olanak tanımamaktadır. Aynı zamanda gerek Orta Çağdaki kilise öğretisi gerekse feodalizmin bireysel özgürlükleri kısıtlaması, göç yoluyla bireylerin ekonomik durumlarını düzeltme çabalarına olanak verememekle birlikte hem siyahi kölelerin hem de beyazların kişisel seçimlerine bırakılmaksızın zorla başka ülkelere taşınmaları, Gökdere'ye göre kabul edilen göç tanımı içerisinde düşünülememektedir (Gökdere, 1978, s.11-12). Ancak 16. yüzyılda, 19. yüzyıldan farklı yapılarda ve şekillerde göç hareketi gerçekleşmiş olsa da bu yüzyıldan itibaren bireylerin emeğinden yararlanmak amacıyla göç hareketlerine katılmaları da göz ardı edilememektedir. Bu doğrultuda 16. Yüzyıldan itibaren gerçekleşen emek göçünü zorunlu ve gönüllü göçler olarak ayırarak değerlendirmek doğru olacaktır.

16. yüzyıl ortalarında özellikle şeker ve tütün fabrikalarında çalıştırmak amacıyla Avrupalı tüccarlar tarafından çok sayıda köle, Afrika'dan Batı Hindistan'a ve Kuzey ve Güney Amerika'ya taşınmıştır (Ak, 2021, s.1751; Yılmaz, 2005, s.2). Bu dönemde Avrupa'dan kölelerin taşınması çiçek, kızamık gibi salgın hastalıkların menşei ülkelere taşınarak yerel halka bulaşmasına ve çok sayıda insanın ölmesine yol açmıştır. Çok sayıda ölümün gerçekleşmesi işgücü açığının ortaya çıkmasına neden olurken bu açık yine başka ülkelere getirilen köleler aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır (Toksöz, 2006, s.12). Bu dönemde kölelerin düşük maliyetle alınıp satılması, kadın kölelerin doğum yapmalarını engellemeye

yönelik bir sonuç doğurmuştur. Zira o dönemde kadınların doğum yapması, bakıma muhtaç fazladan bir kişi anlamına geldiği için gebeliklerin önlenmesi amaçlanmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda üretimde yaşanan artış ile birlikte daha çok işgücüne ihtiyaç duyulması kölelerin, daha fahiş fiyatlarla satılmaya başlanmasına yol açmış. Böylelikle kölelere duyulan talepte artış yaşanmıştır. Bu durum ise geçmişin aksine düşükleri ve çocuk ölümlerini önleyici önlemler alınmasına sebebiyet vermiş ve sahipler kendi kölelerini yetiştirmeye başlamışlardır (Yılmaz, 2005, s.2). Köleliğin son bulması ise 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiş ve plantasyon emeğinin temel kaynağı olan sözleşmeli işçilik, köleliğin yerini almıştır. Ancak, bu yeni sistem bir nevi kölelik olarak devam etmiştir, çünkü işçilerin durumu adı değiştirilmiş olsa da eski kölelik koşullarıyla benzerlik göstermiştir. (Castles ve Miller, 2008, s.75).

Tarihte yaşanan bir diğer önemli göç dalgası ise Avrupa’da yaşanan endüstrileşmeye bağlı olarak gerçekleşmiştir. “İngiltere’de 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve diğer Batı Avrupa ülkelerine 19. yüzyılın ilk çeyreğinde sıçrayan Sanayi Devrimi göç hareketleri açısından temel bir değişime de işaret etmektedir” (Soysüren, 2006, s.32). 18. Yüzyılın son çeyreği ve 19. yüzyıl başlarında sanayide yaşanan gelişmelerle birlikte tarım alanında gerçekleştirilen reformların da göç hareketleri açısından önemi yadsınamamaktadır. Bu dönemde ticari tarım teşvik edilmiş boş topraklar mera yapılmak üzere çevrilmiştir. Bu durum çiftçilerin yerlerinden edilmesine sebebiyet vermiş, yerlerinden edilen çiftçiler ise yerleşim yerleri olan kırları terk ederek kentlere göç etmiştir. Aynı zamanda sömürgelerden sağlanan gelirlerle yeni üretim biçimine geçiş ile birlikte fabrika sisteminin kurulması yerlerinden edilen çiftçiler için istihdam olanağı sağlamış, çiftçiler fabrikalarda sermayenin himayesi altında işçi olarak çalışmaya başlamışlardır.

19. Yüzyılda yaşanan teknolojik ilerlemeler ile birlikte iletişim, ulaşım ve benzeri pek çok alanda gelişmeler yaşanmış bu gelişmeler sayesinde bireylerin göçleri kolaylaşmış pek çok göçmen gelişmiş ülkelerde vasıflı ve vasıfsız işçi olarak çalışmak amacıyla emek göçünü gerçekleştirmişlerdir. Göçmen işçilere işgücü imkanı sağlayan başlıca sektörler arasında ise tekstil, madencilik ve sanayi yer almakla birlikte ulaşım ağlarının gelişimiyle de pek çok göçmen demiryolu

yapım inşaatlarında çalışmıştır. 19. Yüzyıl ortalarına gelindiğinde, özellikle demiryolları ve yol yapım inşaatlarında istihdam etmek üzere Amerika'nın, tüccar olma hayaliyle göç eden pek çok göçmene kapılarını açtığı görülmüştür. Aynı zamanda Amerika'ya çalışmak üzere Avrupa'dan, Meksika'dan ve Çin'den de çok sayıda göçmen göç etmiş ve daha birçoğunun zincirleme göçüyle de Amerikan işçi sınıfı oluşmaya başlamıştır (Erbaş, 2019, s.268). 19. yüzyıl döneminde özellikle demiryollarında yaşanan gelişmelerin göç hareketleri üzerindeki rolü büyük olmuştur. Buharlı makinanın kullanımıyla eş zamanlı olarak gelişmeye başlayan demiryolları, göçmenlere hem istihdam olanağı sağlamış hem de göçmenlerin uzak mesafe arası ulaşımını kolaylaştırarak göç etmelerine olanak tanımıştır. Ayrıca demir yollarının ulaşımı kolaylaştırması ucuz ham madde taşımacılığında da etkili olmuş, bu sayede yeni istihdam alanlarının kurulması gerçekleşmiş ve sanayileşmede önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. (Soysüren, 2006, s.34).

“Sanayileşme ve göç arasındaki bu ilişki sanayileşen tüm Avrupa ülkelerinde gözlenmiştir. İngiliz, Fransız, Alman ve Hollandalılar kuzey Amerika'ya, İspanyol ve Portekizliler güney Amerika'ya yönelmiştir. Merkez ülkelerdeki sanayileşme süreci 18. yüzyılın ortalarından başlayarak 19. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Bunun sonucunda merkez ve çevre ülkeler arasındaki ticaretin nitelik değiştirdiği, merkezin çevreye sanayi ürünleri ihraç ederken çevreden tarımsal ürünler ve hammaddeler aldığı, günümüze dek süren bir işbölümünün temellerinin atıldığı görülmektedir” (Toksöz, 2006, s.14).

Göç hareketlerini ve yapısını etkileyen önemli faktörlerden biri de yaşanan savaşlar olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda dünya genelinde gerek ekonomik gerekse milliyetçilik gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak göç hareketlerinde bir durgunluk yaşanmıştır. İki dönem arasında uluslararası emek göçünün eskiye nazaran yavaşladığı görülmüş, çoğu göçmen savaşmak ve silah üretimine katılmak amacıyla kendi ülkelerine geri dönmüştür (Castles ve Miller, 2008, s.7-8).

Göç hareketlerinde önemli bir etkiye sahip olan Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda ise imparatorluklar yıkılmış ve yerine yeni devletler kurularak sınırlar değişmiştir. Aynı zamanda bu dönemde milliyetçilik akımı baş göstererek göçmen karşıtı söylemleri ortaya çıkarmış ve göç hareketlerini etkilemiştir. Milliyetçilik akımının baş gösterdiği ülkelerden biri de Fransa olmuştur. Savaşın etkisiyle birlikte nüfusun çokça azalması Fransa'nın tarım, inşaat ve ağır sanayi işlerinde

çalıştırılmak üzere pek çok göçmen işçi istihdam etmesine sebebiyet vermiştir (Castles ve Miller, 2008, s.8). Ancak bu durum 1930’larda yaşanan ekonomik kriz ile birlikte tersine dönmüş kötüye giden ekonomi nedeniyle Fransa’da işçiler işten çıkarılmaya başlanmıştır. Yaşanan ekonomik krizde varlığını devam ettirmeye çalışan sermaye ise çareyi ucuz işgücünün vazgeçilmez unsuru olarak görülen göçmen işçilerde bulmaya çalışmış, yerlilerden daha az ücret ödenen göçmen işçilerin çeşitli sektörlerde emeklerinden yararlanılmıştır. Ancak sermayenin ucuz işgücü olarak gördüğü göçmenleri istihdam etmesi yerliler tarafından hoş karşılanmamış göçmenler yerli işçilerin işsiz kalmalarının suçlusu olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Fransa’da göçmenlere karşı nefret ve kin söylemleri kendini göstermiş, göç hareketlerinde düşüş yaşanmıştır.

“1929’da başlayan Büyük Bunalım’dan İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde göçün ilk defa demografik açıdan hesaba katılmayacak bir faktör haline geldiğini görmekteyiz. Çünkü 1931-1940 yılları arasındaki dönemde 1.2 milyon kişi göç etmiştir. Bu söz konusu dönemi önceleyen yüzyıllık dönemdeki en düşük rakamdır” (Soysüren, 2006, s.39)

Bu düşüşlerin yaşanmasındaysa ekonomik buhran ve milliyetçilik akımı başat unsur olmakla birlikte devletlerin göçü sınırlayıcı politikalar uygulaması da önemli faktörlerden biri olmuştur. Ancak göç hareketlerini sınırlayıcı önlemler alınsa da İkinci Dünya Savaşı dönemi sırasında ülkelerin yabancı işgücünden yararlanmaları da söz konusu olmuştur. Yabancı işçilerden yararlanan ülkelere biri de Nazi rejiminin hakim olduğu Federal Almanya’dır. Naziler, savaş alanında bulunan Alman işçilerin açığını göçmen işçiler ile kapatmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Polonya işgalinin ardından pek çok emek istihdam merkezleri kurularak kadın ve erkeğin emeğinden yararlanmak adına işçiler getirtilmiştir.

“Emekten sorumlu olan Nazi yetkilisi Sauckel’e göre, yabancı işçilere muamele edilirken şu temel hususa dikkat edilmeliydi: ‘En üst düzeyde sömürülecek, en düşük maliyetle ihtiyaçları karşılanacak biçimde, yabancı işçiler muamele görmeli ve barındırılmalıdırlar’ .Bu ifade, işçilerin askeri kontrol altında barakalarda yaşaması, sosyal ve sivil özgürlüklerden yoksun olmaları, mümkün olduğu kadar az ücretle (veya ücretsiz) çalışmaları anlamına geliyordu. Polonyalı ve Rus işçiler, Yahudilere yapıldığı gibi, etnik kökenleri gösteren rozetler giymeye zorlandılar. Birçok işçi, kötü muamele, acımasız cezalandırma sistemi nedeniyle öldü” (Castles ve Miller, 2008, s. 89).

Görüldüğü üzere her dönemde yaşanan iktisadi ve politik kriz zamanlarında göçmen emeğinden yararlanılmış, göçmen işçiler çeşitli ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kalmışlardır. Geçmişten günümüze değin farklı koşullarda ve farklı şekillerde de olsa göçmen emeği acımasızca kullanılarak sömürüye tabii kılınmıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrasına gelindiğinde ise göç hareketlerinde artış yaşanmış ve göç nitelik değiştirmiştir. 20. Yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte göç veren konumda olan Avrupa ülkeleri çevre ülkelerden göç almaya başlamıştır (Güleç, 2015, s.83). Avrupa ülkelerine göç, ilk olarak eski sömürgelerinden insanların daha iyi şartlarda yaşamak umuduyla gerçekleştirilmiştir. Ardından Marshall yardımıyla birlikte ekonomik krizin aşılması sonucunda yaşanan ekonomik düzelme üretimde artış yaşanmasını sağlayarak (Toksöz, 2006, s.26) işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu ihtiyaç doğrultusunda sanayileşmiş Avrupa ülkeleri, çevre ülkelerden “misafir işçi” statüsünde vasıfsız işlerde istihdam etmek üzere göçmen işçi almaya başlamıştır. “Ancak ‘işçi isterken insanlarla’ karşılaşan Avrupa ülkeleri 1960’larda göç yasalarını gevşeterek göçmenlerin yerleşmelerinin ve ailelerinin gelişine izin verdiler.” (Canpolat & Arne 2012, s.3). Devletler, misafir işçi statüsündeki göçmen işçileri geçici olarak misafir etmek isterken ailelerin göçüyle birlikte misafirlik kalıcı yerleşmeyle sonuçlanmış, aile birleşimi doğrultusunda gerçekleşen göçler, yeni bir göç hareketine sebebiyet vermiştir.

1950’li yıllardan itibaren Almanya, Türkiye, Yugoslavya gibi ülkelerden emekçi ihraç ederken Fransa’nın da Kuzey Afrika’dan işgücü talepleri olmuştur. 1960’larda ise Almanya ve Türkiye arasında olduğu gibi ülkeler arasında karşılıklı işgücü anlaşmaları yapılmıştır. İyileşmeye giden ekonomi ile birlikte de çoğu Avrupa ülkesinde kadınların işgücüne katılımlarında artış gözlemlenmiştir. Göçmen işçilerin istihdam edildikleri sektörlerle bakıldığında ise ağır çalışma koşullarının bulunduğu inşaat sektörü, imalat sanayisi, hizmet sektörü, temizlik, otelcilik gibi ikincil sektörler olduğu görülmektedir.

1970’lere gelindiğinde 1973-74 petrol krizi pek çok alanı etkilediği gibi göç süreçlerini de etkilemiştir ve devletler göçü kısıtlayıcı önlemler almaya başlamıştır. Göçmenlerin ülkelere geri dönmeleri teşvik edilerek onlara ülkelere dönmeleri karşılığında belli miktarlarda ücretler ödenmiştir. Ayrıca sınırlar üzerindeki

denetim sıkılaştırılarak vize zorunluluğu getirilmiştir. Ancak alınan önlemler göçleri azaltsa da göçleri tamamen engelleyememiş, göçmenler yasal olmayan yollarla göç etmeye devam etmişler ve kağıtsız çalışmalarından ötürü güvencesiz işlerde ucuz işgücü olarak çalışmışlardır. Yüksek vasıflı işçi konumunda göç eden göçmenlerin dışındaki göçmenler, istenmeyen kişiler olarak nitelendirilmiş çoğu göçmen, devletin hizmetlerinden yararlanmak isteyen, pay koparmaya çalışan ve yerliler için ülkeyi tehlikeye sokan kişiler olarak görülerek damgalanmışlardır (Canpolat & Arıne, 2012, 6-7; Ak, 2021, s.1751). Devletlerin göçü sınırlayıcı önlemler alıp göçmen işçileri ülkelerine geri dönmeleri için teşvik etmeleri ise ancak 1979'lara kadar sürebilmiştir. 1979 yılında ülkelerin tekrar göçmen emeğine ihtiyaç duyması dahilinde göç hareketlerinde artış yaşanmıştır. Bilhassa konfeksiyon, ev hizmetleri, imalat sanayisi gibi sektörlerde göçmen emeğine ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. (Soysüren, 2006, s.47-48).

1970-1980 arasında gerçekleşen uluslararası vasıfsız emek göçü ve göçmen işçilerin işgücü piyasasındaki konumu “tabakalı işgücü teorisi” ile açıklanabilmektedir. İşgücü piyasasında, başlıca birincil ve ikincil işgücü sektörü olmak üzere iki işgücü grubu ele alınmaktadır. Birincil sektörde bulunan çalışanlar yüksek ücretli vasıflı, güvenli ve iyi işlerde çalışan, çoğunlukla eğitilmiş ve uzman kişilerden oluşmaktadır. İkincil sektörlerde çalışan bireyler ise düşük ücretli, ağır çalışma koşullarının bulunduğu, güvencesiz ve kısa süreli işlerin hakim olduğu genellikle cinsiyet ve etnik köken bakımından ayrılmış bireylerin emeğinden yararlanan vasıfsız işler olmuştur. Özellikle 1980'lerde vasıfsız işgücüne duyulan ihtiyaç doğrultusunda ikincil sektörlerde istihdam edilen göçmen işçiler, yoksulluk seviyesinde ya da altında kalacak miktarda ücretlerle çalıştırılmışlardır. Kaynaklara erişim imkanlarının yoksunluğu ise ırkçılıkla birleşerek eşitsizlikleri yeniden üretmiş ve toplumsal ayrışmayı derinleştirmiştir (Toksöz, 2006, s.62-63; Durusoy Öztepe, 2018, s.179). Her ne kadar emek göçünün büyük bir kısmı ikincil sektörlerde çalışmak amacıyla gerçekleşmiş olsa da 1990'lara gelindiğinde yüksek oranda birincil işgücü sektörlerinin yüksek nitelikli pozisyonlarında çalışmak amacıyla emek göçlerinin gerçekleşmesi de söz konusu olmuştur. Bu dönemde özellikle hizmet sektöründe göçmen emeğinden yoğun olarak yararlanıldığı görülmektedir. Ancak göçmenlerin nitelikli işgücünde çalışmaları onların

hiyerarşinin alt basamaklarında yer almalarına engel olamamış, ne kendi pozisyonlarının bir üst kademesine çıkabilmişler ne de aynı işi yapmalarına rağmen yerli çalışanlarla aynı ücreti alabilmişlerdir. Sonuç olarak 1970'ler sonrası yeni göçün temel özelliklerine bakıldığında, göçmen emeğin esnek ve düzensiz çalışma koşullarında yer almalarına karşın arttığı ve göçmenlerin gerek ulusal gerekse cinsiyet profillerinde değişimlerin söz konusu olduğu görülmektedir (Akalın, 2016, s.101).

90'lı yıllarda uluslararası göç açısından önemli gelişmelerden bir diğeri de SSCB ve Doğu Bloku'nun dağılması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın doğusunu ele geçiren Sovyetler Birliği 8 ülkeyi (Arnavutluk, Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Yugoslavya) ekonomik, siyasal ve sosyal girişimlerle kendine bağımlı hale getirmiştir. Aralık 1991'de resmi olarak dağılma sürecini tamamlayan Sovyetler Birliği, Gorbaçov döneminde glosnast (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) politikalarını uygulanması ile hakimiyeti altındaki bu ülkelerin sosyalist sistemden birer birer ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Bu ülkelerde Sovyet hakimiyeti süreci boyunca işsizlik artmış, ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir ve pek çok toplumsal ayaklanmaları beraberinde getirmiştir (Karadeniz, 2020, s.1-19). Bu doğrultuda 1991 yılı ve sonrasında yaşanan SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte özellikle yoksulluk ve işsizlik nedenlerine bağlı olarak bu ülkelere mensup vatandaşların yasal ve yasal olmayan yollarla kitlesel olarak çeşitli gelişmiş ülkelere göç etmelerinin yanında Türkiye gibi görece daha iyi ekonomik koşullarda olan komşu ülkelere doğru göçleri de söz konusu olmuştur.

2.3.2. Küreselleşme çağında göç

20. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise devletlerin göç hareketlerini kısıtlayıcı politikaların uygulanmasına karşın uluslararası göçün giderek artması dikkat çekici olmuştur. 1975-1985 yılları arasında Batı Avrupa'da yaşanan yeniden yapılanma sonucunda oluşan emek göçündeki durgunluk ise 1997 ile birlikte ekonominin iyiye gitmesi ve OECD ülkelerinin vasıflı işgücü ihtiyacı doğrultusunda yeniden canlanmıştır (Castles ve Miller, 2008, s.257). Bu dönemde yaşanan göç hareketlerindeki artış küreselleşme ile ilişkili olmuş, küreselleşme ile

sermayenin uluslararası hareketliliğini arttırması iş göçü hareketliliğini de etkileyerek artmasına sebebiyet vermiştir (Gökbayrak, 2009, s.56).

“Küreselleşmenin unsurlarını ele aldığımızda göç, kültürel akışlarla; insan hakları, vatandaşlık, insan ticareti, yasa dışı göç, sığınmacılık gibi hukuki konularla; kimlik sorunsalı gibi sosyolojik konularla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, göç, göçmen ülkeler ve toplumların kalkınmasına olan etkisi, ticaret ve sermaye hareketleri ile olan etkileşimi, işçi ve emek piyasalarına ile olan etkileri gibi konularla da ekonomi ile ilişkilendirilmektedir” (Akkuzu, 2009, s.41).

Küreselleşmenin getirdiği ekonomik yeniden yapılanma süreci, işgücü piyasasında değişimlere yol açmış, emek gücünün yapısında büyük dönüşümlere sebebiyet vererek (Özbek & Köşk, 2017, s.260) 1990 ve 2000’li yıllarda farklı bir görünüm kazanmıştır. Bilhassa teknolojik ilerlemeler ile birlikte küresel ağların ortaya çıkmasıyla görünür hale gelen çokuluslu şirketler, çevreye zararlı üretimden oluşan ve emek yoğun isteyen sanayi dallarını, maliyetlerini düşürmek amacıyla çevre ülkelere kaydırmıştır. Şirketlerin çevre ülkelere yönelmesiyle işbölümü gerçekleştirmiş, çevre ülkelerde üretim yapılırken merkez ülkelerde tasarım ve pazarlama gerçekleştirmeye başlamıştır (Toksöz, 2006, s.61). Çokuluslu şirketler karşısında büyük bir yenilgiye uğrayan küçük ve orta ölçekli işletmeler ise kapitalist rekabet ortamında varlığını sürdürememiştir. Bu doğrultuda işsiz kalan pek çok orta ve küçük işletme sahipleri ve işçiler geçimlerini sağlayabilmek adına çareyi göç etmekte bulmuştur. Göç alan ülkeler ise sosyal ve ekonomik yapılarına uygun olarak göç politikalarını oluşturmuş ve seçici ölçütler koymuşlardır. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler ilk olarak nitelikli işgücü kapsamında olan beyin göçünü tercih ederken vasıfsız ya da düşük vasa sahip emeğin göçünü sorun teşkil eden bir mesele olarak görmüştür. Ancak bu mesele düzensiz göç kapsamında çözülmeye çalışılıp kurumsal olarak dile getirilmediği (Gökbayrak, 2009, s.56) gibi niteliksiz işgücü, işgücü maliyetinden kar elde etmek isteyen sermaye tarafından istikrarsız, güvencesiz ve geçici özellikler taşıyan (Temiz, 2004, s.55) enformel sektörlerde istihdam edilmiş ve kağıtsız çalışmalarına göz yumulmuştur.

Küreselleşme ile birlikte ekonomik yeniden yapılanma süreci sonucunda güçlenen gelişmiş sanayi ülkeleri ve bilhassa ABD dünyaya yön vererek, piyasa dinamiklerini şekillendirmiştir. Bu doğrultuda gelişemeyen Üçüncü Dünya ülkeleri

ise kaynakların kötü kullanımı, yoksulluk ve refah seviyesindeki düşüklük gibi nedenlerden dolayı ülke nüfusuna yeterli geçim kaynaklarını sağlayamamış ve bireyler istihdam edilebilecekleri ülkelere göç etmişlerdir. Nitekim 20.yüzyıl sonlarında Orta Doğu da yaşanan iktisadi değişim beraberinde kaynakların azalması ve politik karışıkların yaşanmasıyla iç çatışmalar ve savaşlar meydana gelmiş, Orta Doğu ülke vatandaşları gerek savaşın etkisi gerekse geçim sıkıntısı nedeniyle tarım işçisi, inşaat işçisi gibi vasıfsız alanlarda çalışmak amacıyla ekonomik açıdan görece daha iyi konumdaki ülkelere göç etmişlerdir. Ülkeler arasındaki bu eşitsizlik durumu ırk, etnik köken ve cinsiyet bakımından artarak devam etmekte, çalışma ve yaşam koşullarının kötüleşmesi göç hareketlerini tetiklemektedir (Akalın, 2016, s.92). Bu doğrultuda göçün hem kaynak hem de hedef toplumlarda önemli ekonomik ve toplumsal etkilere yol açtığı görülmekle birlikte, göç hareketlerinin karmaşık ve çok yönlü yapısını anlayabilmek için göç teorilerini ele almak önem arz etmektedir.

2.4. Göç Teorileri

2.4.1.Neo-klasik göç yaklaşımı

Neo-klasik yaklaşım, göç teorilerine ilişkin tartışmaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1885 ve 1889 yıllarında Teoride yoğun nüfuslu bölgelerden seyrek nüfuslu yerlere ve gelir düzeyinin düşük olduğu bölgelerden daha yüksek gelirli bölgelere göç etme eğilimi ön plana çıkmakta (Castles ve Miller, 2015, s.31), bireylerin yaşamlarını iyileştirmek amacıyla göç hareketlerine katılmaları vurgulanmaktadır. Ravenstein (akt. Özcan, 2017, s. 188-189), çalışmasında kentleşme ve endüstrileşme konularına odaklanmakta bilhassa 19. Yüzyılda yaşanan endüstriyel gelişmeler üzerinde durmaktadır (Çağlayan, 2006, s.69). Ona göre sanayinin gelişmesiyle birlikte işgücüne olan ihtiyaç artmış böylelikle daha iyi yaşam şartları arayan insanlar işgücüne katılmak için Amerika'ya ve Avrupa'nın içlerine doğru göç etmiştir. Ravenstein, Göç Yasaları (The Laws of Migration) adlı çalışmasında 7 göç kanunu belirlemiştir:

“1. Göç edenlerin çoğu yalnızca kısa mesafelerdeki yerlere göç ederler. Ortaya çıkan göç akımlarının yönü, göçmenleri içine çeken büyük ticaret ve endüstri merkezlerine doğrudur.

2. Yerleşim birimleri arasında sınırlı ancak ülke çapında genel olan bu hareketin doğal sonucu, içine çekme süreci doğrultusunda kentlere yakın bölgelerden kentlere doğru olan göçün artmasıyla, boşalan kırsal bölgelerin daha uzak mesafelerden gelenlerce doldurulması ve bunun da ülke çapında bir yayılma sürecine sebep olmasıdır.

3. Bu yayılma süreci, göçleri içine çeken sürecin tersine olsa da onunla benzerlik gösterir.

4. Her göç akımı kendisini denkleştirici bir karşı akım yaratır.

5. Uzun mesafelere giden göçmenler genellikle büyük ticaret ya da endüstri merkezlerinden birini tercih ederler.

6. Ülkenin kırsal alanlarında yaşayanların göç etme eğilimi kentsel alanlarında yaşayanlardan daha yüksektir.

7. Kadınların göç etme eğilimi kısa mesafelerde erkeklerden daha yüksektir. Erkekler uzun mesafede göç etmeye daha yatkındırlar “ (Özcan, 2017, s.188-189)

Neo-klasik ekonomi perspektifine göre, göçü tetikleyen birinci unsur işgücü piyasasının dinamikleridir. Gelişmiş ülkelerde işgücü talebine bağlı olarak ücretler diğer ülkelere kıyasla daha yüksekken gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde bu ücretler daha düşüktür. Teoriye göre “Sermaye zengini ülkelere olan işgücü göçüyle buradaki ücret seviyesi zamanla düşecek, göç veren bölgelerde işgücü daralması ile ücretler artma eğilimine girecek ve bu süreç ücretler dengelenene kadar devam edecektir” (Coşkun, 2005, s.4). İtme-çekme kuramı olarak da bilinen bu yaklaşımda göç edilen ülkede yüksek ücret ve işgücü açığı gibi çekici faktörler bulunurken, göç edilen ülkede ise düşük ücret ve işsizlik gibi itici faktörler yer almaktadır.

Makro analizin ön plana çıktığı bu yaklaşım mikroekonomik bir boyutta da ele alınarak analiz edilmiştir. Bireylerin rasyonel düşünerek verdikleri göç kararlarında maliyet-kar hesabı yapılmaktadır. İş arayan ya da düşük ücretlerle çalışan işçiler daha iyi yaşam koşullarda yaşamak umuduyla göç etmeye karar vermekte ve göç etmeleri durumunda oluşacak maliyet-kar analizini yaparak göç ettiklerinde elde edecekleri avantajları değerlendirmektedirler. Bu doğrultuda bireyler göç sürecine katılmadan önce göç ettikleri yerlerde karşılaşılabilecekleri

zorluklara karşı önlemler almakta dil bariyeri gibi sorunları aşmak için dil öğrenimini gerçekleştirmektedir (Coşkun, 2005, s.4-5).

Göçü sadece ekonomik nedenlere indirgeyen bu yaklaşım sonraki çalışmalara yol gösterici olsa da toplumsal cinsiyet, ırk sosyo-kültürel faktörler gibi unsurları görmezden gelmesi sebebiyle günümüz göç süreçlerini öngörmekte yetersiz görülmüş ve eleştirilmiştir.

2.4.2.Tarihsel-yapısalcı yaklaşım

Temelleri Marksist politik ekonomiye dayanan ve Dünya Sistemleri Teorisi olarak da bilinen bu yaklaşım 1970'lerde ilk olarak Wallerstein tarafından ele alınmış ve Castles ve Kosack gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. “Bu teoriler uluslararası göçün nedenlerinin tarihsel olarak oluşturulmuş yapısal güçlerde yattığını düşünmekte ve dünya düzeyinde eşitsiz olarak dağılan ekonomik ve politik gücün doğal olarak sömürücü ve dengesizleştirici doğasına vurgu yaparken göçün sermaye için ucuz emek hareketliliği anlamına geldiğini tartışmaktadır” (Dedeoğlu & Gökmen, 2020, s.21). Bu çerçevede uluslararası göç, dünyanın yoksul bölgelerinden modern sanayi toplumlarının nüfus azalmasına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla gerçekleştirilen bir göç hareketi olarak ifade edilmektedir.

Castles ve Miller (2015) ise uluslararası göçü gelişmiş ülkelerin zenginliklerine zenginlik katmak amacıyla yoksul ülkelerin kaynaklarının sömürüye tabi kılınması için gerçekleştirilen bir tür ucuz emek hareketi olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte yoksul ülkelerde yaşayan bireyler işgücü ihtiyacının bulunduğu gelişmiş ülkelere göç etmekte ve kapitalizmin hakim olduğu gelişmiş ülkelerdeki işgücü ihtiyacını karşılamaktadır. Wallerstein gereklilikler çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı halde bulunan bir dünya sistemi anlayışı çerçevesinde ülkeleri merkez ve çevre ülkeler olarak tanımlamaktadır. Sosyo-ekonomik olarak gelişmiş ve kapitalist sistemin hakim olduğu ülkeleri merkez ülke, kapitalist ağlar ve değerlerle çevrelenmiş, merkez ülkelere bağımlı olan ülkeleri ise çevre ülkeler olarak kategorize etmektedir (Çağlayan, 2006, s.79).

Teoriye göre, çevre ülkelerden merkez ülkelere yapılan göç, bireylerin kişisel tercihleri olarak görülmemekle birlikte kapitalist üretim sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkan, gelişmiş ülkelerin işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla teşvik ettiği ve kontrol altında tuttuğu bir süreç olarak görülmektedir. Kapitalizmin egemen olduğu merkez ülkelerde işgücü maliyetlerini en aza indirmek amacıyla yoksulluğun ve işsizliğin yaygın olduğu çevre ülkelerdeki işçi emeğine ihtiyaç duymakta bu doğrultuda çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir göç hareketi gerçekleşmektedir. Çevreden merkeze doğru gerçekleşen bu göç hareketi kapitalizmin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Merkez kapitalist ülkelerin gelişmekte olan ülkelere fabrikalar kurması geleneksel üretimi zayıflatmakta ve işçi ücretlerini düşürmektedir. Bu işgücünde ise çoğunlukla kadın emeğine başvurulmakta, erkeklerin iş bulması da zorluk yaşamasına yol açmaktadır. Böylelikle köklerinden kopmuş ve göç etmeye hazır bir nüfus kesimi ortaya çıkmaktadır (Abadan Unat, 2002, s.15-18).

Bu yaklaşımda küreselleşmenin uluslararası göçü teşvik ettiği vurgulanırken kadınların göç deneyimleri göz ardı edilmiş ve göç cinsiyetsiz olarak ele alınarak kapitalizmin ortaya çıkardığı patriyarkal ilişki analizlerde yer almamıştır (Coşkun, 2005, s.7). Bu bağlamda hem tarihsel-yapısalcı yaklaşım hem de neo-klasik yaklaşım çağdaş göçlerin yapısını analiz edemeyecek kadar tek boyutlu oldukları yönünde eleştirilmektedir. Tarihsel yapısalcı yaklaşım sermayenin çıkarını ön plana koyarken sosyo-ekonomik unsurlar, bireylerin istekleri ve toplumsal cinsiyet gibi unsurları göz ardı ederek analizlerine dahil etmemiştir.

2.4.3. Göç sistemleri kuramı

Disiplinlerarası olan göç sistemleri kuramı göç deneyimini tüm boyutlarıyla ele almayı amaçlamıştır. Kuram, göç hareketlerinin genellikle göç veren ve alan ülkeler arasında sömürgecilik, siyasi etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlar gibi önceden var olan ilişkilere dayandığını ve bu ilişkilerin varlığına bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürer (Castles ve Miller, 2008, s.36). Ülkeler arasında kurulan bu ilişki, coğrafi olarak yakın olan ülkeler arasında olduğu gibi birbirine uzak ülkeler arasında da kurulabilmektedir.

Göç sistemleri kuramı, göç hareketlerini incelerken, göçün öncesinde belirli ilişkilerin temelini oluşturduğunu öne sürmektedir. Bu ilişkiler kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki ekonomik, politik ve sosyokültürel bağları içermektedir. İşgücü arzı ve talebi, ticaret ya da yatırım gibi unsurlar ekonomik temelli göçleri, siyasi istikrarsızlık, savaş veya insan hakları ihlalleri gibi unsurlar siyasi temelli göç hareketlerini ortaya çıkarırken göçmenlerin kararlarını ve göç hareketlerinin dinamiklerini belirlemede bu unsurlar rol oynamaktadır. Örneğin Dominik Cumhuriyeti'nden ABD'ye yaşanan göç 1960'larda Amerikan askeri işgaliyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca 1960'lar ve 1970'lerde Almanya'da işgücü talebine bağlı olarak Türkiye'den Almanya'ya gerçekleştirilen emek göçü doğrudan bu teorem ile ilişki olmaktadır. Göç sistemleri yaklaşımı, göç sürecini anlamak için makro düzeyde geniş bir yelpazede bu temel ilişkilerin ve etkileşimlerin incelenmesine odaklanırken aynı zamanda mikro yapıda göçmenlerin kendi inançları, davranışları ve birbirleriyle olan etkileşim ağlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir (Çağlayan, 2006, s.82).

Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte iletişim ve ulaşım da kolaylık sağlanması bireylerin uzak yerler hakkında bilgi edinebilmelerinde kolaylık sağlamıştır. Kişiler farklı ülkeler ile ilgili bilgileri teknoloji sayesinde öğrenebilmekte ülkelerin kültürel, ekonomik koşulları ve yaşam tarzları hakkında detaylı bilgilere ulaşabilmektedir. Ulaşım da yaşanan gelişme bireylerin kolaylıkla bir yerden başka bir yere göç etmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca iletişim teknolojisinin gelişmesi, göçmenlerin göç etmeden önceki süreçlerinde hedef ülkeye daha önce göç etmiş aile üyeleri veya arkadaşları ile kolaylıkla irtibat kurmalarına imkan tanımaktadır. Göçmenler, hedef ülkede yaşayan aile üyeleri, arkadaşları veya tanıdıkları kişilerle irtibat kurarak hedef ülkenin yaşam koşulları hakkında fikir edinebilmekte ön bilgilere sahip olabilmektedir. Göçmenlerin irtibat kurarak aralarında bir ağın oluşması ise göçmenlerin iş bulma, konaklama gibi konularında destek bulmasını sağlamakta yerleşim sürecinde daha güçlü bir sosyal bağ kurmalarını sağlayarak göç sürecini kolaylaştırmaktadır. Söz konusu bu ağlar enformel olarak gerçekleşebildiği gibi formel olarak da gerçekleşebilmektedir. Özel istihdam büroları ve seyahat acenteleri göçmenlerin devlet kurumlarıyla olan ilişkisine aracılık ederken enformel ağlar, arkadaşlık, akrabalık veya hemşerilik

bağları aracılığıyla göçmenlerin sosyal ve ekonomik konularında destek sağlayarak, göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır (Dedeoğlu & Gökmen, 2020, s.23).

Göçmen ağı ilişkilerinin kurulmasının olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de söz konusu olmaktadır. Göçmenler kurmuş oldukları ilişki bağlamında bilhassa iş bulma kanallarında ve sosyal uyum sağlamada öncü göçmenlerden destek almaktadır. Ancak bazı durumlarda göçmenlerin sadece hemşehrileriyle bir ilişki kurarak gittikleri ülkenin toplumundan kendilerini yalıtmaları gittikleri ülkelerde yeni ilişkilerden kaçınmaları o ülkenin toplumuna entegre olmalarında zorluk yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Teoremin ortaya koyduğu etkilerin yanı sıra bu ağlarla oluşturulan değerlerin göçmenleri ve aileleri de etkilediği görülmektedir. Bilhassa gelişmiş ülkelerde ucuz işgücüne olan talep doğrultusunda göç eden ailelerin geçimlerini sağlayabilmeleri için kadınların da işgücüne katılmasını gerektirmiştir. Bu durum geleneksel toplumsal rollerin değişmesine, rollerin yeniden üretilmesini yol açmıştır (Abadan Unat, 2002, s.19).

2.5. Göçün Kadınlaşması

Göç sürecinde kadınların görünür hale gelmesi küreselleşme ve neoliberal politikalarla birlikte 1970’li yıllarda artan yoksulluk ve eşitsizlik sonucunda kadın göçünde artışın yaşanmasıyla söz konusu olmuştur (Şeker & Uçan, 2016, s.206). Çeşitli nedenlerle göç eden kadınlar araştırmalar nezdinde çoğunlukla erkeklerin gölgesinde kalmış ancak 20. yüzyıla gelindiğinde kadınların göçü araştırmalar açısından önem teşkil etmiş ve bu durum araştırmacılar tarafından göçün kadınlaşması olarak adlandırılmıştır. Göçün asıl aktörü olarak erkeklerin görüldüğü çalışmalar ise cinsiyet körü olarak değerlendirilmiştir (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009, s.15).

Göç hareketlerinin tarihsel sürecine bakıldığında kadınların en az erkekler kadar göç süreçlerine dahil oldukları görülmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Nüfus Birimi’nin yapmış olduğu tahminler doğrultusunda da 40 yıldan uzun bir zamandır dünya nüfusunda göçmenler içerisindeki kadınların payının neredeyse erkeklerle aynı olduğu görülmüştür (Coşkun, 2005, s.1). Göçmen kadınlar her ne

kadar göç süreçlerine erkekler kadar dahil olsalar da kadınların göç deneyimleri yine de görmezden gelinmiştir. Kadınlar, daha çok erkeklere bağımlı kişiler olarak (Buz, 2006, s.3) eşlerinin yanında hane içindeki sorumluluklarını yerine getiren anne ve eşler olarak pasif görülmüştür. Oysa kadınlar, erkeklerin göç süreçlerine dahil olma dışında eğitim, sığınma, aile içi şiddet ve anlaşmazlıklar, iş gücüne katılma gibi nedenlerle de göç sürecine dahil olmuşlardır. Örneğin kadınlar, 1945-1975 yılları arasında imalat sanayisinin vasıf gerektirmeyen işlerinde istihdama katılmışlar ve çevre ülkelerden merkez ülkelere fabrikaların akort bankolarında çalışmak üzere göç etmişlerdir. 1980'leri izleyen süreçte ise fabrikalardaki işgücü ihtiyacının azalmasıyla birlikte istihdamın hizmet sektörüne kayması, göçmen kadınların çeşitli hizmet sektörü alanlarında talep görmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum, göçmen kadınların çoğunlukla bu sektörde istihdam edilmesine yol açmıştır (Toksöz, 2021, s.14).

2.5.1. Uluslararası kadın emek göçü

Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO] (2019) Göçmen İşçiler Küresel Tahminleri Raporu'na göre, dünya genelinde 272 milyon uluslararası göçmenin 169 milyonu göçmen işçilerden oluşmakta olup bu göçmenlerin %58.5'i erkeklerden ve %41.5'i kadınlardan oluşmaktadır. Kadın göçmen işçilerin sayısı azımsanmayacak oranda olup bu sayının gelecek dönemlerde de artarak devam etmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda Göç hareketlerinde tarihsel süreçte kadınların göçüne odaklandığımızda, özellikle 1970'li yıllara gelindiğinde belirgin bir artışın meydana geldiği gözlemlenmektedir. Yaşanan artışın sebepleri incelendiğinde, kadınların işgücüne katılımındaki artışta cinsiyet rollerindeki değişimlerin ve küresel ekonomik dönüşümün etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi ise göç çalışmalarında önemli bir dönüm noktası yaşanmasına yol açmış ve kadınların göç konusundaki görünürlüğüne artmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda tarihsel sürece bakıldığında 1970'lerde yaşanan ve petrol krizi olarak da bilinen ekonomik krizin, göç hareketlerini etkileyen unsurlardan biri olduğu görülmektedir. Küresel ölçekte büyük ekonomik etkiler yaratan bu kriz, pek çok ülkede etkili olmuş ve işsizlik oranlarının artmasına yol açmıştır. Krizin etkili olduğu ülkelerde ailelerin gelirleri olumsuz etkilenmiştir. Bu

doğrultuda ailelerin ekonomik sıkıntılarla başa çıkması ancak kadınların daha fazla işgücü piyasasına katılmasıyla mümkün olabilmektedir. Özellikle erkeklerin yaşanan ekonomik sıkıntıda tam zamanlı bir iş bulmada zorluk yaşaması aile gelirine katkıda bulunmak isteyen kadınların başka coğrafyalara iş aramaya yönelmesine ve emek göçünü gerçekleştirmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2019, s.387).

1970’lerde yaşanan önemli toplumsal gelişmelerden bir diğeri de endüstriyel dönüşüm ve teknolojik ilerlemelerle birlikte geleneksel iş modellerindeki değişim olmuştur. Yeni sektörlerin ortaya çıkması ve bazı sektörlerin daralması, işgücü talebinde değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde, kadınlar genellikle hizmet sektörü gibi yeni ve büyüyen sektörlerle yönelerek iş bulma çabası içine girmişlerdir. Göçmen kadınların yöneldikleri sektörleri ise eğlence sektörü, hizmet sektörü, turizm sektörü, tekstil ve konfeksiyon alanları ile özellikle ev ve bakım hizmetleri olmuştur. Yine aynı dönemi izleyen süreçte kadın hakları hareketleri ve toplumsal değişimlerin baş göstermesi kadınların işgücüne katılımını desteklemiştir. Artan eğitim seviyeleri ise kadınların daha çeşitli sektörlerde ve pozisyonlarda çalışabilmesine olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, kadınların iş piyasasındaki artan katılımı, ekonomik bağımsızlık arayışı, bireysel hedeflere yönelme eğilimi ve sosyal değişimlere paralel olarak görünürlüklerinin artması gibi faktörler kadın göçünü daha belirgin kılmıştır. Kadın göçünün, hem hedef ülkede hem de menşei ülkede sosyokültürel ve ekonomik alanlardaki etkilerine bakıldığında ise kadın göçünün hedef ülkedeki kültürel çeşitliliği arttırdığı, ekonomik büyümeyi desteklediği ve bazı sektörlerdeki işgücü açığının karşılanmasına katkı sağladığı görülmektedir. Menşei ülkelerde ise genellikle ekonomik dinamikleri etkilemekle birlikte aynı zamanda sosyokültürel alanlarda da etkili olmaktadır. Kadınların göç ettikleri ülkelerde işgücüne katılımı, ekonomik güçlerini artırarak menşei ülkede toplumsal cinsiyet normlarında değişikliklere yol açabilmekte bu da kadınların statülerinde olumlu değişimlere neden olabilmektedir. Kadın göçünün menşei ülke açısından ekonomik boyutuna bakıldığında, kadınların göç ettikleri ülkede işgücüne katılımı, menşei ülkeye döviz kazandırdığı gözlemlenmektedir. Bu durum, menşei ülkenin sadece ekonomisini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda refah seviyesinde de olumlu değişimlere yol açmaktadır. Göç eden kadınların menşei ülkede ailelerine döviz göndermeleri ise

aile üyelerinin eğitim, sağlık, konut gibi temel ihtiyaçlara erişimine kaynak yaratarak hizmetlere erişimine katkı sağlayabilmektedir. Kadınların göçü menşei ülkenin ekonomik dinamiğini de etkilemektedir. Kadın göçmen işçilerin menşei ülkedeki ailelerine finansal destek sağlaması menşei ülkenin döviz rezervini arttırmakta, dış ticaret açığını dengeleyebilmekte ve rezervlerin güçlenmesine katkıda bulunabilmektedir. İşçi dövizlerinin miktarı ve sürekliliği gibi unsurlar, göç eden kişilerin cinsiyeti, göç edilen ülkenin sosyokültürel özellikleri ve menşei ülkenin kültürel farklılıkları gibi unsurlara bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Yılmaz (2019), kadın göçmenler ve işçi dövizleri arasındaki ilişkiyi ele almış olup şu şekilde açıklamıştır:

“Giden göçmenlerin eğitim ve ustalık düzeyi arttıkça anavatanlarına sağladıkları döviz girdisi, ters orantılı olarak azalmaktadır. Kadın göçmenler erkeklere göre daha az kalifiye ve geçici işlerde çalışmaları nedeniyle gelir seviyeleri, genel anlamda, erkeklerden düşüktür. Ancak, daha düşük gelir elde etseler de erkeklere göre kazançlarının daha büyük bir oranını memleketlerine göndermektedirler. Kadın göçmenler birikimlerini daha istikrarlı ve sık göndermektedirler. Kadınlar işçi dövizlerini alan taraf olduğunda, para aile refahını (sağlık, eğitim) arttırmaya harcanırken, erkekler parayı yatırım yapmak için kullanmaktadır” (Fleury, 2016, akt.Yılmaz, 2019, s.395).

Göçmen kadınların işgücü piyasasındaki konumları, hem menşei ülkedeki hem de göç ettikleri ülkedeki ekonomik, siyasi ve sosyokültürel yapılarla güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Göçmen kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler arasında bilhassa menşei ülkedeki ve bulundukları ülkedeki ataerkil toplum yapıları, cinsiyet rol ve beklentileri etkili olmaktadır. Nitekim göçmen kadınlar, geldikleri ülkenin ve göç ettikleri ülkenin ataerkil toplum yapısı ile gelişmişlik düzeyine bağlı olarak çeşitli sektörlerde istihdam edildikleri görülmektedir. Kadınların geldikleri ülkelerin gelişmişlik düzeyleri onların eğitim seviyeleri ve nitelikleri üzerinde etkilidir. Bu durum göçmen kadınların hangi sektörlerde istihdam edilecekleri konusunda ise belirleyici olmaktadır. Kadınlar menşei ülkedeki toplum yapısına bağlı olarak belirli sektör ve mesleklerde çalışma eğiliminde olabildikleri gibi bulundukları ülkelerde de o ülkenin toplum yapısına bağlı olarak belirli iş kollarında çeşitli engellerle karşılaşabilmektedir. Bu durumla birlikte göçmen kadınlar köken ülkelerine bağlı olarak ırkçılık ve dışlanma ile de karşılaşmaktadırlar. Örneğin yeni istihdam fırsatlarına ulaşan yerli kadın işgücünün

düşük ücretli ve düşük statülü işlerden kaçınması sonucunda ortaya çıkan boşluğun göçmen kadın işgücüyü kapatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu durum hiyerarşinin oluşmasına (Toksöz, 2021, s.33) ve göçmen kadınların yerli kadınların tercih etmediği düşük statülü işlerde istihdam edilmesine neden olmaktadır. Göçmen kadınların işgücü piyasası katılımlarına bakıldığında belgesiz olarak çalışan çokluğu göz önüne alındığında net bir veriye ulaşmak mümkün olamamaktadır. Ancak genel eğilim, göçmen kadınların zaman içinde işgücüne katılımının arttığı yönündedir.

“ Genel olarak, göçmenlerin iş gücüne katılım oranı, göçmen olmayanlara göre biraz daha yüksektir. Kadınların iş gücüne katılımında ise bu fark daha belirgin olmaktadır: Göçmen kadınlar, %67’lik işgücüne katılım oranı ile göçmen olmayan kadınlardan yaklaşık %16 civarında bir farkla daha yüksek bir düzeyde işgücüne katılmaktadır. Göç eden kadınlar, genellikle ev hizmetleri, bakıcılık, hemşirelik vb. kadınlarla özdeşleşmiş işlerde çalışmaktadır” (Yılmaz, 2019, s.388).

Bu doğrultuda evde ev hanımı rolünü üstlenen kadınlar çalışma yaşamında da toplumsal cinsiyet rollerini devam ettirerek çoğunlukla kadınların yer aldığı bakım ve ev hizmeti sektörlerinde yer aldıkları görülmektedir. (Kurt, 2014, s.6). Ayrıca göçmen kadınlar, yerli işçiler ve göçmen erkeklerle aynı işi yapmalarına karşın daha düşük ücretlerle de çalıştırılmaktadırlar. Dolayısıyla düşük gelir elde eden kadın göçmenler hem ırklarından hem de cinsiyetlerinden ötürü eşitsizlik koşullarına tabi olmakta ve derin yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özbek ve Köşk’ün (2018) de belirttiği gibi, işgücüne katılma veya istihdam edilme çabaları, patriarkal ve kapitalist sistemlere özgü eşitsizlikleri gidermek yerine, yeni eşitsizlik unsurlarını beraberinde getirmektedir.

2.5.2. Ücretli bakım hizmetlerinde göçmen kadınlar

Küresel göç hareketlerini tetikleyen önemli unsurlardan biri dünyanın yoksul bölgelerinde ortaya çıkan derin yoksulluk, işsizlik gibi nedenlerden dolayı insanların göç etme isteği olmakla birlikte bir diğeri ise gelişmiş bölgelerdeki nüfusun azalmasına bağlı olarak ortaya çıkan işgücü açığı doğrultusunda göçmen emeğine olan taleptir (Canpolat & Arıne, 2012, s.3). Neoliberal politikaların uygulanması ve ekonomik politikalarındaki değişimlerle birlikte, “modern refah rejimi” uygulamaları kadınların ev ve işgücüne katılımında farklılaşmalar

yaşanmasına neden olmuştur. Hem teknolojik ilerlemelerle birlikte üretimde artış yaşanması hem de fordist üretimden esnek üretim tarzına geçiş kadın istihdamında artışa yol açmış kadınlar hem evde hem işte emek harcamışlardır. Bu sebeple orta ve üst sınıftan kadınlar çocuk bakımı, yaşlı bakımı veya hasta bakımı gibi çeşitli ihtiyaçları piyasadan özel bakım kuruluşlarına başvurarak veya bakım hizmeti sektöründe çalışan kadınlar aracılığıyla karşılamaya çalışmaktadırlar. Düşük statülü ve düşük ücretli olan bakım hizmetlerinin diğer ücretli çalışma türleriyle karşılaştırıldığında çoğunlukla göçmen azınlık ve marjinal gruplar tarafından yerine getirildiği görülmüştür (Toksöz & Ünlütürk- Ulutaş 2011). Bu bağlamda bakım hizmetlerine artan talep ile göçün kadınlaşması arasında bir ilişkinin olduğu gözlemlenmektedir. Daha iyi yaşam koşulları arayan az gelişmiş ülkelerdeki kadınların, gelişmiş ülkelerdeki bakım hizmetlerine yönelik talebi karşılamak amacıyla emek göçüne katılmaları, göç hareketlerinde kadınların sayısının giderek artmasına neden olmaktadır. İş bulma ümidiyle göç süreçlerine katılan çoğu göçmen kadın, göç ettikleri ülkede dil bariyeri, yerel iş piyasasını bilmeme ya da bir mesleki beceriye sahip olmama gibi faktörlerden dolayı özel istihdam bürolarını kullanmayı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Bilhassa 1980'lerden sonra serbest piyasa ekonomisi ile birlikte yaygınlık gösteren özel istihdam büroları çoğu göçmen kadın için bir fırsat niteliğindedir. Özel istihdam büroları, işgücü piyasasındaki talebi karşılamak için istihdam sağlarken, göçmen kadınlar için ise iş bulma ve ekonomik entegrasyon süreçlerinde destek sağlama rolünü üstlenmiştir. Aynı zamanda özel istihdam büroları, iş çevrelerinin esnek işgücü taleplerinden faydalanarak özellikle belirli bir iş için belirli bir süre çalıştırılacak işçi arandığı durumlar için de işlevsel olmuşlardır (Erkan, 2008, s.2). Böylelikle, esnek çalışma ve geçici süreli bir iş olan bakım hizmetlerinde özel istihdam büroları, işverenler ve göçmen kadınların sıkça başvurduğu önemli iş bulma kanallarından biri haline gelmiştir.

Bakım hizmetlerinde işgücüne katılan göçmen kadınlar, menşei ülkelerinde bulunan ailelerine ve akrabalarına para havalelerinde bulunarak menşei ülkelerin çeşitli harcamalarını finanse etmek için bir döviz kaynağı oluştururlar. Bu sebeple hükümetler, kadınların göçünü kurumsallaştırmak ve devam ettirmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca, bakım hizmetlerinde istihdam edilen kadınlar

sadece menşei ülkeler için fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda göç ettikleri ülkede sosyal refahın sağlanmasında da role sahip olmuşlardır (Erder, 2011, s. 198-200).

2.5.3. Küresel bakım zinciri

Ücretli emeğin kadınlaşmasıyla birlikte küresel kapitalizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliği sistemleri arasında bağlantılar yaratmıştır ve yeni bir küresel iş bölümünün oluşmasına yol açmıştır. Kadınların istihdama katılımında artış yaşanmasıyla dünyanın gelişmiş bölgelerindeki ev ve bakım hizmetlerine olan talepteki artış kadın göçmen emeğine olan ihtiyacı artırırken, az gelişmiş ülkelerdeki sosyoekonomik zorlukların emek göçünü teşvik ederek yeni küresel iş bölümünü desteklemesi söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda işbölümü küresel ekonomide yalnızca malların üretimiyle bağlantılı olmamakta aynı zamanda yeniden üretim emeğinin uluslararası bir alana yayılmasıyla da ilişkili olmaktadır.

Küresel ekonomide yeniden üretim emeğinin transferi devletler arasında bir ilişki kurarak devletleri birbirine bağlamaktadır. Bakım hizmetleri, yerel düzeydeki kurumlar ve finansmanlar aracılığıyla karşılanmasına rağmen, bireylerin bakım hizmetleri sunan danışmanlık şirketlerine başvurması ve devletlerin çeşitli stratejileri, küresel ölçekli bir bakım ekonomisinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu iş bölümünde, kadınların bakım emeğinin metalaşmasına vurgu yapılmakta olup orta ve üst sınıftan kadınların, göçmen ev işçisine ev ve bakım işlerini ücret karşılığında devretmesi; göçmen ev işçisinin de kendi ülkesindeki ev ve bakım işlerini, daha yoksul bir kadına ya da aile üyelerindeki diğer kadınlara devretmesiyle ortaya çıkan uluslararası bir iş bölümünden söz edilmektedir. Hochschild (2003) ortaya çıkan bu yeni iş bölümünü “küresel bakım zinciri” olarak kavramsallaştırıp bakım alanındaki tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır (Parrenas, 2012, s.269).

Küresel bakım zinciri bağlamında göçmen kadınların farklı aile tipleri içerisinde yer alması (evli/bekar, çocuklu/çocuksuz, geniş aile/çekirdek aile) bakım zincirinin niteliğini de etkilemektedir. İşverenler tarafından çoğunlukla yatılı olarak tercih edilen ev işçilerinin “boşanmış çocuklu ve/ veya çocuksuz kadınların yatılı

olarak bakım işlerinde çalışabilme potansiyellerinin olduğu görülmüştür” (Gökbayrak, 2009, s.65). Yeniden üretim emeğinin ulus ötesi bir alana yayılmasıyla ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların bilhassa menşei ülkede geride bıraktıkları ailelerini maddi olarak desteklemeye devam etmeleri düzenli bir kaynak akışına yol açmaktadır. Böylelikle göçmen ev işçileri, ailelerinin birincil gelir kaynağı olarak hareket ederken, geleneksel toplumsal cinsiyet normları temelinde kendilerine verilen ev işlerini yerine getirmek için de daha düşük gelir düzeyine sahip ev hizmetlilerini istihdam etmektedirler. Bu şekilde kadınlar göçmenler ailelerindeki yeniden üretim emeğinin sorumluluğunu üstlenmeye devam ederken aynı zamanda göçmen işçiler olarak da üretken emeğin sorumluluğunu üstlenmektedirler (Parrenas, 2000, s.563).

Parrenas (2000), Filipinli göçmen kadınlar üzerine yaptığı çalışmasında Filipinli ev işçilerinin gelişmiş ülkelerdeki orta-üst sınıftan kadınların yeniden üretim emeğini veya özel alana ilişkin sorumluluklarını yerine getirmeleri ve kendi sorumluluklarını ise menşei ülkedeki daha az ayrıcalıklı kadınlara devretmesini “bakımın uluslararası transferi” olarak nitelemiştir (Parrenas, 2000, s.561). Bu doğrultuda bu uluslararası iş bölümünün hedef ülke ve menşei ülkedeki kadınlar arasında yeniden üretim emeğinin 3 aşamalı transferi şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir: İlk grup hedef ülkedeki orta-üst sınıftan kadınlar, ikinci grup ev hizmetlerinde çalışmak amacıyla göç eden kadınlar ve son grup daha az ayrıcalıklı olup göç edemeyecek kadar yoksul olan kadınlar. Bu doğrultuda küresel kapitalizmin işgücü göçünü teşvik etmesiyle birlikte ortaya çıkan bu uluslararası işbölümü ırk, sınıf ve ulusal temelli bir kadınlık hiyerarşisi ortaya çıkarmış bu durum, uluslararası bir aktarım sistemi oluşturarak bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasında dolaşımına yol açmıştır. Küresel kapitalizm etkisi altında göçmen kadınların gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla göç etmesi ve hedef ülkenin bakım ihtiyacı doğrultusunda göçmen kadın emeğini talep etmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden özellikle de bakım işlerinin kadınlara atfedilen işler olmasından kaynaklanmaktadır. Küresel ekonomide artan işgücü piyasasına karşın kadınlar hem kaynak ülkede hem de hedef ülkede bakım emeğini gerçekleştirmede sorumlu olmaya devam etmeleri söz konusu olmakla birlikte bu durum bakım hizmetlerinin kapitalist sistemde

toplumsal cinsiyetçi sisteme entegre olduğunu göstermektedir (Parrenas, 2000). Bu doğrultuda bakımın uluslararası transferi sosyal, politik ve ekonomik ilişkiye ifade ederken kadınların sınıfına, cinsiyetine ve tabiyetine dayalı yapısal eşitsizlik ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Parennas (2012) küresel bakım zinciri kavramı çerçevesinde bakımın hiyerarşik yapısına da vurgu yapmaktadır. Ona göre göç hareketleri çoğunlukla göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki politik bağlantıların varlığına dayanmaktadır. Bunlar sömürgecilik, ticaret, yatırım veya kültürel bağlarla ilişki olabilmekle birlikte bu politik bağlantılar yalnızca göç kalıplarını şekillendirmekle kalmamakta aynı zamanda bakıcıların ve işverenlerin deneyimlerini de belirlemektedir. Bu deneyimler göçmen işçilerin çalışma haklarını etkilemekte ve daha genel olarak vatandaşlık haklarını da etkilediği görülmektedir (Parennas, 2012, s.275). Göçmen kadınların eğitim düzeyleri, nitelikleri, menşei ülkenin sosyo-ekonomik durumları ve hedef ülkedeki ekonomik durum ve göç politikaları göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki istihdama katılımlarını ve statülerini etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla göç eden kadınların yaş, eğitim düzeyleri, uyrukları gibi nitelikleri göç edilen ülkenin ekonomik, sosyal ve politik koşullarıyla etkileşime girerek, onların refah düzeylerini etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda, göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki yaşam ve iş koşulları, hedef ülkelerin göç politikalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu araştırmada İzmir'deki göçmen kadınlar üzerine odaklanılması planlandığı için Türkiye'de göç olgusu ve göçmen kadınların incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin tarihsel süreç içindeki göç politikaları ile Türkiye'ye göç eden kadınlar detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

2.6. Türkiye’de Göç ve Göçmen Kadınlar

2.6.1.Göç alıcı konumunda Türkiye

Türkiye geçmişte göç veren ülke olarak tanımlanmasına karşın farklı ülkelerin çeşitli politik ve ekonomik sorunları sonucunda transit ülke konumuna geçmesinin yanında göç alan ülkelere biri haline gelmiştir. Bu durum, Türkiye'nin coğrafi konumuyla birlikte uluslararası alandaki politik değişimlerin

etkilerine dayanmaktadır. Özellikle komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlık ve çatışmalar, Türkiye'yi göçmenler için güvenli bir yer haline getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin ekonomik büyümesi ve istihdam fırsatlarının artması da Türkiye'ye göçü cazip kılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye hem göçmenlerin transit geçiş yolu hem de kalıcı bir yerleşim yeri olarak tercih edilmektedir. Böylelikle Doğu-Batı geçiş noktasında bulunan bir ülke olarak Türkiye, ekonomik, sosyal ve güvenlik açısından çeşitli göç olgularını eş zamanlı olarak deneyimlemektedir (Güler, 2021, s.218). İçduygu (2004) , Türkiye'ye yönelik göçlerin 4 etkeni bulunduğunu belirtmiştir:

1. Komşu ülkelerde meydana gelen siyasi belirsizlik ve çatışmalar sonucunda bu ülkelerde yaşayan bireylerin Türkiye gibi daha güvenli ve daha iyi yaşam koşullarında yaşayabilecekleri ülkelere yönelmesi
2. Türkiye'nin Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasında konumlanmış coğrafi yapısı itibariyle Batı ve Kuzey kıyılarında bulunan ülkelere geçiş yapmak için transit ülke olarak kullanılması
3. Üçüncü ülkeye göç etmeyi hedefleyen bireylerin AB'nin sıkı göç politikaları ile karşılaşması sonucunda Türkiye gibi Avrupa'nın komşu ülkelerine yönelmesi
4. Türkiye'nin bazı komşu ülkelerine göre ekonomik açıdan daha iyi şartlar sunması gibi nedenler Türkiye'nin göç almasına sebebiyet vermiştir (İçduygu, 2004, s.27).

2.6.2.Türkiye'nin göç tarihine kısa bir bakış

Anadolu tarihinde göç, Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminden ve Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllardan itibaren artarak devam etmiş ve önem arz eden konulardan biri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin genişlemesine bağlı olarak diğer devletlerden kendisine sığınmak için gelen pek çok göçmen bulunurken bu göçler arasında en yaygın olanı ise 15. yüzyılda İspanya'dan gelen Yahudi göçü olmuştur. Yine 19. Yüzyılda Rusların baskısından kaçan Polonyalılar Osmanlı Devleti'ne sığınırken 20. Yüzyılda da Bolşevik İhtilali'nden kaçan Ruslar Osmanlı Devleti'ne sığınarak geçici ve kalıcı olarak İstanbul'da ikamet etmişlerdir.

Cumhuriyet'in kurulmasından bir süre sonra ise Avrupa'da ırkçı rejimler iktidara gelmiş Nazi rejiminin bulunduğu Almanya'dan ve Nazilerin işgal ettiği Yunanistan, Bulgaristan ve İtalya'dan Türkiye'ye pek çok kişi sığınma talebinde bulunmuştur (Acer, Kaya &Gümüş, 2010, s.63-64). Türkiye'nin coğrafi konumunun Orta Doğu, Asya ve Balkanlar arasında bulunması nedeniyle Avrupa ülkelerine yönelik göç akımlarında transit geçiş noktası olarak önem taşımaktadır. İran Devrimi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Yugoslavya'nın parçalanması, Afganistan'daki iç savaş ve Körfez Savaşı gibi siyasi çatışmalar, önemli göç dalgalarını ortaya çıkartmış ve üçüncü ülkeye gitmek isteyen göçmenler için Türkiye ara durak olarak tercih edilmiştir (Danış, 2004, s.9). Bu dönemde Türkiye önemli göç dalgalarının yaşanmasıyla birlikte göç ile ilgili politikalar geliştirmeye odaklanmış ve uluslararası sözleşme olan Cenevre Sözleşmesi'ni 1951 yılında imzalamıştır. Uluslararası hukukta yabancı kavramı ilk kez bu sözleşmeyle tanımlanmıştır. Sözleşmede “Avrupa'dan yaşanan olaylar nedeniyle” göç eden göçmenlerin mülteci statüsünde yer alacağı, Avrupa dışından gerçekleşen olaylar nedeniyle göç eden göçmenlerin ise sığınma statüsünde yer alacağı belirtilmiştir. Sözleşme coğrafi sınırlama şartı ile yürürlüğe girmiştir.

Günümüzde ise 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç karışıklıklar, Afganistan'da yaşanan yönetim değişikliği ve 2022 yılı itibariyle Ukrayna-Rusya arasında çıkan savaş sonucunda Türkiye'ye kitlesel göçler gerçekleşmiştir (Bimay, 2022, s.88). Göçler legal ve illegal yollarla gerçekleşmekte olup Avrupa ülkelerine gitmek isteyen pek çok göçmenin illegal yollarla Türkiye'ye giriş yaptığı düşünülmektedir.

Türkiye'ye yönelik göç akınlarından bir diğeri 1990'lardan itibaren Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmenler olmuştur. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde ekonominin serbestleşmesi, devletin küçülmesi, işsizliğin artması, ücretlerin düşmesi gibi nedenlere bağlı olarak sosyal ve ekonomik çöküntü söz konusu olmuş toplumun geniş bir kısmında olumsuz etkiler yaratmıştır (Kalfa, 2008, s.18). Bu doğrultuda bu ülkelerde yaşayan bireyler düzensizlik ve artan işsizlik ile birlikte yeni bir yaşam yeri arayışına girmiş Türkiye'ye pasaportla giriş yapabilmeleri ise bu ülkelerden göç etmek isteyen bireylerin Türkiye'ye yönelmelerine neden olmuştur. Vize kolaylığının yanı sıra coğrafi yakınlık ve

kültürel benzerliğin bulunması Eski Sovyetler Birliği ülkeleri vatandaşlarının Türkiye'ye göç kararı almalarında çekici faktörlerden biri olmaktadır. Özellikle işsizliğin yaygın olduğu ve düşük ücretlerin ödendiği bu ülkelere göç etme kararı alan bireyler Türkiye'de işgücü piyasalarının alt basamaklarında istihdam edilmelerine karşın kendi ülkelerinden alabilecekleri ücretlerin üzerinde kazanç elde edebilecekleri için göç süreçlerine dahil olmaktadır. Bu sebeple göç eden göçmenler yasal yollarla Türkiye'ye giriş yapsa da çoğu zaman çalışma izni olmadan işgücü piyasasının niteliksiz ikincil sektörlerinde istihdam edilmektedir. Bu doğrultuda bireyler ister menşei ülkede yaşanan olaylar sonucunda isterse işgücüne katılmak için göç etse de geçimlerini sağlamak için işgücüne katılmak zorundadırlar. Bu sebeple ülkemizde göç meselelerinin gündeme gelmesiyle birlikte göçmenlerin düzensiz ve kağıtsız işgücüne katılımları önemli meselelerden biri haline gelmiştir.

2.6.3. Türkiye'de göçmen istihdamı

Türkiye geçmişten günümüze değin savaş, sığınma, politik gibi nedenlerin yanı sıra işgücüne katılım amacıyla da pek çok ülkeden göç almıştır. Türkiye son dönemlerde göç veren ülke konumundan göç alan, transit geçiş noktası olan ve göçmen işçi istihdam eden ülke konumuna gelmiştir. “Son on yılda, Türkiye'nin karşılaştığı göç akımlarının büyük bir kısmı İran, Irak, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'ten gerçekleşse de, Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Gürcistan gibi ülkelere de önemli sayıda gelenler olmuştur” (İçduygu, 2004, s.9). Özellikle 1970'li yıllarda petrol krizinin yaşanmasıyla Avrupa'nın işçi göçlerini kısıtlayıcı önlemler alması göçmenlerin Türkiye gibi ülkelere yönelmesine yol açmıştır. Aynı zamanda 1990'lardan sonra SSCB'nin dağılmasıyla birlikte işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalan Eski Sovyetler Birliği ülkeleri vatandaşları işgücüne katılma umuduyla Türkiye'ye yöneldiği görülmüştür. Böylelikle emek göçü gerçekleştiren göçmenlerin sayısında bir artış yaşanmıştır (Dedeoğlu & Gökmen, 2011, s.42-43).

Göç eden göçmenlerin çoğu kayıtlı ya da kağıtsız olarak Türkiye'ye giriş yapmış olsa da büyük bir çoğunluğunun kağıtsız olarak işgücüne katıldıkları gözlemlenmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'de işgücü maliyetinde artış yaşanması

ülkede yabancı düzensiz işçilik sorununu artıran önemli nedenlerden biri olmuştur. İşverenler, işgücü maliyetinde yaşanan artışa karşı iş maliyetlerini azaltma arayışına girmişler; bu da işverenlerin düşük ücretlerle çalışan düzensiz göçmen işgücüne yönelmelerine neden olmuştur (Çiftçi, 2014, s.30). Bunun yanı sıra 1980’li yılların sonu 90’lı yılların başlarında Türkiye’nin ekonomik politikalarında yaşanan değişimlerle birlikte serbest ticaret döneminin başlaması serbest vize düzenlemesini gerekli kılmış Eski Sovyet Birliği, Orta Asya ülkeleri ve Karadeniz’e kıyısı olan ülkeler ile esnek bir vize sistemine geçiş söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda 1990’lar boyunca "bavul ticareti" olarak bilinen ithalat ve ihracat faaliyetlerinde artış gözlemlenmiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinin yanı sıra Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Romanya, Moldova ve Orta Asya Cumhuriyetleri ekonomilerine de fayda sağlamıştır (Toksöz, Erdoğan 2012, s.17-18). Ancak esnek vize sistemi ülkelerin ekonomilerine katkı sağlasa da ülkeye giriş sırasında bürokratik engellerin azlığı, vize alımının kolaylığı kişilerin Türkiye’de yaşayıp işgücüne katılımlarını kolaylaştırırken enformel istihdamın yaygınlaşmasına neden olmuştur.

2.6.3.1. Yasal yollarla istihdama katılan göçmenler

“Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren yabancıların ülkemizde çalışmalarını özel kanunlar ile çeşitli iş kolları bakımından yasaklamış veya izne tâbi tutmuştur” (Kaya, 2021, s.16). Türkiye’de 2003 yılına kadar çalışan yabancıların çalışma koşullarına dair bir yasa bulunmazken 2003 yılında Türkiye’de bulunan yabancıların çalışma izinlerini ve koşullarını belirlemeye yönelik olarak ‘Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’ yürürlüğe girmiştir. Kanun kapsamında ise yabancıların çalışma izni Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na (ÇSGB) bağlı olmakla birlikte Türkiye’de yabancıların yapabilecekleri meslek ve sanatlar ile yabancılara yasaklanan işler belirlenmiştir. “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun 2003’te yürürlüğe girdikten sonra, Türkiye’ye çalışmak amacıyla gelen yabancı sayısı giderek artmıştır. 2009’da on bin başvuru sayısına karşın, 2015’te seksen bin başvuru alınmıştır” (Demirkol, 2016, s.423).

Türkiye'nin yönelen göçün yoğunlaşması mevzuatta düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmış bu doğrultuda "28.07.2016 tarihinde 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Uluslararası İşgücü Kanunu'nun kabulüyle birlikte 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır " (Kavlak, 2019, s.339). Bu kanun, kayıtsız yabancıların çalışması önüne geçmeyi hedeflerken aynı zamanda uluslararası işgücü hareketliliğini izleyerek ihtiyaç duyulan yabancı istihdamını karşılamayı ve ülkelerin nitelikli işgücünü çekme yöntemlerini takip ederek Türkiye'nin uluslararası alanda rekabete dahil olabilme yeteneğini artırmayı amaçlamıştır (Alp, 2004, s.57). Bu doğrultuda Uluslararası İşgücü Kanunu kapsamında Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü ana hizmet birimi kurulmuştur (Horuztepe, 2021, s.41).

Uluslararası İşgücü Kanunu'nun [UİK] (2016) getirdiği yeni çalışma izni uygulaması ise Turkuaz Kart uygulaması olmuştur. Turkuaz Kart, çalışma izni başvuru sahibi yabancıların eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türk ekonomisine ve istihdama etkileri göz önünde bulundurularak verilmektedir (Demirkol, 2018, s.453). Uluslararası İşgücü Kanunu'nun 6. Maddesinin 2 ve 3. Fıkrasına göre; ¹

"(2) Bu Kanun kapsamında yer alan yabancıların çalışma izni olmaksızın Türkiye'de çalışmaları veya çalıştırılmaları yasaktır.

(3) Diğer kanunlarda ya da Türkiye'nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya uluslararası sözleşmelerde çalışma izni almadan çalışabileceği belirtilen yabancılar, bu Kanuna göre çalışma izni almadan çalışabilir veya çalıştırılabilirler" (Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016)

Bu doğrultuda Uluslararası İşgücü Kanunu kapsamında herhangi bir konuya bağlı olarak iki veya çok taraflı anlaşmada hüküm varsa ilk olarak anlaşma hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların bu kanun kapsamında ya izin alması gerekmekte ya da muafiyete sahip olması gerekmektedir (Horuztepe, 2021, s.43-44). Kanunun 23. Maddesine göre yabancıların ve işverenlerin yükümlülüklerine yerine getirip getirmediikleri Bakanlık iş müfettişleri ile Sosyal Güvenlik Kurumu müfettişleri ve

¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6735.pdf>, Erişim Tarihi: 05.04.2024

sosyal güvenlik denetmenleri tarafından denetlenmektedir. UİK ihlalinin tespit edilmesi halinde;

“a) Bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeksizin,

1) Bağımsız veya süresiz çalışma izni ile çalışan yabancıya dört yüz Türk lirası,

2) Yabancı çalıştıran işverene her bir yabancı için dört yüz Türk lirası,

b) Çalışma izni olmaksızın,

1) Bir işverene bağlı olarak çalışan yabancıya iki bin dört yüz Türk lirası,

2) Bağımsız çalışan yabancıya dört bin sekiz yüz Türk lirası,

3) Yabancı çalıştıran işverene veya işveren vekiline her bir yabancı için altı bin Türk lirası, tutarında idari para cezası verilir” (Uluslararası İşgücü Kanunu, 2016).

2.6.3.2. Verilerle Türkiye’de kayıtlı çalışan göçmenler

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) yayınlamış olduğu 2019 Uluslararası Göç İstatistiği verilerine göre yurtdışından Türkiye’ye 2019 yılında 677 bin 47 kişi göç etmiş, gelen göçte bir önceki yıla göre %17.2 oranda artış yaşanmıştır. En fazla göç eden nüfus ise 25-29 yaş aralığında olmuştur (TÜİK, 2020). Bu doğrultuda en çok göç eden nüfus genç yetişkin bireyler olmakla birlikte bu yaş aralığının geçimlerini sağlamak amacıyla işgücüne katılımını sağlayabilecek yaş grubu olduğu görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü gibi T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2021 yılında yayınlamış olduğu “Yabancıların Çalışma İzinleri” başlıklı araştırmanın verilerine göre en çok çalışma izni talep edenler 38.305 kişiyle 25-29 yaş aralığındaki nüfus olmuştur.

Tablo 1. Yaş grubu ve cinsiyete göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı,2021

Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı,2021			
Yaş grupları	Erkek	Kadın	Toplam
15-19	3.185	757	3.942
20-24	22.882	5.805	28.687
25-29	29.703	8.602	38.305
30-34	23.541	8.966	32.507
35-39	15.860	7.317	23.377
40-44	9.438	5.864	15.302
45-49	6.303	4.565	10.868
50-54	4.246	3.041	7.287
55-59	2.801	1.951	4.752
60-64	1.170	940	2.110
65+	603	363	969
Toplam	119.732	48.371	168.103

Kaynak , (T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021).

Bu doğrultuda 25-29 yaş aralığındaki nüfusun hem Türkiye'ye göç etme eğilimi açısından hem de Türkiye'de çalışma izni talebi açısından diğer yaş gruplarına göre daha etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca bu araştırmada çalışma izni verilen sektörler bakımından ise en çok iznin 18.837 kişiyle ev içi hizmetleri alanında verildiği görülmüştür. İlk üç sırada sırasıyla ev içi hizmetlerinin ardından toptan ticaret (13.518) (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç) ve konaklama (11.719) yer almaktadır. Yabancıların en az çalışma izni aldıkları sektör ise kütüphane, arşiv, müze kültürel faaliyetler (1) gibi alanlar olmuştur. Eğitim (5.113), bilimsel araştırma (102) gibi vasıflı alanlar için de yabancıların çalışma izni aldıkları görülmektedir. Ancak T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (2021) yayınlamış olduğu 'Yabancıların Çalışma İzinleri'ne dair verilere bakıldığında eğitim, bilimsel faaliyetler, sağlık hizmetleri gibi vasıf gerektiren birincil sektörlerde çalışmak amacıyla izinlerin alınmasına karşın göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun vasıf gerektirmeyen ikincil sektörlerde çalışmak için izin

aldıkları görülmektedir. Bu araştırmaya göre, yabancıların uyruklarına göre çalışma izin sayılarına bakıldığında ise ilk beş sırada Suriye (86.165 erkek, 5.335 kadın), Türkmenistan (738 erkek, 6112 kadın), Rusya (3.248 erkek, 3.005 kadın), İran (2.971 erkek, 2.101 kadın) ve son olarak Kırgızistan (1.289 erkek, 3.281 kadın) yer almaktadır. Yine aynı araştırma verilerine göre çalışma izni alan yabancıların eğitim seviyelerine bakıldığında en fazla sayıda kişinin lise eğitimi aldığı (29.767 erkek, 21.124 kadın) görülmektedir (ÇSGB, 2021, s.107-117).

2.6.3.3. Enformel emek piyasasının işçileri: Türkiye’deki göçmenler

“Kayıt dışı istihdam; çalışanların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi nedeniyle vergi ve sosyal güvenlik primleri vb. gibi yasal yükümlülüklerden kaçınmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır.” (Candan, 2007, s.15). Kayıt dışı işçi istihdamı ile işverenler, resmi işçi istihdamında vergi yükümlülüğünü yerine getirmeyerek maliyetlerini azaltabilmekte ve faaliyet alanını genişletebilmektedir. Ancak bunun yanı sıra kayıt dışı ekonominin devlet bütçesine pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Vergi gelirlerinde azalma kamu harcamalarında kısıtlamalara yol açmakta ve bu durum sosyal devlet anlayışının zayıflamasına neden olmaktadır (Candan, 2007, s.12). Lordoğlu’na göre (2011), en çok kadınlar, çocuklar ve göçmen işçiler kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir.

Türkiye’de düzensiz olarak çalışan yabancı işçi sayısının bir milyonu aştığı tahmin edilmekte ve bu rakamın, aktif nüfusun yaklaşık %4.3’üne karşılık geldiği belirtilmektedir (İşığışok, 2005, s.436). Ancak, istihdam içinde hem düzensiz göç hem de yabancı kağıtsız işçilik bulunması nedeniyle doğru ve güvenilir veriye ulaşmak güçleşmekte, bu da durumun gerçek boyutlarını ortaya koymayı zorlaştırabilmektedir. Yabancı kağıtsız işçi, bir ülkeye resmi veya gayri resmi yollardan giriş yaparak çalışan veya ikametlerini ilgili kamu kurumlarına bildirmemiş olan bireyleri ifade etmektedir. Yabancı kağıtsız işçiliğin önemli nedenlerinden biri, yabancıların yasadışı yollarla göç etmeleridir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de daha iyi yaşam koşulları arayan bireyler yasal olmayan yollarla göç etmektedir.

Türkiye, özellikle birçok düzensiz göçmenin geçiş noktası ya da son durak noktası olması sebebiyle enformel işçi sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü'nün Göç İstatistik Raporu'na göre (2017), 2005-2017 yılları arasında Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 496.912'dir. Türkiye'ye yönelik gerçekleşen yabancı enformel işçi istihdamı, Türkiye'nin çevre ülkelerinde yaşanan siyasi, politik, ekonomik kriz gibi nedenlerle tetiklenmektedir. Bu doğrultuda ülkeye yasal olmayan yollarla giriş yapma ise göçmenleri kağıtsız olarak çalışmaya itmektedir. Işığışok (2005), yabancı kağıtsız işçileri beş grupta ele almaktadır:

1. İlk grup ülkeye girişleri yasal ancak çalışmaları yasa dışı olan kişilerden oluşmaktadır. Bu grup, Türkiye'ye turist olarak vize ile giriş yapmakta ancak çalışmak amacıyla gelmektedir.

2. İkinci grup, Türkiye'ye yasa düzensiz göçmen giriş yapmış ve enformel olarak çalışanlardır. Bu grup, vizesiz ve kağıtsız bir şekilde ülkeye girmiş olan düzensiz işçilerden oluşmaktadır.

3. Üçüncü grup, Türkiye'ye yasal yollarla giriş yapmış, Türk vatandaşlığına geçmek için başvuru yapmış ancak henüz cevap bekleyen ve ikamet tezkeresiyle oturanlardır. Bu gruptakiler genellikle Afganistan, Doğu Türkistan, Türkmenistan gibi Türk devletlerinden resmi yollarla gelmiş olup ilgili makamlara başvurularını yapmışlarsa da sonuçları beklerken kağıtsız olarak çalışmaktadır.

4. Dördüncü grup, Türkiye'ye yasal yollardan giriş yapmış ancak başka bir ülkeye gitmeyi veya sığınmayı hedefleyenler, transit geçiş amacıyla Türkiye'yi kullanan ve bu süre zarfında kağıtsız olarak çalışan gruptur.

5. Beşinci grup, Türkiye'de mülteci veya sığınmacı olarak yaşayan gruptur. (Işığışok, 2005, s. 438).

Kağıtsız işçi istihdamının nedenlerinden bir diğeri işverenlerin yerli işçi maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle yabancı kağıtsız işçi çalıştırmalarıdır. 1980 sonrasında Türkiye'de küreselleşmenin etkisiyle birlikte değişen ekonomik politikalar doğrultusunda iş yaşamında ve işgücü piyasasında radikal değişiklikler söz konusu olmuş, piyasa esnekleştirilmiş ve kuralsızlaştırılmıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ise devletin ekonomi üzerindeki kontrolünü azaltırken şirketler arasındaki rekabeti arttırmış bu rekabet ortamında ayakta kalmaya çalışan sermaye

ise işgücü maliyetlerini düşürmek amacıyla kağıtsız işçi istihdamına yönelmiştir. Kağıtsız işçi istihdamı vasıfsız yerel işgücünü yerinden ederken, toplu pazarlığı zayıflatarak çalışma koşullarını da kötüleştirmektedir. Bu doğrultuda toplumda bir düzensizlik söz konusu olurken ekonominin enformel sektörlerinin büyümesine yol açmaktadır (Toksöz, Erdoğan & Kaşka, 2012, s.12). Kağıtsız çalışan işçilerin çoğunlukla güvencesiz, geçici, ikincil sektör olarak bilinen işgücü alanlarında çalışmaları söz konusu olmaktadır. Yabancıların en yoğun olarak çalıştığı sektörler arasında metal, tekstil, inşaat ve hizmet sektörleri bulunmaktadır. Ayrıca yabancı istihdam işin niteliğine bağlı olarak büyük ölçüde küçük ölçekli işletmelerde yaygınlaşmış olsa da tekstil ve deri işkollarında orta ölçekli işletmelerde de yabancı çalışanlara rastlanmaktadır (Lordoğlu, Kıroğlu & Tanyılmaz, 2004, s.40).

Türkiye'ye göç eden göçmenler, Türkçe bilmeme, Türkiye'nin iş piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmama ve bir mesleki beceriye sahip olmama gibi faktörler nedeniyle işgücüne katılmada çeşitli zorluklarla karşılaşabilmekte ve bu doğrultuda göç süreçlerine dahil olurken özel istihdam bürolarına başvurabilmektedir. Ancak yabancı ve kayıt dışı çalışmalarından ötürü düşük ücretlerle çalıştırılan işçiler özel istihdam büroları ve işverenler tarafından suistimal edilebilmektedir. Özellikle istihdama aracılık eden özel istihdam büroları, yüksek aracılık ücretleri talep etmekte ve işçilerin pasaportlarını ellerinde tutarak, yasadışı ücret kesintileri, borç bağımlılığı, işten ayrılmak isteyen işçilere yönelik tehdit gibi yöntemlerle göçmen işçileri suistimal edilmektedir (Tokol & Emirgil, 2022, s.2516). Bunun yanı sıra kağıtsız çalışmalarından ötürü sosyal güvenlik haklarından yararlanamayan göçmen işçiler, işlerini kaybetmemek adına izin almadan, uzun süren mesailer ve ağır çalışma koşulları altında geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar.

Türkiye'de pek çok işçi güvencesiz ve ağır çalışma şartları altında çalıştırılmakta iş seçme şansı olmayan göçmenler bu alanlara yönelmektedir. Uluslararası Af Örgütü, Avrupa'daki göçmen işçilerin sorunlarının sadece zorlu çalışma koşullarıyla sınırlı kalmadığını ayrıca bu bireylerin yaşam alanlarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin son derece yetersiz, hatta kötü düzeyde olduğunu vurgulamaktadır (Yılmaz, 2005, s.4). Özellikle COVID-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkan ekonomik kriz ve beraberinde yaşanan toplumsal sorunların kadınları,

kağıtsız çalışanları ve göçmenleri daha fazla etkilediği görülmüştür. Salgın sürecinde dünya genelinde 5 milyardan fazla insan, kapanma önlemleri ve kısıtlamalara tabi olmuştur. Bu önlemlerin olumsuz etkileri 1,6 milyar kağıtsız çalışanı daha büyük ölçüde etkilemiştir (ILO, 2020a, akt. Güler, 2012). Kayıt dışı istihdam edilen yabancıların pek çoğu, salgın döneminde yaşanan sorunları çözmek için verilen desteklerden ve sosyal koruma mekanizmalarından faydalanamamış bu durum, salgının getirdiği zorluklarla baş etmede daha fazla zorlanmalarına yol açmıştır. Bu çerçevede Türkiye'deki kağıtsız işçiler, iş yaşamında temel haklarını ve sosyal korumayı sağlayacak desteklerden yoksun kalırken ekonomik ile işsizlik, yoksulluk ve toplumsal dışlanma gibi sorunlarla karşılaşabilmektedirler.

2.7. Türkiye'deki Göçmen Kadınlar

1970'li yıllarda küresel boyutta kadınların işgücüne katılım oranlarında artış yaşanmasıyla birlikte cinsiyet rollerinde yaşanan değişim ve küresel ekonomik dönüşüm, kadın göçünün küresel düzlemde daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009, s.13). Demirdizen'e göre (2013), Türkiye'de kadın göçünün belirginleşerek artmasında Doğu Bloğu ülkelerinden gelen göçlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. 1990'larda sosyalist sistemin çökmesi ve sosyalist ülkelerdeki ekonomik yapının dağılması ve neoliberalizmin egemen olmasıyla birlikte ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk göç dalgalarında artışa yol açmıştır. Bu doğrultuda kadınlar, yoksulluk ve işsizliğin hakim olduğu bu ülkelerden göç etmek zorunda kalırken, genellikle yüksek eğitim düzeylerine rağmen ağırlıklı ev ve bakım hizmetlerinde iş bulabilmiş vasıfların çok altındaki işleri kabul etmek veya fuhuş sektöründe çalışmak zorunda kalmıştır (Toksöz, 2021, s.77).

Türkiye'nin coğrafi yakınlığı ve vize işlemlerinin Avrupa ülkelerine göre daha kolay olması ise bu ülkelerden gelen vatandaşların Türkiye'yi tercih etmesinde önemli bir etken olmuştur. İçduygu (2006), 1990'ların başlarında Eski Sovyet Bloğu ülkelerinden turist vizesiyle Türkiye'ye gelen 3 milyon kişinin yaklaşık %64'ünün bavul ticareti olduğu komünist rejimin çökmesinden sonra ise gelenlerin 1996'da artarak 1,6 milyonun üzerine çıktığını bununla birlikte düzensiz göçmenin en çok Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dan geldiğini

belirtmiştir. Göçmen kadınlar, başlangıçta Türkiye'de kısa süreli kalmayı planlasalar da, menşei ülkelerindeki sosyo-ekonomik sorunlar ve Türkiye'deki yaygın kayıt dışı ekonomide kolayca iş bulabilmeleri nedeniyle daha uzun süre kalma eğiliminde olmaktadır. Türkiye'deki kayıt dışı ekonomide kadının ideal işçi olarak görülmesi ve göçmen işgücünün artması, göçmen kadınların enformel sektörde yoğunlaşmasına neden olmuştur. (Akalin, 2015, s29; Toksöz & Ünlütürk Ulutaş, 2012, s.160).

Türkiye'ye yönelik göçlerde düzensiz göçün varlığı nedeniyle kadın göçmen sayısına ilişkin net bir veriye ulaşmak mümkün olmamaktadır. Ancak, özellikle göçmenlerin yer aldığı işgücü piyasasının çoğu alanında (inşaat hariç) kadın göçmenlerin erkek göçmenlerden daha fazla yer aldığı var sayılmaktadır (Toksöz, Erdoğan & Kaşka, 2012, s.23). Türkiye'deki kadın göçlerine bakıldığında heterojen bir grup olduğu görülmektedir. Göç eden gruplar; transit göçmenler, mülteciler ve Türkiye'ye çalışmak veya ticaret yapmak amacıyla gelenlerden oluşmaktadır (Kaşka, 2007, s.72). Bu bağlamda, Türkiye'ye yönelik kadın göçünün belirgin hale gelmesi, 1990'larda Eski Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından sosyoekonomik zorluklarla karşılaşan kadınların göç etmesiyle başlamış bununla birlikte, Türkiye'nin komşu ülkelerinde yaşanan siyasi olaylar ve savaşlar nedeniyle de Türkiye göç için alternatif bir yer olmuştur. Gittikçe çeşitlenen göç hareketlerinde kadınlar düzensiz göçmenlerden mültecilere ve sığınmacılara kadar geniş bir yelpazede yer almış ve yaptıkları işlerin niteliğiyle daha belirgin hale gelmişlerdir. Türkiye'deki göçmen kadınlar çoğunlukla seks işçiliği ile gündeme gelse de son yıllarda yapılan çalışmalar kadınların ev içi hizmetler, eğlence ve turizm sektörü, tekstil, lokanta, gıda ve tarım gibi sektörlerde de işgücüne katıldıklarını göstermektedir. Ancak bununla birlikte göçmen kadınların yoğunlaştıkları sektörlerin ev içi hizmet, eğlence ve turizm olduğu görülmektedir (Dedeoğlu & Gökmen,2011, s.51-52).

2.7.1.Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye'ye işgücüne katılmak için gelen göçmen kadınların profilleri ve istihdam alanlarında değişimler gözlemlenmiştir. Bu dönemde en yoğun talep ev içi hizmetlerde çalışan kadınlara

yönelik olmuştur (Yalçın, 2015, s.52). “Türkiye’nin çevresindeki eski sosyalist ülkelerden kadınlar, 1990’lı yıllardan itibaren ülkelerinde yaşanan ekonomik alt-üst oluş sonucu, çalışarak elde ettikleri kazançların ailenin ihtiyaçlarını, özellikle çocukların eğitim masraflarını karşılamaması sonucunda ev hizmetlerinde çalışmak üzere Türkiye’ye gelmeye başlamıştır” (Erdoğan, Toksöz & Kaşka, 2012, s.11). Akalın’a göre (2009), Türkiye’ye yönelik kadın göçünün ilk dalgası 1990’ların ilk yarısından itibaren Sovyetlerin dağılması ile birlikte bavul ticareti yapan kadınlar aracılığıyla gerçekleşmiş Rusya’daki krizin büyümesi sonucunda ise göç dalgasında bir durağanlık söz konusu olmuştur. Bu durum Türkiye’ye gelip gitmeye başlayan ve burada iş arayan bir kitle oluşmasına yol açmıştır. 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren, iş arayan kadınlar, ev hizmetlerindeki göçmen kadın talebine yanıt olarak bu sektörlere yönelmişlerdir.

2.7.1.1 Türkiye’de ev içi hizmetlerinde göçmen kadın talebi

Türkiye’de göçmen ev işçilerinin işgücü kaynağı olarak ortaya çıkmasının nedenleri arasında, kadınların işgücüne katılım oranlarının artması, geleneksel aile yapısının değişmesi, yerli kadın işgücünün emeği üzerindeki patriarkal denetimi ve sosyal hizmetlerin eksikliği gösterilebilmektedir. Türkiye’de ev içi hizmetlerde göçmen kadın emeğine duyulan ihtiyacın ortaya çıkmasında etkili faktörlerden biri, orta ve üst sınıftan kadınların uzun çalışma saatlerinin geçerli olduğu profesyonel iş hayatına katılması olmuştur.

1970’li yıllarda başlayıp 1980’li yıllarda teknolojik ilerlemelerin etkisiyle ivme kazanan küreselleşme, dünyayı tek bir pazar haline getirmiş ve ulusal ekonomileri küresel piyasalara entegre etmiştir. Bu süreç, ekonomik kararların giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine odaklanmasına yol açmıştır (Yeldan, 2001, s.13). Bu doğrultuda gelişmekte olan tüm ülkeler gibi Türkiye de uluslararası finans kurumlarının önerileri doğrultusunda ekonomik krizden çıkabilmek için neoliberal politikalar çerçevesinde ihracata odaklanan bir sanayileşme dönemine girmiştir. 1980 sonrası dönemde ücretlerde yaşanan düşüş ve işgücünü ucuzlatan esnek üretim biçimine geçişle birlikte işçilerin gelirlerinde bir düşüş söz konusu olmuş hanelerin geçimini sağlamada erkeklerin tek başına yeterli olamadığı durumda, kadınların da istihdama katılma gerekliliği ortaya

çıkmiştir. Ancak bu dönemde yatırımların düşük düzeyde olması nedeniyle kadınların işgücüne katılımında bir artış gözlemlenmemiş, artış 1990'lar ile birlikte başlamıştır.

Kadınların istihdama katılımı Türk geleneksel aile yapısı itibariyle kadın yükümlülüğünde olan ev ve bakım işlerini kimin gerçekleştireceği konusunu gündeme getirmiş, bu meseleye yönelik alternatif çözümler aranmaya başlanmıştır. İşgücüne katılan kadınlar, neoliberal piyasalaşma ve özelleştirme eğilimlerinin etkisiyle zaten sınırlı olan kamusal bakım hizmetlerinin daha da azalmasıyla (Toksöz, 2021, s.74) bu ihtiyacı ya aile içindeki diğer kadınlardan destek alarak ya da ücretli ev ve bakım hizmetleri aracılığıyla karşıladıkları görülmüştür. Özbay'a göre (1994) yüksek eğitilmiş kadınlar işgücüne katıldıklarında ev içi yeniden üretimi için farklı seçenekleri bulunmakta olup ücretli ev hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Bora (2021) ise Türk modernleşmesiyle birlikte ortaya çıkan modern ev kadınlığı anlayışının orta sınıftan kentli kadınları modernleştirirken ev işleri ile uğraşacak başka bir kadının emeğine olan ihtiyacı ortaya çıkardığını belirtmiştir. Bu doğrultuda kentlerde uzman mesleklerde çalışan orta-üst sınıftan kadınların kendilerinden beklenen ev içi iş yükümlülüklerini uzun çalışma saatleri nedeniyle ücret karşılığı yerli ve göçmen kadına devretmesi söz konusu olmuştur (Toksöz, 2011, 239).

Türkiye'de ihracata yönelik sanayileşme stratejinin benimsenmesiyle birlikte kadınların işgücüne katılma oranlarında kayda değer bir artış gözlemlenmezken bu dönemle birlikte kentlerde kadınların birincil işgücü sektörlerinde istihdama katılma oranlarının artması ve yaşlı nüfus oranında artış yaşanması çocuk, hasta ve yaşlı bakım hizmetlerine olan ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Toksöz, 2011, s.239). Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'na [MEB], bağlı 3 bin 277 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi ([http-11](http://11)), özel 268 huzurevi, kamu kurumlarına ait 20 huzurevi bulunmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar Türkiye'de bakım hizmetlerinin yeterli olmadığını göstermektedir. (Özateş, 2015; Toksöz, 2017; Dedeoğlu & A.Y. Elveren, 2017). Türkiye'de neoliberal politikaların benimsenmesiyle birlikte bakım hizmetleri ailevileştirilirken bir yandan da piyasalaştırılması söz konusu olmuştur (Özateş, 2015, s.186). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 2013 Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda

kentte yaşayan 6 yaşından küçük en az 1 çocuğa sahip çalışan kadınların %7.3'ünün para karşılığı yardımcıdan %18.3'ünün ise kurumsal bakımdan yararlandığı tespit edilmiş olup bu hizmetlerden en çok yararlanabilenlerin kentte yaşayan en yüksek refah düzeyine sahip kadınlar olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye’de bakım hizmetlerinin yeterli olmadığı durumunda kadınlar ya işten ayrılmakta ya da yüksek gelirli işlerde çalışıyorsa göçmen kadın emeğinden destek almaktadır (Toksöz, 2017, s.117).

2.7.1.2 Bakım hizmetlerinde yatılı göçmen emeği

Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ev ve bakım işlerinin kadınların sorumluluğunda olduğu düşüncesi kadınların bakım işlerini gerçekleştirme baskısıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Ancak kadınların işgücü piyasasında varlık kazanmaya başlamasıyla kadınların geleneksel rollerinin zayıflaması ve erkeklerin ev içi üretime katkısının bu bakım açığını kapatmaktan uzak oluşu emek yoğun bakım işlerinin aile dışılaştırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda aileler ücretli bakım hizmetlerine ihtiyaç duyduklarında ya kırsal kesimden göç eden kadınlara ya da yurt dışından işgücüne katılmak için gelen göçmen kadınların emeğine başvurmuşlardır (Tılıç & Kalaycıoğlu, 2017, s.304).

Ücretli bakım hizmetlerinde bakımın sadece ev içinde sürekli olarak sağlanması gerekliliği (Özateş, 2015, s.229) yatılı bakıcı talebini ortaya çıkarmıştır. Yerli kadın işgücü üzerinde toplumsal cinsiyet rollerine dayalı beklentilerin bulunması ve buna bağlı olarak kadınların kendi ev içi sorumluluklarını bırakamaması gibi faktörler yerli kadınların yatılı çalışma biçimini kabul etmelerine engel olmaktadır. Az sayıda dul veya boşanmış kadının yatılı ev içi hizmetleri kabul ettiği de görülmektedir. (Erdoğan & Toksöz, 2013, s.11). Bu doğrultuda, özellikle yaşlı, hasta ve çocuk bakımı gibi alanlarda yatılı işçilerin tercih edilmesi, yerli işgücünü bu sektörleri tercih etmemesine sebep olurken, yaşam ve kira giderlerini karşılanmak zorunda olan göçmen kadınların ev içi hizmet sektörünün yatılı olarak çalışma imkanı sunması, bu alanlara yönelmelerine neden olmuştur. Böylelikle haftanın 6 günü çalışıp 1 günü izin alan kadınlar, yatılı çalışma sayesinde günlük masraflarını azaltırken hem ekonomik hem de sosyal anlamda barınma olanağı

sağlamaktadır (Akalın, 2015, s.67). Ancak bu desteğe karşın yatılı çalışma, göçmen kadınların emeklerinin sömürüye tabi kılınmasına da sebebiyet vermektedir.

Göçmen ev işçileri yatılı olarak çalışmaları nedeniyle emeklerini tam zamanlı olarak işverenin hizmetine sunmaktadır. Akalın (2009) bu durumu “ duygulanım emek” olarak ifade etmektedir. Ona göre gündelik ev işçisi sabah 9 akşam 5 arasında mesai yaparken yatılı ev işçisi genellikle 6 gün çalışıp 1 gün izin almaktadır. Yatılı ev işçilerinin çalışma saatleri belirsizdir ve gün içerisinde yayılması söz konusu olmaktadır. Böylelikle, çalışma ve çalışmama arasındaki sınırlar belirsizleşirken işçinin emeğinin sömürüye tabi kılınması kaçınılmaz hale gelmektedir (Akalın, 2009, s.5). Yatılı çalışma birçok farklı çalışma alanının ana hatlarını bulanıklaştıran yapısal bir belirsizliğe de işaret etmektedir. Ev işçisi kadınların işte olup olmadığı konusundaki bu belirsizlik, göçmen işçiyi, sözleşmesi süresince işveren ailesinin ayrılmaz bir figürüne dönüştürürken işveren tarafından işçi eve bağlanmaktadır. Böylelikle işçi iş dışındaki zamanlarında bile 'aileden biri' gibi hissedebilmektedir (Akalın, 2015, s.67). Öte yandan yatılı ev içi hizmetinin kişilerin mahremiyet alanına girmesi ücretli çalışan ve çalıştıran arasında aile ilişkisine benzer bir ilişkinin sürdürülmesine yol açarak kişilerin birbirine akrabalık terimleriyle hitap etme, özel günlerde hediyeler verme ve birbirlerinin sorunlarıyla ilgilenme gibi durumları da beraberinde getirmiştir. Ancak ücretli ev hizmeti çalışanına “aileden biri gibi” davranılsa da sınıfsal farklılıklar gibi pek çok nedenlerle bu kadınlar, “öteki kadın” olarak görülebilmektedirler. (Bora, 2021, s.80-81).

2.7.1.3. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen işçilerin statüleri

Göçmen ev işçiliğinde esnek çalışma modelinin hakim olmasındaki etkenlerden biri göçmen işçilerin düzensiz statüleridir. Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışmak isteyen göçmen kadınlar, yasal düzenlemelerden kaynaklı olarak büyük sorunlar yaşamıştır. Ev işlerinde göçmen işçilerin çalışmasını engelleyen kısıtlamalar göçmenlerin kayıt dışı ve izinsiz statülerine yol açan önemli faktörlerden biri olmuştur (Demirdizen, 2013, s.334). Nitekim göçmen kadınların hem kadın hem göçmen hem de kayıtsız olmaları onların çoklu eşitsizliklerle karşı

karşıya kalmasına ve toplumsal cinsiyet çerçevesinde kayıt dışılığın erkeklerden farklı sonuçlar doğurmasına neden olmuştur (Coşkun, 2017, s.1304).

1990'lardan itibaren Türkiye'nin göç veren bir ülke konumundan, transit ve hedef ülke konumuna gelmesiyle birlikte ikamet izin taleplerinde bir artış söz konusu olmuştur (Elçin, 2017, s.119). Türkiye'de ev hizmetlerinde ortaya çıkan açık doğrultusunda göçmen kadınların ev işinde çalışmak amacıyla göç etmeye başladığı ilk dönem 1990'lı yıllara tekabül etmektedir (Akalın, 2023, s.3). Bu dönemde ülkemize turist vizesiyle gelen göçmenlerin istihdama katılmaları durumunu düzenleyecek kapsamlı bir yasanın bulunmaması nedeniyle istihdama kayıtsız olarak katıldıkları öngörülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre 2000 yılında Türkiye'ye yabancı ziyaretçi sayısı yaklaşık 10 milyonken bu sayı 2010 yılında 30 milyonu geçmiştir (Turizm Verileri, 2010). "Bu artışın Türkiye'ye çalışma amacıyla giriş yapan "sözde turist" sayısına da yansıdığı düşünülmektedir"(Üstübcü, 2009, s.6). Esnek vize uygulamasıyla Türkiye'ye yasal olarak giriş yapan yabancıların 2003 yılı öncesine kadar çalışma iznine dair kapsamlı bir yasanın bulunmaması, çalışma izni başvurularının tek bir elden yürütülmemesi ve başvuru sürecinin uzun olması gibi nedenlerden ötürü ortaya çıkan çalışma izni alma güçlüğü kayıt dışı istihdama sebep olmuştur.

Türkiye'de yabancı uyruklu kişilerin çalışma iznine dair yasa ilk olarak 1932 yılında 2007 sayılı kanun ile düzenlenmiştir ancak Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayamaması ve kapsamlı olmaması nedeniyle 2003 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönemde Türkiye'de, yabancıların çalışma izinlerine ilişkin kapsamlı bir yasa bulunmamasına karşın ev hizmetlerinde çalışan kadınların yasal statülerini korumaları genellikle ya formalite evlilikler yaparak ya da turist vizesi olarak mümkün olmuştur. Göçmen kadınların, Türkiye'de yasal olarak kalmalarına rağmen işgücüne katılımları bakımından kayıtsızlaşmaları da söz konusu olmuştur. (Demirdizen, 2013, s.334).

Türkiye'nin ekonomik ve siyasi politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda çalışma izinlerine ilişkin kapsamlı bir yasa ihtiyacı hissedilmiş ve bu doğrultuda 2003 yılında 4817 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir (Horuztepe, 202, s.1-2).Yabancıların çalışma izni Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın vereceği izne tabii kılınmış olup (Kaya, 2021, s.217) işgücü

piyasaının talepleri göz önünde bulundurularak talep edilen işgücü piyasasında yerli işgücünün bulunmaması durumunda yabancıların çalışmasına izin verilmektedir. Kanun kapsamında izin bazı muafiyetler hariç yabancıların her türlü faaliyeti önceden bildirme ve izin alma koşuluna bağlanmıştır (Horuztepe, 2021, s.41). “Kanun esas olarak yerli işgücünün temin edilemediği vasıflı işlerde yabancı işgücü istihdamını düzenlemek üzere çıkartılmış olsa da, ev hizmetlerinde çalışacak olanlara izinli çalışma imkanı vermektedir” (Erdoğan & Toksöz, 2013, s.31). Aynı zamanda kanun, yabancıların ve işverenlerinin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin denetlenmesi bakımından da önem arz etmektedir. 4817 sayılı kanun ile birlikte ev hizmetlerinde çalışan yabancıların çalışma izinlerine dair kısıtlama ve yasaklar teknik olarak kaldırılmıştır. Bu kanunla birlikte göçmen ev işçilerinin yasal olarak çalışmalarına olanak tanınmış olmasına rağmen, çalışma izni almak için başvuru süresinin uzunluğu ya da başvurunun olumsuz değerlendirilmesi gibi etmenler nedeniyle ev hizmetlerinde çalışan göçmen işçilerin kayıt dışı çalışmaları engellenememiştir. Bu doğrultuda zorluklarla karşılaşan göçmen ev işçilerinin çoğu Türkiye'ye turist vizesiyle gelirken, bazıları vize süresini aşarak izinsiz göçmen statüsüne düşmüştür. Göçmenlerin bir kısmı ise resmi evlilikler yaparak Türkiye'de kalmaya devam etmiş ancak istihdama katıldıklarında çalışma izinleri olmadığı için kayıt dışı çalışmaya devam etmek zorunda kalmışlardır.

Türkiye’de yabancı işgücüne olan talep ve kayıt dışı istihdamın bulunması devleti kayıt dışı çalışmayı önlemeye dair düzenlemelerin yapılmasına yönlendirmiştir. Bu doğrultuda yabancıların Türkiye’ye girişini düzenlemek amacıyla 10.10.2011 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla 01.02. 2012 tarihinden itibaren Türkiye’ye yasal giriş yapan yabancıların İl Emniyet Müdürlüklerinden 6 aylık ikamet izni alması sağlanmış bu durum özellikle Türkiye’de ev hizmetleri ve bakım hizmetlerinde istihdama katılmak isteyen yabancılar için kolaylık sağlamıştır. 07.06.2012 tarihinde ise Emniyet Genel Müdürlüğü’nün yayımlanmış olduğu genelgeye göre Türkiye’de bulunması sakıncalı durumu bulunmayan yabancılar ikamet ihlal süresini aşmış olmaları durumunda harç ve cezaların ödenmesi şartıyla 6 aya kadar geçerli ikamet izni verileceği bildirilmiş olup başvuru süresi 15.08.2012 günü sonlandırılmıştır (Erdoğan, Toksöz & Kaşka 2012, s.31-

32). Erdoğan arkadaşları (2012) bu düzenlemeyle özellikle ev ve bakım işlerinde kayıt dışı çalışan yabancı kadınlar için kısa süreli bir af sağlanmış olabileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda 2011-2013 yılları arasında ev hizmetleri alanında çalışmak için toplam 24.282 izin düzenlenmişken bunların %96.1'nin kadın göçmenler için olduğu saptanmıştır (Çiftçi, 2014, s.58).

Türkiye’de göçmenlerin yasal statülerini koruyabilmelerine olanak sağlayan yasalardan biri 5683 sayılı “Türkiye’de Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun” olmuştur. 1 Şubat 2012 tarihinde ise bu kanunda değişiklik yapılmış olup Türkiye’ye turist vizesiyle gelen yabancıların kalış süreleri belirlenmiştir. 5683 sayılı "Türkiye’de Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun" kapsamında turist vizesiyle Türkiye'ye gelen yabancılar için 180 gün içinde 90 gün ile sınırlandırılan bir ikamet süresi belirlenmiştir. Türkiye'deki vize muafiyeti süresi veya vizede belirtilen kalış süresi 90 günden az olan yabancıların ise yurt içinden süreyi 90 güne uzatabilme imkanı Şubat 2012 itibarıyla düzenlenmiştir (Demirdizen, 2013 s,334). Bu süre içinde yabancılar yasal olarak Türkiye'de kalabilmektedirler ancak süreyi aşmaları durumunda ya kağıtsız olarak kalmaya devam etmekte ya da 90 gün başka bir ülkede kalıp tekrar giriş yapmaları gerekmektedir (Rittersberger-Tılıç & Kalaycıoğlu, 2017, s.310). Bu doğrultuda yasal statülerini kaybetmek istemeyen göçmenler Türkiye’de ikamet için belirlenen süreyi tamamladıklarında diğer bir ülkeye giriş çıkış yaparak Türkiye’ye geri dönmekte ve böylelikle döngüsel bir göç ortaya çıkmaktadır. Ancak ev işlerinde çalışan göçmen kadınların döngüsel göçü yurt dışında vize yenileme sürecinin uzunluğu nedeniyle işlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Özellikle çocuk veya yaşlı bakımı gibi alanlarda çalışan göçmen işçiler işlerinin niteliği kapsamında işverenlerinin kendilerini aylarca beklemesi söz konusu olmayacağından vize süresini aşmış olsa da işini kaybetmemek için Türkiye’de kağıtsız olarak kalmayı göze almaktadır (Demirdizen, 2013, s.335).

2014 yılında ise 4817 sayılı Yabancıların Uluslararası Korunma Kanunu’nun [YUKK] yürürlüğe girmesiyle birlikte 3. Maddenin 1. Fıkrası doğrultusunda yabancıların, yasal yollarla ve yasal olmayan yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışı ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası koruma kapsamı belirtilmekle beraber

yabancıların düzenli veya düzensiz faaliyetleri ve uluslararası koruma amacıyla erişim boyutları geniş bir perspektifle açıklanmıştır (Şeker, Sirkeci & Arslan 2014, s.109).

YUKK kapsamında ev hizmetlerinde istihdam edilen göçmen işçilere verilecek olan çalışma izinleri işlevsel hale getirilmesi ile birlikte ev hizmetlerinde çalışacak olan göçmen işçilerin hem yurtiçinden hem de yurtdışında çalışma iznine başvurma imkanı doğmuştur (Demirdizen, 2013, s.336). Ancak, bu yasaya göre çalışma iznine başvuracak olan yabancıların yurt dışında olması durumunda iş sözleşmesinin bulunmasının gerekliliği yanı sıra, yabancıların yurt içinde çalışma iznine başvurması durumunda ikamet tezkeresinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca yasa kapsamında yabancıların Türkiye'de çalışma izni alabilmeleri için sağlık sigortası zorunluluğu, garantör ya da kira sözleşmesine sahip olması istenen süreye göre banka hesabında birkaç bin dolar para bulundurma zorunluluğu da bulunmaktadır (Coşkun, 2017, s.1305). Bu doğrultuda YUKK göçmen işçilerin çalışma izni almalarının sağlanmasında önem arz etse de başvuruda bulunan yabancıların hem işverenle işbirliği içinde olması gerekliliği hem de belirtilen şartları karşılamaları gerekliliğinden kişiler için karmaşık ve zaman alıcı olarak görülmektedir. Dolayısıyla göçmen işçiler bu zorlu başvuru sürecini atlatmak ve iş bulmayı kolaylaştırmak için kayıt dışı çalışmayı tercih edebilmektedir.

Türkiye'de yabancıların çalışması ile ilgili düzenlemelerden bir diğeri halen geçerli olan 2016 yılında yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanun olmuştur. Türkiye'de çalışan veya çalışmak üzere başvuruda bulunan yabancılar ile yabancı çalıştıran veya çalıştırmak üzere başvuran işverenler, 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'na tabidir. Bu kanun kapsamında Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü [UİGM], ana hizmet birimi olarak kurulmuş olup yabancıların çalışma izni ve muafiyetlerine dair işlemler UİGM tarafından yürütülmektedir. 6735 sayılı kanun doğrultusunda başvuruda bulunan yabancıların başvurusunun kabul edilmesi durumunda “sürelili çalışma, süresiz çalışma ve bağımsız çalışma” izin türlerinden biri uygulanmaktadır. Kanun nitelikli işgücünün Türkiye'ye yönelmesini amaçlarken Turkuaz Kart adı verilen uygulamayı çıkartmıştır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle birlikte Türkiye'de pek çok işlem, E-Devlet uygulaması üzerinden gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda, yabancıların çalışma

izni başvuruları da E-Devlet uygulaması üzerinden yapılabilmektedir. Böylelikle göçmen ev işçilerinin eskiye nazaran çalışma izin başvurularının kolaylaştığı görülmektedir. Göçmen ev işçisinin yurtiçinde bulunması durumunda en az 6 ay süreli geçerli ikamet tezkeresi var ise işverenin e-devlet uygulaması üzerinden çalışma izin başvurusunda bulunması gerekmektedir. Çalışma izni kapsamında bakım hizmetleri dışında konutlarda yabancı personelin çalıştırılmasına izin verilmemektedir. Bu doğrultuda yabancının bakım hizmetlerinde çalışabilmesi için bakım sağlayacağı kişinin 12 yaşından küçük çocuk, 65 yaşından büyük yaşlı veyahut kişi 65 yaş altındaysa hasta ve hastalığının bir rapor ile belirtilmesi gerekliliği bulunmaktadır (http-4). UİK'nın 9. Maddesi gereğince kişinin çalışma izin başvurusu koşullarını sağlamaması durumunda çalışma izni başvurusunun reddi söz konusu olmaktadır ve yine bu kanunun 6. maddesinin 2. fıkrasına göre yabancının çalışma izni olmaksızın çalışması veya çalıştırılması yasaktır. Kanunun ihlal edilmesi durumunda ise UİK'nın 23. Maddesinde belirtilen yaptırımlar uygulanmaktadır (Kökkılınç, 2019, s.552).

6735 sayılı Kanun kapsamında Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışacak yabancının işgücünün niteliği doğrultusunda çalışma izni almasındaki sınırlamalar, çalışma izni süresinin kısıtlılığı ve işverenin belirtilen koşulları sağlayamaması durumunda çalışma iznini alamaması gibi faktörlerin yanı sıra işverenin SGK primlerinin yüksek gelmesi gibi ekonomik faktörler de yabancının çalışma izni almadan çalışmalarında önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Zira işverenler, yüksek SGK primleri nedeniyle izin başvurusunda bulunmak istemeyebilmektedir. Dolayısıyla belirtilen etkenler çerçevesinde ev hizmetlerinde çalışan göçmenlerin kayıt dışı istihdama yönelmeleriyle birlikte sosyal güvencelerinin sağlanmasının engellenmesi söz konusu olmaktadır. Kayıtsız çalışmalarından ötürü ise sınır dışı edilme tehdidiyle karşı karşıya kalan ev işçileri bu endişe doğrultusunda kötü çalışma koşullarını kabul etmekte ve işverenlerinin baskılarına boyun eğmek zorunda kalarak sömürüye açık hale gelmektedir.

2.7.1.4. Türkiye’de ev hizmetleri sektöründe aracı şirketlerin rolü

Türkiye’de 2009-2010 yılları arasında, ev işçiliği sektöründeki piyasa dinamikleri ev temizliği işlerinden daha çok özel firmalar tarafından yönetilen

bakıcılık hizmetlerine doğru kaymıştır. Geleneksel patron-müşteri ilişkileri modelinden ziyade özel firmaların yönettiği iş piyasası, ev işçiliği ve bakıcılık gibi enformel iş biçimlerine daha uygun bir yapı oluşturmuştur (Ritterberg-Tılıç & Kalaycıoğlu, 2017, s.302). Türkiye'ye ev hizmetlerinde çalışmak için göç eden kadınlar, dil bilmeme, ülke ekonomisi ve piyasası hakkında bilgi sahibi olmama ve mesleki becerilere sahip olmama gibi faktörlerin yanı sıra aracı şirketlerin Türkiye'deki yabancıların ikamet durumu ve işe alım süreçleri konusunda rehberlik sağlaması ev hizmetlerinde çalışmak isteyen yabancılar için istihdam bürolarının tercih edilmesini getirmektedir. “İŞKUR 2007’den bu yana ev hizmetlerinde çalışmak isteyenler ve eleman arayanlar için aracılık yapmaktadır” (Erdoğan, Toksöz & Kaşka 2012, s.34)

“Özel İstihdam Büroları, özel hukukun koruması altında ve belirli bir sözleşme çerçevesinde işe yerleştirme faaliyeti karşılığı sadece işverenden ücret alarak, iş arayandan herhangi bir ücret ya da komisyon almaksızın, Türkiye İş Kurumundan yetki almak şartıyla, işgücü piyasasında iş arayanlarla eleman arayanlar arasında, bir işyerinde veya 9/6/2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanununda yazılı araçlarla ya da radyo, televizyon, video, internet, kablolu yayın veya elektronik bilgi iletişim araçları ve benzer yayın araçlarından biri ile en etkin şekilde aracılık hizmeti sağlayan gerçek ya da tüzel kişilerdir” (İş ve İşçi Bulma Kurumu [İŞKUR], 2024).

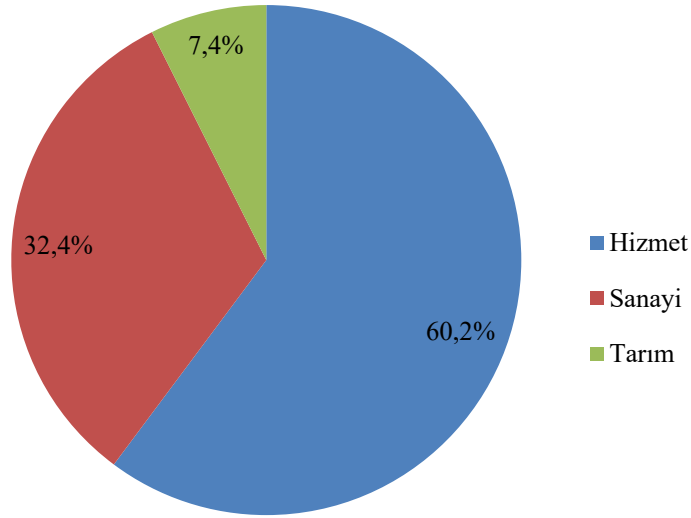
Türkiye'de lisanslı birçok özel istihdam bürosunun varlığına rağmen, lisansı olmayan ve kayıt dışı olarak faaliyet gösteren aracı şirketler de bulunmaktadır. Özellikle göçmen kadınların işe yerleştirilmesinde aracılık eden ve aile danışmanlık şirketi adı altında kurulan bu lisanssız şirketlerin faaliyetleri tamamen kayıt dışı olarak yürütülmektedir (Erdoğan & Toksöz, 2013, s.34; Kaşka, 2016, s.81). Lisanssız kayıt dışı faaliyetler sürdüren aracı şirketlerin artmasıyla birlikte, göçmen ev işçilerinin suistimal edilme riski de artmaktadır. Lisanssız olmalarından dolayı İş Kurumu'nun belirtmiş olduğu koşulları ihlal etmeleri dışında aracı şirketlerin göçmen ev işçilerinden de komisyon talep etmeleri söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda aracı şirketler, göçmen ev işçilerinden bir aylık maaş, hatta bazen bu maaşın yarısından fazlası kadar komisyon talep etmektedirler. Bazı durumlarda ise bu komisyonlara izin paraları gibi ek ücretler de eklenmektedir (Akalin, 2015, s.35).

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların istihdama katılmalarında aracı olan danışmanlık şirketlerinin kadınların emeklerinin suistimal edilmesinin yanı

sıra göç sürecinde ve sonrasında destek sağlaması bakımından da önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye’de bir sosyal ağı bulunmayan göçmen kadınların Türkiye’ye göç etme sürecinde seyahat, vize işlemleri, konaklama, iş bulma, dil öğretme gibi konularda destek sağladığı görülmektedir. Ayrıca, aracı şirketler ev hizmetlerinde istihdam edilen göçmen kadınların alacakları ücretler hakkında belirleyici rolü üstlenirken işverenler için de belirli standartlar oluşturmaktadır ve kadınların işverenlerle karşılaştıkları sorunların çözümüne yardımcı olarak da destekleyici bir işlev üstlenmektedir (Akalin, 2015, s.36). Ancak, tüm bu destekleri sağlarken istihdamını sağlayan kadınların kendilerine bağlılığını sağlamak amacıyla pasaportlarına ve ücretlerine el koyması ve sınır dışı edilmeleriyle tehdit etmeleri durumlarında sömürüye tabii kılınmaları söz konusu olmaktadır (Kaşka, 2016, s.83).

2.8. İzmir’in Demografik ve Ekonomik Yapısı

İzmir, Türkiye’nin nüfusu bakımından İstanbul ve Ankara’dan sonra en yüksek nüfusa sahip 3. İli konumundadır. (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları,2023). İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin yayınlamış olduğu verilere göre (2022), İzmir’in %50,3’ü kadın iken %49,6’sı erkek nüfustan oluşmaktadır. Ortalama yaş ise 37,7’dir. 65+ yaş kadın oranı %13,8 iken 65+ erkek oranı %11,0’dır. İzmir nüfusu içerisindeki yaşa göre en yüksek oran ise her iki cinsiyette de (erkekler %57,1-kadınlar %56,7) 25-65 yaş arası olmuştur. İzmir’deki istihdam oranı 1,73 milyon olmakla birlikte Grafik 1.’ de de görüldüğü üzere %60,2 ile hizmetler sektörü istihdamın en çok olduğu sektör olmuştur (http-1). Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (2020) yayınladığı araştırma da ise 2020 yılında Türkiye’de istihdama katılan erkeklerin oranı %78.2, kadınların işgücüne katılım oranı ise %38.2’dir. Aynı araştırmaya göre İzmir’de erkeklerin işgücüne katılım oranı %80.0 iken kadınların işgücüne katılım oranı %35.6 olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranı arttığı tespit edilmiştir (http-8).



Grafik 1. Türkiye’de ve İzmir’de İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımları, (http-7)

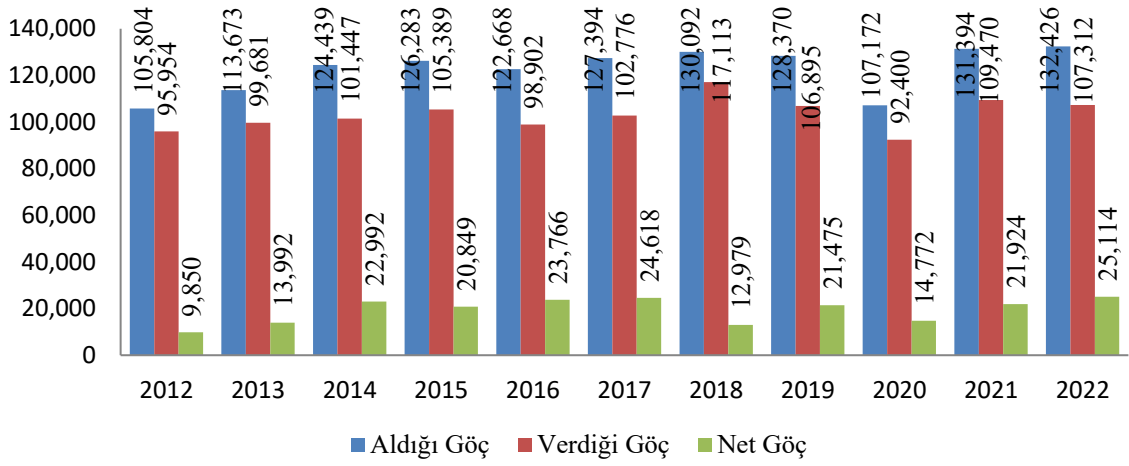
İzmir'in nüfus artışı son üç yılda artış göstermiştir. 2021-2022 dönemindeki nüfus artış oranı (%0,82), önceki iki yıla göre (%0,71 ve %0,63) daha yüksektir. Kentin nüfus artışı, ülke genelindeki nüfus artışı olan (%0,71) oranının üstündedir. Bir kilometrekareye düşen kişi sayısı kentte 2022 itibariyle 371'dir, bu da Türkiye ortalaması olan 111'in oldukça üzerindedir. İstanbul ve Kocaeli'nden sonra en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip il 371 kişi ile İzmir olmuştur. İzmir’de net okullaşma ise 2021/2022 Öğretim Yılı itibariyle İlkokulda %93,35, ortaokulda %91,20 ve ortaöğretim (lise) düzeyinde ise %92,06'dır. Bu oranlar Türkiye genelindeki ortalamaların üzerindedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı İzmir’de ilkokulda 25, ortaokulda 30'dur. Türkiye genelinde ise bu rakamlar ilkokulda 23, ortaokulda 29'dur. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı İzmir’de ilkokulda 16, ortaokulda 13 ve ortaöğretimde (lisede) ise 15'tir. Türkiye genelinde tüm bu rakamlar İzmir'den daha yüksektir. Ancak, İzmir’de 2021’e kıyasla ilkokul ve lise düzeyinde artış söz konusu olmuştur (Alptekin, 2023, s.3-4).

“İzmir, coğrafi konumu, doğal kaynakları, tarihsel alt yapısı, kültürel zenginlikleri ve insan gücü açısından Türkiye’de ve dünyada öne çıkan bölgedir... Ulaşım ve lojistik alt yapısı ile ekonomik faaliyetler açısından çeşitliliği nedeniyle İzmir geçmişten günümüze önemli bir ticaret merkezi olması özelliğini korumuştur. Zengin lojistik alt yapısı ile Türkiye’nin batıya açılan önemli bir ticaret kapısıdır. Ayrıca genç, dinamik ve eğitim düzeyi yüksek işgücü potansiyeline sahiptir” (Akgüngör & Neşe Kumral & Çelik, 2017, s.13).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2023 İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla verilerine göre (2023), İzmir %6,5'luk bir payla Türkiye genelinde üçüncü sırada yer almıştır. Bu veri, İzmir'in ekonomik açıdan önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda İzmir'in zengin lojistik altyapısı ile Türkiye'nin batıya açılan önemli bir ticaret kapısı konumunda oluşu önem arz etmektedir. İzmir, Türkiye'nin ender illerinden biri olarak, denizyolu, havayolu, karayolu ve demiryolu gibi alternatif ticaret yollarına sahip zengin bir ulaşım altyapısına sahiptir. Özellikle havayolu trafiği bakımından İstanbul ve Ankara'dan sonra ülkenin en büyük merkezi konumundadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanı, Türkiye'nin toplam havayolu trafiğinin ve iç ve dış hat yolcu sayısının %10'unu karşılamaktadır. Bu durum, İzmir'in ekonomik anlamda gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Akgüngör, Kumral & Çelik, 2017, s.13-23). Ayrıca İzmir'de 2024 itibariyle 6 devlet ve 3 vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 9 üniversite bulunmaktadır (http-9). Bu durum, genç, dinamik ve yüksek eğitim düzeyine sahip bir nüfus yapısına işaret etmektedir.

2.8.1.Uluslararası göç kapsamında İzmir

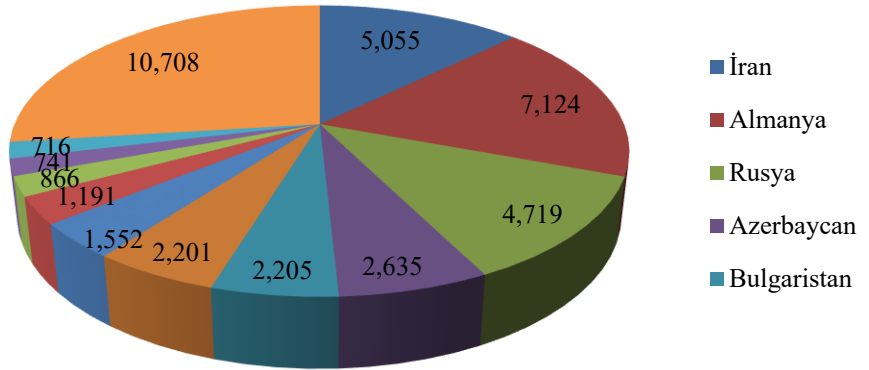
İzmir, tarih boyunca önemli liman kentlerinden biri olma özelliğine sahiptir. İzmir'in tarım, sanayi ve hizmet sektörleriyle önemli bir potansiyele sahip olması ise hem sosyal hem de ekonomik koşullarda rekabet edebilme gücünü artırmıştır. İzmir göç çekim gücü yüksek olan bir il olarak dikkat çekmektedir (Ünal, 2020, s.197). İzmir Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]'in (2020), 2019 Uluslararası Göç İstatistikleri verilerine göre yurtdışından en fazla göç alan 5. il olmuştur. Grafik 2.'de görüldüğü gibi İzmir'de Covid-19 salgını döneminde İzmir'in almış olduğu göç sayısında diğer yıllara göre bir düşüş söz konusu olsa da 2021-2022 yılı itibariyle tekrar bir artış gerçekleşmiştir.



Grafik 2. İzmir’de yıllara göre göç hareketliliği, 2022 ,(http-3)

2022 yılı itibariyle kayıtlı olarak Türkiye’de bulunan yabancı uyrukluların % 2,40’ı İzmir’de yaşamaktadır (http-3).

Kayıtlı olarak İzmir’de yaşayan yabancı uyruklu göçmenlerin ise uyruklarına göre dağılımları ise Grafik 3.’te belirtilmiştir.



Grafik 3. İzmir’de yaşayan yabancı uyrukluların dağılımı, (http-7)

Grafik 2 ve Grafik 3 doğrultusunda İzmir’in coğrafi konumu, eğitim ve istihdam olanaklarının bulunması, ulaşım çeşitliliğinin olması, turizm sektöründe yapılan yatırımlar gibi etmenlerden kaynaklı olarak göç aldığı söylenebilmektedir (Ünal, 2020, s.197). İzmir’in Türkiye’ye ekonomik katkı sağlayan iller arasında İstanbul ve Ankara’dan sonra 3. il olma konumunda oluşu sunduğu ekonomik fırsatların ve iş olanaklarının çekiciliğini artırmaktadır. Nitekim İzmir, 2021 yılı itibariyle 2.865 yabancı sermayeli firmaya ev sahipliği yapmıştır (Alptekin, 2023,

s.7-8). Bu durum şehrin uluslararası alanda da dikkat çeken bir iş ortamına sahip olduğunu göstermektedir ve hem yerel halk için hem de dışarıdan gelen göçmenler için iş fırsatlarının artmasına ve ekonomik büyümenin desteklenmesine katkı sağlamaktadır. Tablo 2.'de 2022 yılında İzmir'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli ilk 10 firma gösterilmiştir.

Tablo 2. İzmir'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar ilk 10 ülke

Sıralama	Baskın Ülke	Firma Sayısı	Toplam İçerisindeki Payı (%)
1	Almanya	657	22,9
2	İran	241	8,4
3	Hollanda	202	7,1
4	İtalya	144	5
5	Fransa	141	4,9
6	İngiltere	134	4,7
7	ABD	126	4,4
8	Yunanistan	90	3,1
9	Azerbaycan	80	2,8
10	Suriye	68	2,4

Kaynak: (Alptekin, 2022)

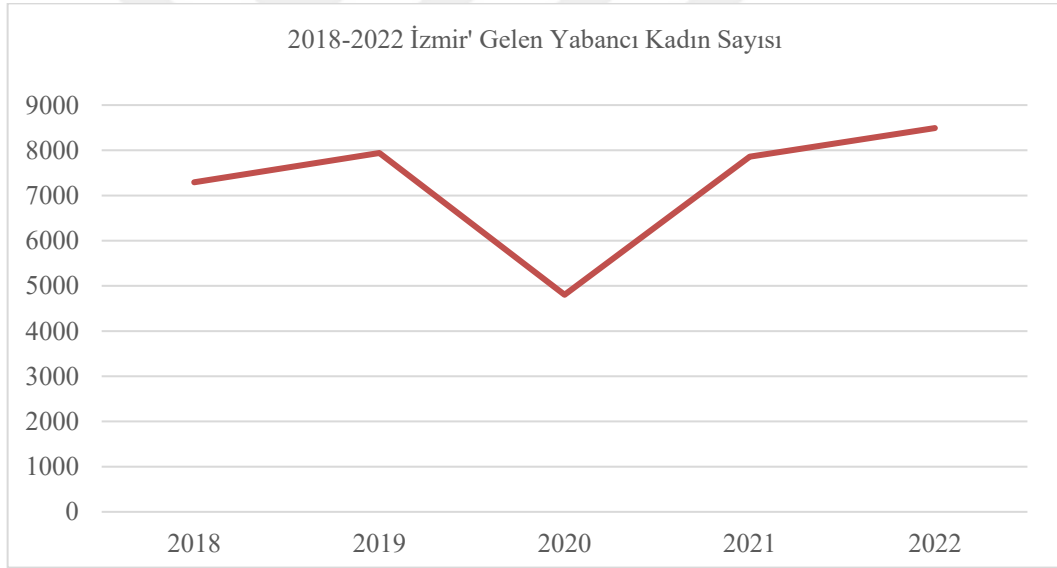
Bu doğrultuda Grafik 3 ve Tablo 2 incelendiğinde ekonomik yatırımlarının ve beraberinde ortaya çıkan iş fırsatlarının şehre yönelen göçü artırıcı etkenlerden biri olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

İzmir'in güneşli gün sayısının fazla oluşu ise turizm sektörü açısından gelişme sağlarken sıcak iklim koşullarında yaşamak isteyen insanlar için de çekici bir faktör oluşturarak göçü etkilemektedir. İzmir, yükseköğretim açısından da gelişmiş bir kenttir. 6 devlet 3 vakıf ve 1 yüksekokulu bulunan İzmir (<http-9>), hem eğitim alanında hem de yaşam standardı bakımından gelişmişliği İzmir'in “yaşayan şehir yaşanacak şehir” olarak nitelendirilmesi ise kentin dinamik bir yaşam tarzı sunması ve yaşamak için uygun bir ortam olmasıyla ilişkilendirilerek göç için çekici bir faktör sunmaktır.

İzmir'de kayıtlı yabancıların yanı sıra, kağıtsız veya turist vizesiyle gelip vize sürelerinin bitmesi sonucunda kayıtsız duruma düşen yabancıların varlığı da söz konusu olmakla birlikte kayıtsız olmaları sebebiyle sayılarını saptamak ve İzmir'deki toplam yabancı nüfusun gerçek boyutunu tam olarak ölçmek mümkün olmamaktadır. Veriler yalnızca kayıtlı yabancıları yansıtmaktadır.

2.8.2. İzmir’de yabancı kadın nüfusu ve istihdamı

2022 TÜİK verilerine göre illere göre gelen kadın yabancı sayısı sırasıyla İstanbul (84.183), Antalya (38.075), Ankara (13.213), Bursa (9.191) ve İzmir (8.492) olmuştur. Grafik 4’te görüldüğü üzere İzmir’e gelen yabancı kadın göçünde, 2020 yılında pandemi döneminde bir düşüş yaşanmasına rağmen, yıllara göre genel olarak bir artış gözlemlenmiştir (TÜİK, 2018-2022, Uluslararası Göç İstatistikleri).



Grafik 4. 2018-2022 İzmir’e gelen yabancı kadın sayısı (TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2018-2022)

2018 yılı verilerine göre İzmir’de bulunan göçmen kadınların uyrukları ise tablo 3’teki gibidir.

Tablo 3. 2018 Yılında ülkelere göre İzmir ilinde yaşayan yabancı kadın göçmen sayısı

Ülke	Toplam
Suriye	143.163
İran	2.919
Azerbaycan	2.211
Türkmenistan	1.401
Gürcistan	1.294
Ukrayna	1.089
Diğer	13.663
Toplam	165.740

Kaynak: (Kamış ve Özözen Kahraman, 2021)

Tablo 3 doğrultusunda 2018 yılı verilerine göre İzmir'deki göçmen kadınların tabiyete göre dağılımı incelendiğinde, Suriye ilk sırayı almakta olup, onu İran ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri takip etmektedir (Kamış ve Özözen Kahraman, 2021, s.162).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (2021) “Yabancıların Çalışma İzinleri”ne dair son raporunda İzmir’de 2.359 yabancı kadın çalışma izni almıştır. İzmir, diğer illerle kıyaslandığında, çalışma izni alan yabancı kadınların sayısı bakımından İstanbul (20.988), Antalya (9.937) ve Ankara (4.467)'dan sonra 4. sırada yer almaktadır. Bu veriler kayıtlı ve çalışma izni alan yabancı kadınları yansıtmakla birlikte Türkiye’nin tüm illerinde olduğu gibi İzmir’de de kayıtsız kadın istihdamı söz konusu olabilmektedir.

2.8.3. İzmir’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar

Kamış ve Özözen Kahraman’a (2021) göre İzmir’de ev hizmetlerinde göçmen kadın istihdam edilmesinde etken iki temel demografik gösterge söz konusudur. İlki İzmir’deki yerli kadınların eğitim ve istihdam durumlarıyken ikincisi ise İzmir’in yaşlı nüfus oranıdır. Bu durumun nedenleri arasında geleneksel

olarak, Türkiye'de kadınlara aile içinde çocuk bakımı, yaşlı bakımı, hasta bakımı ve ev işleri gibi roller atfedilmesidir. İzmir'deki ev hizmetlerinde istihdam edilen göçmen kadınlar ile İzmir'deki kadınların işgücüne katılım oranları, şehrin yaşlı nüfus oranı ve buna bağlı olarak yaşlı bakım evlerinin sayısı, gündüz bakım evleri ve kreş sayıları arasındaki ilişki önem arz etmektedir.

İzmir'deki kadınların işgücüne katılım oranlarına bakıldığında 2020 yılında Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranı %38.7 iken İzmir'de bu oran %45.1'dir. Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranlarının ise arttığı belirtilmektedir. (http-6). İzmir'de kadınların işgücüne katılım oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmekle birlikte kadınların işgücüne katılımlarının eğitim düzeyleriyle ilişki olduğu saptanmıştır. 2022 yılı İzmir'deki kadınların eğitim durumlarına bakıldığında ise en düşük oran %1,9 ile okuma yazma bilmeyen grup iken düşükten yükseğe doğru sırasıyla yüksek lisans veya üzeri (2,8), ilköğretim (5,0), okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen (9,2), ortaokul veya dengi meslek okulu (14,4), yüksekokul veya fakülte (19,4), lise veya dengi meslek okulu (22,4) ve ilkokul'dur (24,8) (http-2).

İzmir'de 2018-2022 yılları arasında ortalama yaş ise sırasıyla 36,5, 36,8, 37,1, 34,1 ve 37,7 olmuştur (http-1). 2022 yılında Türkiye'nin ortalama yaşı 33,5'tir (TÜİK, 2023). Bu doğrultuda İzmir'in ortalama yaşı Türkiye'nin ortalama yaşının üstünde olduğu görülmektedir. 2023 TÜİK verilerine göre İzmir'in yaşlı bağımlılık oranı 18,3 ve çocuk bağımlılık oranı 24,9 olmakla birlikte toplam bağımlılık oranı 43,2 olmuştur.

İzmir'de, 8'i İzmir Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü 'ne, 4'ü diğer kamu kuruluşlarına ve 47'si özel sektöre ait olmak üzere toplamda 59 bakım merkezi bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yönetmeliğine göre 2023 bakım evi taban ücreti 3.127,50 tl tavan ise 26.751,60 tl'dir. Belirlenen bu fiyat bakım şekli, oda tipine göre ise değişiklik göstermekle birlikte özel bakım merkezlerinin hizmet özellikleri bakımından farklılık ve çeşitlilik göstermesine bağlı olarak da ücretlerde artış söz konusu olabilmektedir. İzmir'deki 65 yaş üstü kişi göz önüne alındığında bakım merkezi sayısının yetersiz olduğu görülmektedir.

Egedensöz² adlı internet haber sitesinin “belediyenin tesisine başvuru patlaması... İzmir’de yaşlıların huzuru yok” başlıklı haberine göre, özel huzurevlerinin fiyatlarının yüksek olması sebebiyle kişilerin daha uygun fiyatlı olan belediyeye ait huzurevlerine yöneldiği ancak kapasitenin yetersiz olması sebebiyle de pek çok vatandaşın beklemede olduğu belirtilmektedir (http-10). Bu doğrultuda kişiler bakım hizmetlerine ihtiyaç duyduklarında kamusal ve özel desteklerin sınırlılığı ve ücret yüksekliği nedeniyle çoğu zaman kağıtsız olarak istihdam edilen ve bu sebeple de daha düşük ücret ödenen göçmen kadın emeğine yönelmeleri söz konusu olmaktadır. Öte yandan Türk toplum yapısına bağlı olarak yaşlılara ev halkının bakım sağlaması geleneksel bir değer yansıması ve insani bir görev olarak kabul edilmektedir. Bu durumun yanı sıra toplumda huzurevlerinin kötü koşullar ve ihmalkar bakım uygulamalarıyla bilinmektedir. Bu doğrultuda yaşlı nüfusun fazla olduğu İzmir’de de gerek kamusal bakım hizmetlerinin sınırlılığı gerek Türk toplum yapısı gerekse bakım evlerine olan güvensizlik kişileri bakım hizmetlerinde yoğunlaşan göçmen kadın istihdamına yönlendirebilmektedir.

Göçmen kadınların bakım hizmetlerine yönelmelerindeki bir diğer faktör ise istihdama aracılık eden danışmanlık şirketleri olmuştur. İzmir’de 2024 yılı İŞKUR tarafından izin verilen ve faaliyete devam eden özel istihdam bürolarının sayısı ise 62’dir (İŞKUR, 2023). İzin verilen bürolar içerisinde 6 büronun bakıcı danışmanlık hizmeti verdiği görülmektedir. Bu izin verilen özel istihdam bürolarının yanı sıra yasal olmayan pek çok bakıcı danışmanlık şirketlerin olduğu da tahmin edilmektedir. Lisansı bulunmayan aracı şirketlerin aracılığıyla istihdam edilen kadınların kağıtsız olarak işgücüne katılmaları söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda İzmir’de kağıtsız olarak bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

² <https://www.egedesonsoz.com/haber/Belediyenin-tesisine-basvuru-patlamasi-izmir-de-yasli-larin-huzur-u-yok/1158704/> (Erişim Tarihi: 21.04.2024)

3.YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Göçmen Kadınlar ve Ücretli Bakım Emeği: İzmir Örneği” adlı bu araştırmada, İzmir'de kağıtsız olarak bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar küresel bakım zinciri bağlamında ele alınmış; kadınların göç kararından çalışma süreçlerine kadar olan aşamaları küresel hiyerarşi ve eşitsizlik biçimleri çerçevesinde incelenerek bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımı konu edinmiştir.

Göç çağımızın ana meselelerinden biri haline gelmiştir. Castles ve Miller (2008) içinde bulunmuş olduğumuz çağı göçler çağı olarak tanımlamaktadır. Günümüz çağında göç hareketlerinde artış yaşanması ise göç konusunun sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında kapsamlı bir şekilde incelenmesine neden olmuştur. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren sosyoekonomik dönüşümle birlikte kadın göçünde artış yaşanması araştırmacıların dikkatini çekmiş ve literatürde göçün kadınlaşması olarak yer almıştır. Bu doğrultuda göç çalışmalarında kadınların birer özne olarak ele alınıp değerlendirilmesi ise göz ardı edilememektedir.

Parrenas (2001) görece ekonomik açıdan daha iyi durumda olan ülkelere kendi ülkelerinden daha kazançlı iş bulmak amacıyla göç eden bireylerin, aileleri için sorumluluk taşıyan kadınlar olduğunu ve kadınların göç etmelerinin ardındaki nedenlerin sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda cinsiyet ayrımına bağlı olarak da göç ettiklerini vurgulamaktadır. 1980'lerden itibaren dünya çapında uygulanan yapısal uyum politikaları, ekonomik krizler ve Sovyet sisteminin çöküşü gibi olaylar yoksulluk, işsizlik, ekonomik ve sosyal sıkıntılar ile aile içi anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler özellikle kadınları daha fazla etkilemiş ve bu zorluklarla başa çıkmanın önemli bir yolu olarak yeni iş fırsatlarından faydalanabilmek için gelişmiş ülkelere göç etmişlerdir. Bu kadınlar, işgücüne katıldıklarında cinsiyetleri ve yabancı olmalarından dolayı ayrımcılığa maruz kalma riskiyle karşı karşıya kalmakta ve genellikle işgücünün ikincil sektörlerinde istihdam edilmektedirler. Bu istihdam alanlarının başında ise ev hizmetleri gelmektedir. Ailelerin geçimini sağlamak için görece daha iyi ekonomik

koşullara sahip ülkelere göç eden kadınların, göç ettikleri ülkelerdeki orta üst sınıftan ailelerin bakım sorumluluğunu üstlenmesi ve kendi bakım sorumluluklarını yerine getirmek üzere menşei ülkelerindeki diğer kadınlara çocuklarını devretmeleri, bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımına yol açmaktadır. Bu doğrultuda bu durumun ortaya çıkardığı küresel eşitsizlik ilişkileri ise önem arz eden meselelerden biri olmaktadır.

1990'lardan bu yana dünya genelinde ve Türkiye'de göç hareketlerinde her iki göçmenden birinin kadın olduğu ve iş fırsatlarını değerlendirmek için göç hareketlerine katılımlarının giderek yükseldiği görülmektedir (Çiftçi, 2014, s.24). Türkiye'de bilhassa 1990'lı yıllardan itibaren kadınların işgücüne artan katılımlarıyla birlikte Türk geleneksel aile yapısı itibariyle kadın yükümlülüğünde olan ev ve bakım işlerini devretme ihtiyacı ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katılacak kadın emeğine olan talebi ortaya çıkarmıştır. Bu işlerin düşük statülü, yatılı ve ağır çalışma koşulları altında gerçekleştirilmesi nedeniyle de ailelerin düzensiz yollardan finanse ettiği ve temin ettiği göçmen kadınlar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır (Toksöz, 2021). Türkiye'de, dünya genelinde olduğu gibi Filipinler kökenli ev işçilerinin varlığına rağmen, 1990'lardan bu yana bu işler genellikle Eski Sovyet Birliği ülkelerinden göç eden kadınlar tarafından yerine getirilmektedir ve çoğu işçinin kayıt dışı olarak göç etmiş ve/veya istihdam edilmesi söz konusu olmaktadır (Akalın, 2015, s.28). Göçmen kadınların ev ve bakım hizmetlerinde çalışma izni olmadan istihdama katılımı ise emeklerinin sömürüye tabii kılınmasına yol açmakla birlikte işçi-işveren olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan eşitsizlik ve emek sömürüsü ilişkilerinin incelenmesi açısından, istihdama katılan göçmen bakıcıların yasal statülerinin ele alınması önem arz etmektedir.

İstihdama katılan göçmen kadınların genellikle Türkiye'ye görece ekonomisi daha düşük gelirli ve coğrafi olarak yakın olan ülkelere geldikleri ve işin niteliği gereği yatılı ve çoğunlukla kağıtsız olarak istihdam edildikleri gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar, ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların menşei ülkeleri, çalışma koşulları ve deneyimlerinin, göçmen kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında göç sürecinde ve iş yaşamında karşılaştıkları zorluklar, bakım

sağlayıcıları ve alıcıları arasındaki ilişki hakkında bilgi sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda Türkiye’de ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların küresel bakım zinciri bağlamında ele alınmasının ise önem arz ettiği düşünülmektedir. Özellikle göçmen kadınların Türkiye’de orta üst sınıftan ailelerin bakım sorumluluğunu gerçekleştirirken kadınların geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında kendi ülkelerinde aile üyelerindeki diğer kadınlara ev ve bakım işlerini devrettiği görülmekle birlikte bu kapsamda metalaşmış yeniden üretim emeğinin uluslararası alana yayılmasıyla küresel bir hiyerarşik eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda ilgili literatür incelendiğinde Parrenas (2000)’in Filipinli göçmen ev işçileri ile yaptığı çalışmasında Filipinli göçmen ev işçilerinin ortaya çıkan küresel iş bölümü bağlamında aile ve iş hayatlarında yaşadıkları çelişkilerin incelenmesi bu konuda yapılacak olan çalışmalara yol gösterici olmuştur. Türkiye’de ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların küresel bakım zinciri bağlamında ele alınan çalışmalara bakıldığında ise bu konudaki çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Deniz arkadaşlarının (2020), yapmış olduğu İstanbul’da ev ve bakım hizmetlisi olarak çalışan Filipinli göçmen kadınların göç süreçlerine, çalışma şartlarına ve gündelik hayat pratiklerine odaklandığı çalışmada ise göçmen kadınların deneyimlerine yönelik küresel bakım zinciri kapsamındaki değerlendirmeler bu çalışma açısından da yol gösteri olmuştur.

İzmir’deki ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlara dair önemli bir çalışma Kamış ve Kahraman’ın 2021 yılında yapmış olduğu “Bakım Hizmetlerinde Çalışan Kadın Göçmenler: İzmir Kenti Örneği” çalışmasıdır. Bu çalışma bu tez çalışması için İzmir’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlara dair bilgiler sağlaması açısından önem arz etmekle birlikte yapılmış olan bu çalışma uluslararası kadın emek göçünün mekânsal farklılıklarının etkilerini değerlendiren ve bir coğrafya çalışmasıdır. Literatürde küresel bakım zincirine dair çalışmaların sınırlılığı ve İzmir’deki göçmen kadınlara yönelik araştırmaların oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede bu araştırma gelecekte yapılacak çalışmalar için yol gösterici olmakla birlikte ilgili literatürde bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların istihdama katılma ve göç süreçlerini küresel hiyerarşi ve eşitsizlik

bağlamında ele alan sosyolojik bir perspektiften inceleyen bir çalışmanın bulunması mevcut boşluğu doldurması ve ilgili literatüre katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırmada küresel bakım zinciri bağlamında İzmir’de kayıtsız olarak bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların göç süreci ve çalışma deneyimlerine odaklanılmıştır. Araştırmada küresel bakım zinciri perspektifinden hareketle İzmir’de bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların yeniden üretim emeğinin küreselleşmesi sürecinde ortaya çıkan güç ilişkilerinin yarattığı küresel hiyerarşi ve eşitsizlik olgusunun ele alınması amaçlanmıştır. Bu noktada küresel ekonomide yeniden üretime dayalı işbölümünün oluşumu İzmir’e bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla gelen göçmen kadınlar üzerinden ele alınmış ortaya çıkan küresel hiyerarşi ve eşitsizlik olgusunun farklı boyutları emek sömürü ilişkisi, bakım emeği, duygusal emek bağlamında eleştirel bakış açısıyla ele alma amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın “Göçmen kadınların İzmir’e göç etme ve bakım hizmetlerinde istihdama katılma tercihlerinin altında yatan dinamikler ve motivasyonları nelerdir?, İzmir’de bakım hizmetlerinde istihdama katılan kadınların menşei ülkede bakım ihtiyacı olan aile üyelerine kim bakmaktadır?, İzmir’de bakım sektöründe kağıtsız olarak istihdam edilmelerine bağlı olarak karşılaştıkları zorluklar nelerdir?, Emek-sömürü ilişkisi çerçevesinde işçi işveren arasındaki ilişki nedir?” sorularına cevap aranmıştır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, İzmir’e Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden bakım hizmetlerinde çalışmak üzere göç eden ve bakım hizmetleri sektöründe kağıtsız olarak çalışan göçmen kadınlarla yürütülmüştür. Bu doğrultuda İzmir’de bakım hizmetleri sektöründe çalışan Özbek, Gürcü ve Türkmen kadınlarla görüşülmüştür. Kadınların tabiiyetlerine ilişkin dağılım tesadüfidir. Araştırma İzmir ili sınırlandırılmış olup bu durum çok sayıda görüşmeciye ulaşma noktasında zorluk yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda İzmir’de yaşayan görüşmecilere ulaşmak ve iletişim kurmak adına göçmen kadınların iletişim araçlarından olan WhatsApp ve Telegram

gruplarına katılım sağlanmıştır. Ancak gruptaki göçmen kadınlar araştırma amacıyla yapılan görüşmelere katılmak istemediğini belirtmişler ve bu iletişim kanallarından görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Ayrıca araştırmada kağıtsız olarak bakım hizmetlerinde istihdama katılan göçmen kadınlar ele alındığı için kadınlar arasında güven sorunu yaşanmış ve bu nedenle görüşmeyi kabul etme konusunda zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ulaşılan çoğu kadın görüşmeyi kabul etmemişken, görüşmeyi kabul eden kadınların bazı soruları tereddüt ederek yanıtlamaları söz konusu olmuştur.

Araştırmaya katılan kadınlar arasında görüşmenin yapıldığı bir çalışma gününde bakıcılık yaptıkları evde görüşmek zorunda kalan görüşmeciler bulunmaktadır. Bu durum, kadınların işverenlerinden çekinmelerine ve yaşadıkları zorlukları tam olarak aktaramamalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, kadınların çalışma koşullarına ilişkin detaylı bilgi verme konusunda kısıtlılıklar yaşanmıştır. Öte yandan, görüşmelere katılan kadınlar, hem araştırmacıya güven duydukları hem de görüşmenin yapıldığı ortamda kendilerini güvende hissettikleri durumlarda, görüşmelerin iç dökme seanslarına dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum zaman yönetimi ve konu bütünlüğü açısından zorluklar yaşanmasına yol açmıştır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma İzmir’de bakım hizmeti sektörü alanında yatılı olarak çalışmış ve çalışmakta olan göçmen kadınların küresel bakım zinciri bağlamında çalışma deneyimlerinin ve işgücüne katılımlarının gündelik yaşamlarındaki etkilerinin incelenmesine yönelik bir eylem araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubu İzmir’de bakım hizmetleri sektöründe kağıtsız olarak çalışan veya çalışmış olan göçmen kadın işçilerden oluşmaktadır. Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. “Nitel veri, bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımladığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların, hislerin yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veridir” (Kümbetoğlu, 2012, s.43). Bu araştırmada göçmen kadınların göç etme kararı ve çalışma süreçlerinin gündelik hayatlarına etkilerinin ayrıntılı bir biçimde aktarılması gerekliliğinden hareketle nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Menşei ülkedeki ailelerin geçimini sağlamak ve daha iyi şartlarda yaşamak amacıyla İzmir’de bakım hizmetleri alanında istihdama katılan göçmen kadınların nitelik düzeylerine göre iş hiyerarşisinin farklı basamaklarında yer aldığı ve farklı şekillerde sömürüye tabii kılındıkları görülmektedir. Göçmen kadınların çalışma koşullarını etkileyen faktörler arasında bireysel yetkinliklerinin yanında göç ettikleri ve geldikleri ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel özellikleri de yer almaktadır. Her kadının çalışma koşulları niteliklerine, aile yapısına ve gelmiş oldukları ülkenin ekonomi ve toplum yapısına bağlı olarak değişim göstereceğinden görüşmeciler ile daha uzun diyaloglara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda da araştırmada kadınların göç ve çalışma süreçlerindeki zorlukların ve ortaya çıkan güç ilişkilerinin incelenebilmesinin ve duygulara vakıf olmanın yolu olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada en az 15 görüşmeciyle görüşülmesi hedeflenmiş ve 23 göçmen kadına ulaşılmıştır. Ancak saha çalışmasının yapılmaya başlandığı 2023 yılında Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle Türkiye’nin göçmen politikalarına dair yeni düzenlemelerin gündeme gelmesi ve buna bağlı olarak özellikle sosyal medyada göçmenlere yönelik olumsuz tutumların ön plana çıkması İzmir’de kağıtsız olarak bakım sektöründe çalışan kadınların güvenlik çekinceleri ve endişelerinden ötürü ulaşılan 23 göçmen kadından 9’u araştırmaya katılmayı kabul etmemiştir. Bu sebeple İzmir’de kağıtsız olarak bakım sektöründe çalışan ve çalışmış olan 14 kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlarken araştırma çalışma grubunun çeşitlilik göstermesi adına göçmen kadınların tabiyetlerine dair bir sınırlama yapılmamış olsa da İzmir’de bakım hizmetlerinde istihdama katılan göçmen kadınların büyük bir çoğunluğunun Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden geldikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden göçmen kadınların tümü Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınlar olmakla birlikte menşei ülkeleri Özbekistan, Türkmenistan ve Gürcistan olarak ayrılmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların tümü İzmir’de bakım hizmetleri sektöründe ve yatılı olarak çalışmıştır. Kadınlar hem çalıştıkları için hem de güvenlik açısından tereddüt ettikleri için onların uygun bulunduğu mekanlarda ve zamanlarda görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden birkaçı görüşmecilerin 1 gün izni bulunması izin gününde de ihtiyaçlarını karşılaması gerekliliğinden ya mesai

saati içerisinde çalıştığı evlerde yapılmıştır ya da görüşmecilerin talepleri doğrultusunda online olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ayrı bir odada bire bir yapılmasına karşın göçmen işçilerin çalıştıkları evlerde gerçekleştiriliyor olmasının göçmen kadın işçilerin işvereni ile ilgili sorularla tereddüt etmesine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüştür (en kısa 25 dakika sürerken en uzun 90 dakika sürmüştür). Veri toplama aracı olarak ise görüşmecilerin rızası doğrultusunda ses kayıt cihazı aracılığıyla kayıt alınmış ses kaydı bilgisayara aktarılmış ve transkripsiyonu gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere etik kural çerçevesinde kimlik bilgilerinin paylaşılmayacağı konusunda bilgilendirme yapılmış ve araştırmanın gizliliği ve katılımcıların mahremiyetinin korunması için gerekli önlemler alınmıştır. Bu doğrultuda, katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulmuş ve araştırma sonuçları anonim bir şekilde analiz edilmiştir. Aynı zamanda bilgi alınmak istenilen konuların görüşme esnasında atlanılmaması adına kontrol formu hazırlanılarak soruların takibi sağlanmıştır.

Görüşmelerde, göçmen kadınların araştırmacının Türk kimliğinden kaynaklı tereddüt ettikleri gözlemlenmiştir, bu da araştırmanın güvenilirliğini etkileyebilecek bir faktör olarak görülmüştür. Bu bağlamda, görüşmecilerin yanıtlarının güvenilirliğini arttırmak amacıyla belirli sorular görüşmenin farklı dakikalarında ve farklı bağlamlarda tekrarlamıştır. Bu tekrarlar, görüşmecilerden daha ayrıntılı bilgi alabilmek için gerçekleştirilmiştir.

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada görüşmecilere ulaşılması bakımından bir kaynak kişiyle başlanıp o kişinin yönlendirmesiyle başka görüşmecilere ulaşılmasına olanak sağlayan kartopu yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'deki 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle göçmen politikalarının öne çıkması, görüşmecilerin araştırmaya katılımında zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum, araştırmanın çalışma grubuna ulaşmayı zorlaştırmış ve görüşmecilere erişimi güçleştirmiştir. Kartopu yöntemiyle başlangıçta ulaşılabilir olan birkaç görüşmeciyle başlayarak, onların tavsiyeleri ve önerileri üzerinden yeni görüşmecilere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda araştırma grubunun çeşitlenmesi dikkate alınarak en az dörder kişilik zincir kullanılmıştır. Kişilere ulaşılmasını sağlayan kaynaklardan biri bir özel istihdam danışmanlık şirketi olmuştur.

Elde edilen veriler bilgisayar ortamında metne dönüştürülmüş ve analizi MAXQDA nitel veri analiz programı ile gerçekleştirilmiştir. Nitel veri çözümlemelerinden olan kodlama ile elde edilen veriler göçmen kadınların “profilleri, göç ve çalışma süreçleri, küresel hiyerarşik ve eşitsizlik ilişkileri” başlıkları altında incelenmiştir. Temaların yorumlanmasında ise katılımcıların görüşlerini yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

3.5. Araştırmanın Metodolojisi: Eleştirel Gerçeklik Analizi

Küresel bakım zinciri bağlamında İzmir’e bakım hizmetleri sektöründe çalışmak amacıyla göç hareketlerine katılan kadın göçmenlerin ele alındığı bu araştırmada küresel iş bölümü ve içerdiği güç dinamiklerinin ortaya çıkardığı eşitsizlik biçimleri incelenerek, derinlemesine anlamaya odaklanılmıştır. Araştırmada göçmen kadınların göç etme kararlarını ve ev işçisi olarak çalışma tercihlerini etkileyen ekonomik, sosyal ve politik nedenler ele alınmaktadır. Bu doğrultuda küresel bakım zinciri bağlamında göçmen kadınların hareketlilik halindeki aktörler olarak deneyimleri ve küresel bakım zinciri bağlamında ortaya çıkan küresel hiyerarşi ve eşitsizlik olgusunun altında yatan yapısal nedenlerin incelenmesi araştırmanın eleştirel bir bakış açısıyla gerçekleştirilmiştir.

Eleştirel realizmin sadece sosyal teoriye değil, aynı zamanda felsefeye de önemli katkılarda bulunmuştur. Eleştirel realizmin ortaya attığı kavramlar ve eleştiriler, sosyal teoriye yeni bir bakış açısı getirmiş ve sosyal teoride hareketlilik yaratmıştır. Eleştirel realizm, makro ve mikro kuramlar arasındaki ayrımı eleştirmektedir ve bu ayrımın bilgi anlayışını daralttığını savunmaktadır. Özellikle, sosyal olguyu incelemek için yapıya odaklanan makro kuramlar ile özneyi temel alan mikro kuramlar arasındaki dikotomik ayrımın hatalı olduğu vurgulanmaktadır. Eleştirel realizm, bu tür ayrımların bilgi anlayışını sınırladığına ve gelişmeye engel olduğuna dikkat çekmektedir (Yücedağ ve Sarsılmaz, 2018S.702). Bhaskar, epistemik ve ontik hatalar olarak adlandırdığı iki temel yanlış kabule odaklanmaktadır. Epistemik hata, varlığın bilgisini varlıkla eşitleyen bir indirgeme eğilimini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bilginin sadece ampirik düzlemde olanı kapsadığını ve gerçekliğin insan deneyimine indirgendığını öne sürmektedir. Bhaskar'a göre, ontoloji daima epistemolojiyi önceler ve bu tür bir yaklaşım

gerçekliği insan merkezli olarak anlamlandırmaktadır. Ontik hata ise varlığın sadece bilgi edinebilir olanla sınırlı olarak görülmesini ifade eder. Bu yaklaşım, gerçekliği pozitif olana, yani görünür olan varlık ve olaylara indirger ve olguları mistikleştirir, bilginin sınırlarını belirler. Bhaskar'ın eleştirisi, bilgi üretiminin toplumsal bir aktivite olduğu ve bireysel deneyimlere indirgenen bilgi üretiminin sorunlu olduğudur. Bu yaklaşıma göre, bilginin bireyselliği ve gerçekliğin atomistik algısı, bilim felsefesindeki genel yaklaşımın eleştirisini gerektirir. Bhaskar'ın önerdiği, bilgi üretiminin toplumsal boyutunu ve gerçekliğin karmaşıklığını daha iyi anlamaya yönelik yeni bir yaklaşımdır (Türk, 2012, s.194-195).

Bhaskar, sosyal bilimlerdeki pozitivizm ve anti-pozitivizm tartışması, tüm Batı düşünce tarihini gözden geçirerek yeni bir yaklaşım önermektedir. Eleştirel realizm, pozitivizm ile hermeneutik, toplumculuk ile bireycilik, yapı ile aktör gibi zıtlıklar arasında köprü işlevi görmektedir ve bilimin tarihini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir (Sunar, 2007, s.92). Eleştirel sosyal bilim olarak da ele alınan eleştirel gerçekçilik (Atalay,2017,s.109), pozitivist sosyal bilim, algısından bağımsız bir ampirik gerçeklik olduğunu öne sürmektedir. Yani, nesnel bir gerçeklik olduğunu ve bilimin bu gerçeği keşfetmeye odaklandığını varsaymaktadır. Yorumlayıcı sosyal bilimin gerçek olarak kabul edilen şey ise gerçekliği algılardan, kültürel inançlardan ve toplumsal etkileşimlerden inşa edildiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede gerçeklik salt nesnel bir varlık değil, aynı zamanda öznel ve toplumsal bir üründür. Gerçekliğin çoklu katmanlardan oluştuğunu savunan eleştirel sosyal bilim, eleştirel realist bir ontolojiyi benimsediğini ampirik, gerçek ve fiili olarak adlandırıldığını öne sürmektedir. Ampirik seviye, doğrudan gözlemlenebilir olaylar ve olguları kapsamaktadır. Gerçek seviye, gözlemlenemeyen ancak etkileri hissedilen yapıları ve süreçleri ifade etmektedir. Fiili seviye ise, altında yatan nedenler ve ilişkileri temsil etmektedir. Bu yaklaşım, gerçekliği sadece dış dünyada gözlemlenen olgularla sınırlamaz, aynı zamanda yapısal ve derinlemesine ilişkileri de dikkate almaktadır (Neuman, 2019, s.206). Bu bağlamda İzmir'deki ücretli bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar araştırma konusuna eleştirel gerçeklik ile bakılmaktadır. Araştırma bulguları da bu perspektiften değerlendirilecektir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Demografik ve Sosyokültürel Bilgiler

Bu araştırmanın konusu İzmir’de kağıtsız olarak yatılı bakım hizmetlerinde çalışan ve çalışmış olan göçmen kadınlardır. Araştırma kapsamında 14 kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler bakım hizmetlerinde çalışmış olup çocuk, yaşlı ve hasta bakıcısı olarak farklı işler yapmaktadır. Kadınların göç etme ve istihdama katılmasını etkileyen en önemli faktörlerden biri göçmen kadınların profilleri olmaktadır. Bu doğrultuda göçmenlerin profillerini oluşturan tabiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu gibi özellikler alt gruplara ayrılmıştır. Görüşmeciler, Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelmiş olup tabiyetleri ise şu şekildedir: 7 görüşmeci Özbek, 5 görüşmeci Türkmen 2 görüşmeci ise Gürcü’dür. Görüşmecilerin yaş, uyruk, medeni durum ve eğitim gibi demografik özellikleri ve bakıcılık yaptıkları alanlar tablo 4’teki gibidir.

Tablo 4. Görüşmecilerin demografik özellikleri

GÖRÜŞMECİ	YAŞ	UYRUK	MEDENİ DURUM	EĞİTİM	BAKICILIK YAPTIĞI ALANLAR
G1	40	ÖZBEK	EVLİ (TC Vatandaşı ile)	ORTAOKUL	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G2	25	ÖZBEK	EVLİ	ORTAOKUL	YAŞLI BAKIMI
G3	37	TÜRKMEN	BOŞANMIŞ	ORTAOKUL	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G4	24	ÖZBEK	NİŞANLI	LİSE	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI
G5	23	ÖZBEK	EVLİ	LİSE	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI
G6	54	ÖZBEK	EVLİ(TC Vatandaşı ile)	LİSE	YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G7	40	TÜRKMEN	DUL	LİSE	YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G8	50	TÜRKMEN	EVLİ (TC Vatandaşı ile)	LİSE	YAŞLI BAKIMI
G9	44	ÖZBEK	EVLİ (TC Vatandaşı ile)	ORTAOKUL	YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G10	38	TÜRKMEN	BOŞANMIŞ	LİSE	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G11	50	TÜRKMEN	DUL	LİSE	YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI
G12	44	GÜRCÜ	DUL	ORTAOKUL	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI
G13	41	ÖZBEK	BOŞANMIŞ	LİSE	ÇOCUK BAKIMI, YAŞLI BAKIMI
G14	42	GÜRCÜ	BOŞANMIŞ	ORTAOKUL	YAŞLI BAKIMI, HASTA BAKIMI

Görüşmecilerin yaşı 23-54 arasında değişiklik göstermektedir. Güncelde sadece G4 (24, nişanlı, Özbek), çocuk bakıcılığı yapmaktadır ve görüşmecilerden 7'si İzmir'deki çalışma yaşamları boyunca farklı zamanlarda çocuk bakıcılığı yapmıştır. Çocuk bakıcılığı yapmış olan kadınların ise yaş aralıkları 23-44'dür. Bakım hizmetlerine çalışmaya başladıklarında 35 yaş ve üstü olan kadınlarınsa çoğunlukla hasta ve yaşlı bakım hizmetlerinde yer aldıkları gözlemlenmiştir. Görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda bakım hizmetleri sektöründe yaşlı bakımı ile bakıcının yaşı arasında bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 4'te belirtildiği üzere, görüşmecilerin medeni durumları şu şekildedir: Görüşmecilerin 4'ü boşanmış, 1'i nişanlı, 3'ü dul ve 6'sı evlidir. Evli olan görüşmecilerden G2 (25, evli, Özbek) ve G5 (23, evli, Özbek) dışındaki diğer görüşmeciler Türk vatandaşı ile evli olduğunu ifade etmiştir. Türk vatandaşıyla evli olan kadınlar, Türkiye'de yasal olarak ikamet etmekte olup 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde bu statüye sahiplerdir. Ancak, henüz Türk vatandaşlığına geçiş yapmamışlardır. Türkiye'de evlilik yapan görüşmeciler 40 yaş ve üstü olmakla birlikte görüşmecilerin hepsi Türkiye'ye geldikten uzun bir süre sonra evliliklerinin gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Evli olan G2 (25, evli, Özbek) kodlu katılımcı eşinin de Özbek olduğunu ve eşinin İzmir'e yakın olan Manisa ilinde inşaat sektöründe işçi olarak çalıştığını, inşaat alanında bulunan konteynırda konakladığını ifade etmiştir. G5 (23, evli, Özbek) kodlu görüşmeci eşinin yurtdışında bir şirkette işçi olarak çalıştığını ifade etmiştir. G4 (24, nişanlı, Özbek) kodlu görüşmeci ise nişanlı olup nişanlısının Özbek olduğunu ve İzmir'de sanayide rot balans servisinde çalıştığını ifade etmiştir.

Türk vatandaşı ile evli olan görüşmecilerden G6 (54, evli, Özbek) ve G8 (50, evli, Türkmen) kodlu görüşmeciler güncelde bakım hizmetlerinde çalışmamakta olup G6 kodlu görüşmeci evli olması sebebiyle gündüzlü işlere ve çoğunlukla temizlik işlerine gittiğini ifade etmiştir. G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmeci eşinin denizcilik sektöründe çalıştığını eşinin yılın büyük bir çoğunluğunu denizde geçirmesi sebebiyle yatılı olarak bakım hizmetlerinde çalışmasında bir engel teşkil etmediğini ifade etmiştir. G9 (44, evli, Özbek) kodlu görüşmeci ise bakım hizmetleri sektöründe çalışmaya devam etmektedir ve evinde izin günlerinde kaldığını belirtmiştir.

Görüşmecilerin eğitim düzeyine bakıldığında ise 6 görüşmeci ortaokul eğitimi almışken 8 görüşmeci lise eğitimi almıştır. Görüşmeciler, kendi ülkelerindeki lise eğitiminin kolej eğitimi olarak bilindiğini ve bu eğitimin Türkiye'deki lise eğitimi ile denk olduğunu belirtmişlerdir. Lise eğitimi alan görüşmecilerden G11 (50, dul, Türkmen) kodlu görüşmeci hariç tümü genel lise eğitimi aldıklarını ifade ederken G11 (50, dul, Türkmen) kodlu görüşmeci meslek lisesinde hemşirelik eğitimi aldığını ifade etmiştir.

Görüşmecilerin tamamı, yerel dillerinin yanı sıra Rusçayı da bilmektedirler. Görüşmeciler arasında, sadece G9 (44, evli, Özbek) kodlu katılımcı, yerel dili dışında Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve Türkmen Türkçesini iyi derecede bildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, görüşmecilerin tamamı, anlaşılır düzeyde Türkiye Türkçesini konuşabilmekte olup bu durum görüşmelerin Türkiye Türkçesiyle gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Görüşmecilerden G9 (44, evli, Özbek) dışındaki diğer görüşmeciler, Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye Türkçesi bilmediklerini belirtmiştir. Türkiye Türkçesini hiç bilmeyen katılımcılar, dil öğrenme yeteneklerine bağlı olarak 2 ila 3 ay arasında en kısa sürede, 1 yılı aşmayacak şekilde en uzun sürede Türkçe konuşulanları anlayabilecek düzeyde Türkiye Türkçesi öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Göçmen kadınların menşei ülkede işgücüne katılıp katılmadıkları ve katıldılar ise hangi sektörlerde çalıştıkları kadınların menşei ülkedeki sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin verilerin sağlanması küresel eşitsizliklerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin küresel bir boyutta ele alınmasına olanak tanımaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerden G2 (25, evli, Özbek) ve G5 (23, evli, Özbek) kodlu görüşmeciler, İzmir'de bakım hizmetlerinde istihdama katılmadan önce hiçbir iş deneyimine sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. G5 (23, evli, Özbek) hariç tüm görüşmeciler ise menşei ülkede gıda sektörü, küçük ölçekli işletme, temizlik sektörü, sağlık sektörü ve pazarcılık gibi alanlarda çalışmıştır.

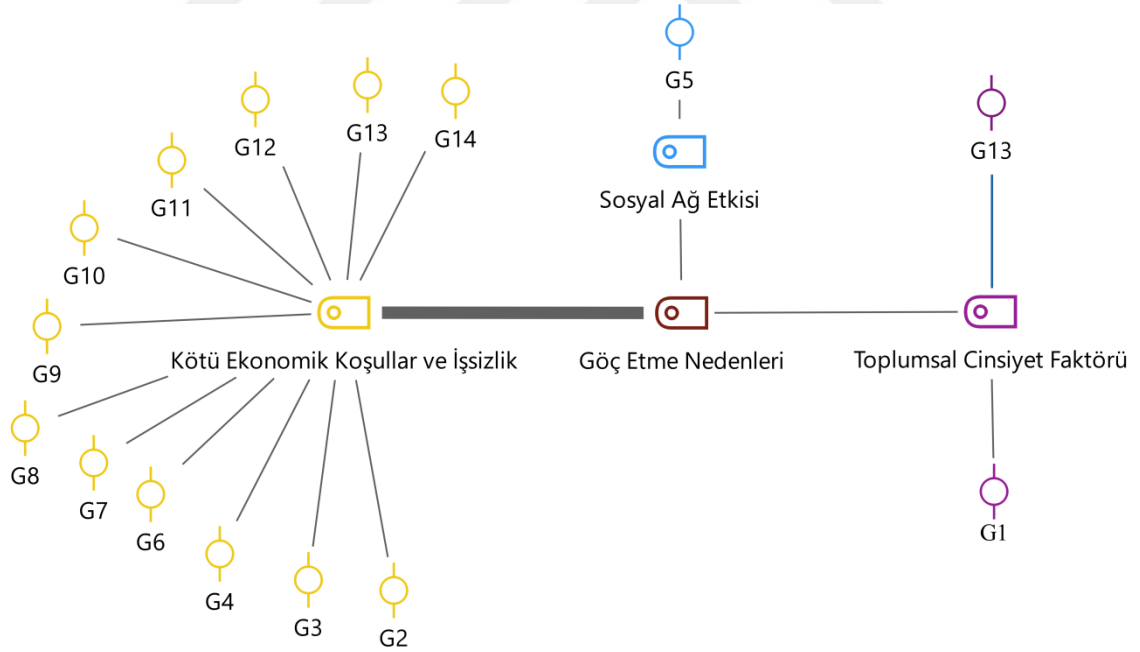
Bu doğrultuda göç etmeden önce işgücüne katılan kadınların çoğunlukla ikincil işgücü piyasasında yer aldıkları ve kadınların çoğunlukla "kadın işleri" olarak tanımlanan sektörlerde istihdam edildikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, küresel ölçekte cinsiyet eşitsizlikleri ve işgücü piyasasındaki yapısal eşitsizliğin

derinliğine işaret etmekte ve göç ettikleri ülkelerde de bu eşitsizlik unsurlarının devam ettiğini göstermektedir.

4.2. Kadınların Göç Etme Süreci

4.2.1. Kadınların göç etme kararı almalarındaki nedenler

Araştırmaya katılan 14 görüşmeciden 12'si göç etme nedenini kötü ekonomik koşullar ve işsizlik olarak belirtmiştir. G5 (23, evli, Özbek) kodlu görüşmeci sosyal ağ etkisiyle göç etme kararı aldığını ifade ederken G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmeci şiddete maruz kalması sonucu göç etme kararı aldığını ifade etmiştir. G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmecinin hem kötü ekonomik koşullar ve işsizlik sonucu hem de toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalması sonucu göç etme kararı aldığı görülmekle birlikte görüşmeci bu durumu cinsiyetinden ötürü menşei ülkede iş bulamadığını dolayısıyla istihdama katılmak için göç etme kararı aldığını belirtmiştir.



Şekil 1. Göçmen kadınların göç etme nedenleri

4.2.1.1. Kötü ekonomik koşullar ve işsizlik

Tarihsel süreç içerisinde göç hareketlerinde insanların göç etme kararı almalarının temel nedenlerinden biri ekonomik faktörler olmuştur. Göçün

ekonomik nedenlerle gerçekleşmesi birey ve toplum düzeyinde mikroekonomik etkenlere ek olarak ülke içi makroekonomik değişkenler ve küreselleşme bağlamında da etkilerini gösterebilmektedir (Erturun, 2023, s.38). Göçün ülke içi makroekonomik nedenlerine odaklanıldığında, SSCB'nin dağılmasının ardından Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde yaşanan ekonomik sorunlar işsizlik oranlarının yükselmesine, iş bulabilenlerin düşük ücretlerle istihdam edilmesine neden olmuş ve geçim sıkıntısını artırarak sürekli veya yoğunlaşan göç akımlarına neden olmuştur. Öte yandan Türkiye'nin göçmen kadınların geldikleri ülkelere göre görece daha iyi ekonomik koşullarda bulunması ve Türkiye'nin bakım hizmetlerinde göçmen kadın bakım emeğine ihtiyaç duyması Eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki kadınların Türkiye'ye bakım hizmetlerinde istihdama katılmak için göç etmesine sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda göçmen kadınların göç etme kararında itici ve çekici nedenlerin birlikte yer aldığı görülmektedir. Göç etme nedenini kötü ekonomik koşullar ve işsizlik olarak belirten görüşmecilerden G10 (38, dul, Türkmen) ve G11(50, dul, Türkmen) kodlu görüşmeci göç etme nedenini şu şekilde açıklamıştır:

“Ekonomi olarak Türkmenistan'da iş şartları biraz şey ama tabi ki güzel ülkem hiçbir şikayetim yok memnunum ama biraz iş şartlarından dolayı buraya geldim. Hani sizler burada Türkiye'de Almanya'ya gidiyorsunuz ya onun gibi biz de burayı tercih ediyoruz. Biz de bir şeylerimiz olsun para kazanalım diye geliyoruz yoksa memleketimiz yani niye bırakıp gelemim ama şartlar işte “ (G10, 38, dul, Türkmen)

“Hayatımız çok iyiydi bir sıkıntımız yoktu sadece ekonomik sıkıntımız vardı, iş bulamıyorduk iş olsa da maaşı çok az oluyordu o da bir şey almamıza yetmiyordu istiyoruz ki çocuklarımızın bir evi olsun onları evlendirebilelim, düğün yapabilelim ama orada kazandığımız parayla bunları yapamıyoruz biz o yüzden memleketimizi bırakıp buralara geliyoruz yoksa bizim oradaki hayatımız da güzel” (G11, 50, dul, Türkmen)

Ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçlerin mikroekonomik nedenlerine bakıldığında ise temelinde ekonomik kaygı ve beklentilerin olduğu görülmektedir (Erturun,2023,s.38). Bu bağlamda araştırmaya katılan görüşmecilerin ise çoğunluğunun çocuklarının daha iyi yaşam koşullarına erişimini sağlamak, çalışmak ve birikim yapmak amacıyla İzmir'deki bakım hizmetlerinde istihdama katıldıkları belirlenmiştir. İşsizlik oranlarının yükselmesi ve iş bulabilenlerin düşük ücretlerle istihdam edilmesiyle birlikte geçim sıkıntısının artması ise sürekli veya

yoğunlaşan göç akımlarına neden olmuştur. Özellikle ekonomik zorluklar doğrultusunda bireylerin ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması, aile içinde olumsuz sonuçlara da yol açmaktadır. Bu çerçevede ülkedeki işsizlik ve ekonomik sıkıntılar aile birliğinin bozulmasına, bireyler üzerinde psikolojik strese ve sosyal uyumsuzluklara yol açması söz konusu olabilmektedir. G6 kodlu görüşmecinin ekonomik zorluklar doğrultusunda göç etme kararı vermesine ilişkin ifadeleri şöyledir:

“ Nasıl anlatayım Özbekistan çok güzel bir bölge tarihi eserleri çok nasıl anlatayım çok güzel yer benim için çok özel şeyi var ama iş güç olmadığı için buraya genelde bayanlar onun için geliyorlar. Ondan sonra burda daha mutlu orda problem çok var, para olmadığı zaman problem de çok çoğalıyor. Mesela çocuğuna bi şey yapacak para yok, işte ev yapcak, düğün yapcak bunu yapacak derken hiçbi şey olmuyo neden çünkü iş yeri yok. Erkekler genelde Rusya’ya gidiyo mesela Kazakistan’a gidiyo bayanlar da Türkiye’ye gidiyo çünkü bakıcılık yapıyo ondan. İyi güzel bi ülke ama herkes bakarsın ailelerden iki üç kişi yurtdışında çalışıyo. Genelde öyle geçim sağlanıyo neden çünkü iş yok” (G6, 54, evli, Özbek)

G6 kodlu görüşmecinin ifadesinde dikkat çekici olan nokta ise ekonomik olarak görece daha kötü koşullarda bulunan ülkelerdeki bireylerin istihdama katılmak için kadın ve erkeğin göç etme kararı verirken farklı ülkeleri seçmeleri olmuştur. Parrenas (2000), Filipinli göçmenler örneğinde erkek ve kadın işçi göçmenlerinin farklı varış noktalarının olduğu üzerinde durmuştur. Küresel ekonomide, erkek ve kadın göçmen işçilerin farklı roller üstlenmesi söz konusu olmakla birlikte kadın göçmenler, genellikle kadın işgücüne daha fazla talep olan ülkelere göç etmekteyken erkekler ise genellikle erkek işgücüne daha fazla talep olan ülkelere göç etmektedir. Bu durum emek göçü alanında cinsiyet temelli iki yönlü bir akışı ortaya çıkarmaktadır. G6 kodlu görüşmecinin ifadelerine göre, kadınlar işgücüne katılmak istediklerinde Türkiye'nin bakım hizmetleri talebi doğrultusunda göçmen kadınlara istihdam imkanı sunması kadınların Türkiye'ye göç etme kararı almasına neden olurken; erkeklerin ise enerji, madencilik, imalat, inşaat gibi sektörlerin öne çıktığı ülkelere emek göçü gerçekleştirmesine neden olmaktadır.

İstihdama katılma amacıyla göç etmeye karar veren göçmen kadınların önemli bir kısmının boşanmış veya dul olmaları, ekonomik nedenlerle göç etme isteğinin önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan

görüşmecilerden G3 kodlu görüşmeci göç etme kararı vermesindeki nedenini şu şekilde açıklamıştır:

“Orası da iyi benim doğduğum memleketim ama mesela burda biraz iş var ben biraz çalışsam para biraz biriktiriyorum burda çocuğuma iyi bir şey alıp yedirebiliyorum, giydirebiliyorum orda mesela bizim memlekette hiç benim mesleğim yok, başımda da kocam yok orda ben geçinemem ki nasıl geçineyim kadın başıma kadına orda iş yok. Ben ne iş yapayım geçineyim orda o yüzden iş var diye geldim Türkiye’ye işte . (G3,37, boşanmış, Türkmen)

Araştırmaya katılan görüşmeciler arasında, menşei ülkelerinde boşanmış olan kadınların, eski eşlerinden herhangi bir destek veya nafaka almadıkları çocuklarının eğitim, temel ihtiyaç gibi ücretlerini kendilerinin karşıladığı görülmüştür. Bununla birlikte eşleri vefat eden kadınların evin geçimini sağlamada tek kaynak olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, çocukları ve kendileri için daha iyi bir gelecek arayışıyla göçmen kadınların, Türkiye’de geçici olarak çalışarak az da olsa bir birikim yapma umuduyla bakım hizmetlerinde çalışmak için göç ettiği tespit edilmiştir.

4.2.1.2. Toplumsal cinsiyet faktörü

Parrenas (2001), göçmen kadınların ailelerinin geçimlerini sağlama amacıyla ekonomik nedenlerle göç etmelerinin yanı sıra birçok kadının göç etme kararının arkasında ikinci bir neden olan aile içi şiddet ve istismarının olduğunu savunmuştur. Cinsiyet temelli ayrımcılık, göçün nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır ve bu durum, kadınların cinsiyet temelli şiddet ve eşitsizlik gibi unsurlar nedeniyle göç etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu doğrultuda araştırma bulgularında G1 (40, evli, Özbek) ve G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmecinin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddete maruz kalması sonucu göç etme kararı aldığı belirlenmiştir. Göç etme nedeninin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık olarak kategorileştirilen G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmeci menşei ülkesinde istihdama katılamamasını kadınlara istihdam imkanının tanınmaması ile ilişkilendirilmiştir.

“...Orada her şey parayla. Burada kadınlar daha rahat, insanlar iş bulabiliyor bizim orada erkekler iş bulamıyor ki kadınlar da çalışsın, benim ülkemde çalışacaksa önce erkeği işe alıyolar çünkü ekonomi kötü erkeğin eve para götürmesi için önce onun işe girmesi gerek o yüzden kadınlara iş yok, burada kadınlara iş imkanı daha fazla. (G13,41, boşanmış, Özbek)

Kapitalist sistem içinde, işgücü piyasasında kadınlar genellikle erkeklere göre daha dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle kadınlar genellikle evin içindeki özel alanla sınırlı tutulurken, ailenin ev işleri ve bakım ihtiyaçlarını karşılaması beklenir. Bu süreçte erkekler, evin geçimini sağlayacak kişiler olarak görülürler. Kadınların istihdama katılımı genellikle erkek işgücünün kısıtlı olduğu dönemlerde veya erkeğin tek başına ailenin geçimini sağlayacak maddi kazancı elde edemediği durumlarda gerçekleşebilmektedir. Bu durum, kadınların yedek işgücü olarak konumlarına işaret etmektedir (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2020, s.22). Bu bağlamda G13 (41, boşanmış, evli) kodlu görüşmeci menşei ülkesinde kadınların istihdama katılma olanaklarının oldukça kısıtlı olduğu, iş bulma sürecinde erkeklerin tercih edildiği ve bu nedenle geçimlerini sağlayamayacak durumda kaldıklarında genellikle ev işleri ve bakım hizmetleri gibi "kadın işi" olarak algılanan sektörlerle yönelerek Türkiye'ye göç etme kararı aldıkları belirtmektedir

G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmeci ise menşei ülkede eski eşi tarafından şiddete maruz kalması sonucu failden uzaklaşmak amacıyla göç etme kararı aldığını belirtmiştir.

“Ben şiddetten kaçtım yani bana ve çocuklarıma bi şey olur diye. Çünkü beni çocukların babası hatta ki kendi babalarını da böyle bıçakla böyle tutmuş insan yani kimseye acımadı. Onu bildiğim için ben dedim beni görmeyince benden soğur. Ben orda ilişki yaşayamazdım bi şey yapamazdım o durum ben kaçtım... Benim her şeyim vardı orda bunların babası biraz şeydi ne bileyim çok rahatsız ediyordu beni. Onun yüzünden ben çıkmak zorunda kaldım. Mesela şimdi ben ayrıldı boşandı ben evlendim senelerce beş sene geçti adam kendine geldi artık bizi rahatsız etmiyor ama zamanında beni mesela biz ayrılacak bile bir yerde bulup dövebilirdi ben korkuyla yaşıyordum aynı şehirde yaşayamazdık yani o kadar. Çok şiddetliydi onların babaları yani çocuklarımı alcam bi şey bi şey. Ondan sonra dedim ben burdan gidersem benden soğur ama o da evlendi bi evlilik yapmadı yani öyle kaçtım adamdan sayılır” (G1, 40, evli, Özbek)

G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmecinin ifadesi doğrultusunda şiddetin ve aile içi istismarın bireylerin güvenliğine yönelik tehdit eden durumunda kadınların

kendi ülkelerinden ayrılmaya ve daha güvenli bölgelere göç etme eğiliminde oldukları görülmüştür.

4.2.1.3. Sosyal ağ etkisi

İnsanların göç etmesini kolaylaştıran önemli unsurlar arasında ulus-ötesi ağlar belirgin bir rol oynamaktadır. Göçmenler özellikle sosyal ağlar aracılığıyla hedef ülke hakkında bilgi ve bağlantılar elde ederek göç sürecini kolaylaştırmaktadırlar. Günümüzde, özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim olanaklarının artması göçmenlerin daha önce göç etmiş olan bireylerle iletişim kurarak hedef ülkeye göç etmeyi kolaylaştıracak ulaşım, konaklama, işgücü piyasası gibi konular hakkında bilgi edinmesine olanak tanımaktadır. Göç edilen ülkede yaşamı kolaylaştıran ve göçü teşvik eden sosyal ağlar, İzmir'e bakım hizmetlerinde çalışmak üzere gelen göçmenler için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Araştırma verileri incelendiğinde, 14 görüşmecinin tamamının göç etme kararı alma sürecinde bireylerin göç etmiş akraba ve yakın çevrelerinden bilgi alma eğiliminin belirgin olduğu öne çıkmaktadır. Bu durum, görüşmecilerin göç kararı öncesinde ve sonrasında sosyal ağların önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

“Bizim memleketten tanıdık 2 tane arkadaş çalışıyordu. Sonra onlarla telefonla konuştum nasıl ben gitsem olur mu iş bulunur mu gelebilir miyim bana iş imkanı var mı karşılayacak mısınız diye. Sonra onlar yardım etti onların yardımıyla geldim. (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

G3 (27, boşanmış, Türkmen) kodlu görüşmecinin ifadesinde de görüldüğü üzere göç etme niyetinde olan bireylerin, özellikle göç kararı öncesinde İzmir'e göç etmiş akraba ve yakın çevrelerinden bilgi edinme eğiliminin oldukça olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, göç etme kararı almadan önce bireylerin bilgi toplama ve değerlendirme süreçlerinde belirgin bir etkiye sahip olmuştur. Öte yandan İzmir'e daha önce göç etmiş kadınların menşei ülkelerine döndüklerinde göçmen kadınlar için İzmir'deki yaşam şartlarını olumlu bir şekilde aktarmaları, göçü teşvik edici bir etki yaratmaktadır. G4 (24, nişanlı, Özbek) , G7 (40, dul, Türkmen) ve G13(41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmeciler bu durumu şu şekilde ifade etmiştir;

“Ben hep düşünürdüm çocuklarım büyüüp işe girdikten sonra Türkiye’ye gezmeye gideceğim diye. Arkadaşlarım anlatırdı hep canım çekerdi bir Adana dediler Antalya dediler arkadaşlarım sık sık gelirdi çok hoşuma giderdi ben de gitseydim param olsaydı giderdim denize girerdim derdim. Ama işte kismetmiş gezmeye değil de çalışmaya geldim. Arkadaşlarım ve çok tanıdıklarım Türkiye’ye gelip çalışırdı evlerine iyi paralar gönderirlerdi ben de dedim iyi Türkiye daha iyi” (G7,40, dul, Türkmen)

“Ablam ilk gelmişti Türkiye’ye bizden önce. Böyle denizini söylüyordu, güzel yerlerini söylüyordu ben de çok merak ettim. Aslında ben çok böyle annem istedi ‘sen git daha gençsin, gez gör’ hani gör diye daha çok annem göndermeyi istedi beni. (G4, 24, nişanlı, Özbek)”

“Gelmeden önce beni evlendirmek istiyodu anne ve baba. Ama ben Türkiye’yi görmek istedim önce. Yani geçekten ablam ordayken fotoğraflarını görmüştüm yani çok heves etmişim yani gitmek istedim gittim oraya çalışmak istedim. (G5,23, evli, Özbek)”

Göçmen kadınların, göç etmeden önce İzmir'deki işgücü piyasası ve konaklama gibi ihtiyaçlar hakkında akraba veya arkadaşlarından bilgi alması, kendilerini güvende hissetmelerini sağlarken göç etme sürecini kolaylaştıran önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecinin ifadeleri bu duruma örnek gösterilebilmektedir.

“Benim bir arkadaşım vardı onun da kocası ölmüştü, öldükten sonra İzmir’e çalışmaya geldi, Gürcistan’a geldiğinde sordum ona ben de gitsem çalışsam diye o da sağ olsun bana yardımcı oldu şirketle tanıştırdı, sonra benim anne babam çok istemedi gelmemi ama para kazanmak lazımdı öyle uçağa bindim geldim İstanbul’a ordan İzmir’e geldim arkadaşım beni karşıladı sonra birlikte şirkete gittik” (G12, 44, dul, Gürcü)

Bu doğrultuda G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecinin İzmir’e gelmeden önce arkadaşından istihdama katılmada destek aldığı, arkadaşının onu göçe teşvik ettiği ve göç sürecini kolaylaştırdığı görülmektedir.

4.2.2. Türkçe öğrenme kanalları

Görüşmecilerden G9 (44, evli, Özbek) Türkçeyi Türkiye’ye gelmeden önce öğrendiğini ifade etmiştir.

“Gelmeden önce benim öyle bir huyum vardır gelmeden 6 ay önce araştırdım ne yasak her memleketin kendine göre kanunları var ya, dilini araştırım bakarım lügat almıştım 6 ay önce o lügatla Rusya’ya gittim müsait zamanlar okuya okuya buraya geldim. Anlıyodum ama dilim dönmüyordu tam konuşmaya. Şu anda da okuma yazmam var” (G9, 44, evli, Özbek)

Bakıcıların Türkçe öğrenme kanalları incelendiğinde, 6 görüşmecinin arkadaş/akraba aracılığıyla Türkçeyi öğrendiği, 5 görüşmecinin kendi imkanlarıyla, 2 görüşmecinin işveren aracılığıyla ve 1 görüşmecinin istihdam sağlayan şirket aracılığıyla öğrendiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda Türkçe dilini öğrenme sürecinde sosyal ilişkilerin ve iş bağlantılarının önemli olduğu görülmektedir. Göçmen işçilerin gittikleri ülkelerin yerel dilini öğrenme kanallarından birinin istihdam aracı olan şirketler olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda G7 (40, dul, Türkmen) kodlu görüşmeci Türkçe öğrenmede istihdam aracı olan şirketin rolünü şu şekilde belirtmiştir:

“İlk geldiğimde Türkçe bilmiyordum sadece Merhaba Evet Hayır diyordum. Kardeşimin kızının yanında kaldığımda bana dedi ki sen evde kalırsan fazla Türkçe öğrenemezsin iş bulmak zor olur o yüzden şirkete gittim şirketin evinde kaldım. “(G7,40, dul, Türkmen)

Bu durumun yanı sıra göçmen kadınların dil öğrenme sürecinde, işverenlerinin desteği de önemli bir rol oynamaktadır. G4 (24, nişanlı, Özbek) kodlu görüşmeci ise bu durumu şöyle belirtmiştir:

“O dede bana Türkçe öğretti. Bana çok zor gelmedi. Çünkü ben hemen başladığım için dede bana hemen öğretti. Mesela bu kaşık hep gösterdiği için ben o yüzden daha bir buçuk ay sonra anlamaya başladım. Bir iki kelime mesela bak şu an bir buçuk sene kaldım ya bu şekilde konuşuyorum yani böyle. Sonra kitap okumakta çok iyi geldi. Kitap okurken sonra ne okuduğumu söylüyordu, yani çocuk kitapları okurdu anlatırdı”(G4, 24, nişanlı,Özbek)

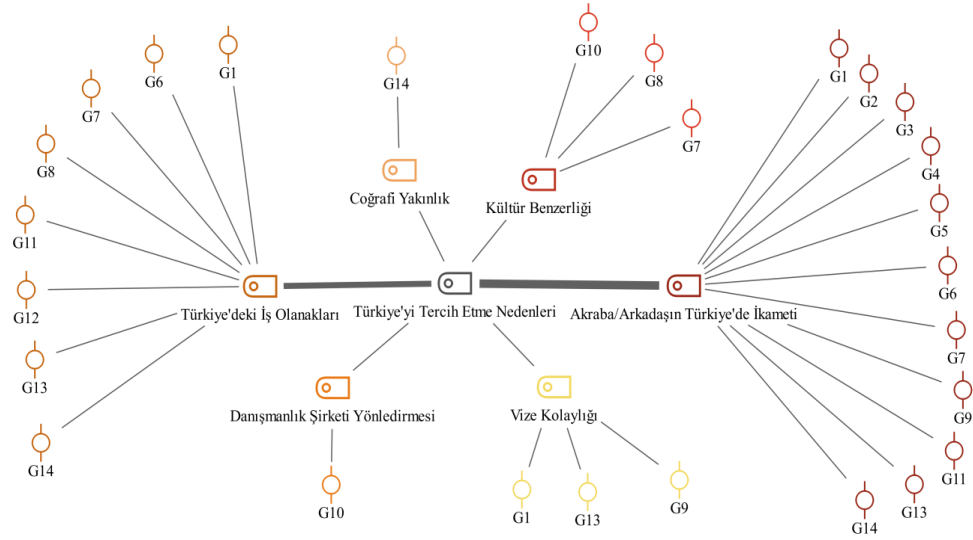
Göçmen kadınların menşei ülkelerinde işgücüne katılım durumları ve çalıştıkları sektörler, onların sosyo-ekonomik durumlarına dair önemli veriler sunar. Bu veriler, küresel ölçekte sınıf eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almak için öneme sahiptir. Göçmen kadınların menşei ülkelerde hangi sektörlerde çalıştıkları ve işgücüne katılım düzeyleri, bu eşitsizliklerin anlaşılmasına ise olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda kadınların tümü göç etmeden

önce de işgücüne katılmışlar ve çoğunlukla ikincil işgücü piyasasında yer almışlardır.

4.2.3. Göçmen bakıcıların Türkiye’deki göç süreci

Araştırmaya katılan göçmen kadınların Türkiye'yi tercih etme motivasyonları incelendiğinde kadınların akraba veya arkadaşlarından en az birinin Türkiye’de ikametinin olmasının, özel danışmanlık şirketlerinin özellikle ev ve bakım hizmetlerinde istihdam etmek üzere kadınları Türkiye’ye yönlendirmesine kadınların menşei ülkelerinin Türkiye’ye coğrafi olarak yakın olmasına ve menşei ülkelerin Türkiye’ye kültürel benzerliklerinin bulunmasının etkili olduğu belirlenmiştir.

Türkiye Orta Doğu ve komşu ülkelerinde yaşanan siyasi çatışma, baskılar ve savaşlar sonucunda sığınma ve mülteci akınına uğramıştır. Öte yandan 1980’li yıllarda Eski Sovyetler Birliği’nin parçalanması sonucunda BDT ülkelerinden gerçekleşen göçler Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden ticari ve ekonomik faaliyetler doğrultusunda "bavul ticareti" amacıyla vize ile giriş yapan göçmenler (Atatimur, 2008) başlangıçta Türkiye’ye kısa süreli ziyaretlerde bulunmuş olsalar da menşei ülkedeki işsizlik ve yoksulluk Türkiye’deki geniş çapta kayıt dışı ekonominin cazibesi ve erişilebilirliği ile birleştiğinde göçmenler daha uzun süreli kalma eğilimi göstermişlerdir (Akalin, 2015).



Şekil 2. Göçmen kadınların Türkiye'yi tercih etme nedenleri

Araştırmada Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla gelen göçmenlerin Türkiye'ye tercih etme nedenleri ise Şekil 2'deki gibidir. Bu bağlamda, göçü kolaylaştıran unsurlar arasında yer alan sosyal ağların, kadınların Türkiye'yi tercih etmelerinde en yaygın nedenlerden biri olduğu görülmüştür.

Türkiye'nin görece daha iyi ekonomik koşullara sahip olması ve geniş istihdam imkanları sunması, emek göçü almasına neden olmaktadır. Bilhassa Türkiye'nin refah rejim anlayışı doğrultusunda devletin bakım hizmetleri rolünün sınırlı olması, orta-üst sınıftan ailelerin yatılı bakım ihtiyaçlarını göçmen kadınlar aracılığıyla karşıladıkları bilinmektedir. Araştırmaya katılan Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınların ise Türkiye'nin bakım hizmetleri sektöründe iş imkanı tanınması doğrultusunda Türkiye'yi tercih ettikleri belirlenmiştir. Şekil 2'de açıkça görüldüğü üzere, kadınların Türkiye'ye göç etme tercihlerinde, Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarının ikamet etmesi ile birlikte iş fırsatlarının bulunması, ortak ve belirleyici cevaplar arasında yer almıştır.

“Çocuklarımı okuttum birini evlendirdim diğerini de evlendirmek için para lazım o yüzden Türkiye’de arkadaşlarım var gel burada iş var dediler ben de para kazanmak için geldim. (G11, 50, dul, Türkmen)”

“Yani bizim Türkiye’ye gelen çok arkadaşımız vardı, onlardan görürdük onlar gelirdi anlatırdı burayı bizim hoşumuza giderdi, çocuklarına para gönderirlerdi ben de kocam öldükten sonra para kazanmam gerekiyordu, kocamın babası bize bakamazdı hastaydı, kardeşi de çocuklarımı kız diye okutmak istemedi ben de istedim ki çocuklarım okusun o yüzden arkadaşlarımdan da duyunca ben de gelmek istedim” (G12,44, dul, Gürcü)

G11 (50, dul Türkmen) ve G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecilerin ifadelerinde görüldüğü gibi, kadınların Türkiye’yi tercih etme nedenleri arasında, arkadaş veya akrabaların önerileri ile birlikte Türkiye’nin göçmen kadınlara iş imkanı sunması önemli bir rol oynamıştır.

Araştırmaya katılan kadınların Türkiye’yi tercih etmelerinde Türkiye’ye giriş ve çıkış işlemlerinin kolaylığı dikkat çeken diğer unsurlardan biri olmuştur. Avrupa ülkelerinin katı ve sınırlayıcı göç politikaları karşısında Türkiye’nin BDT ülkeleri vatandaşlarına turist vizesiyle giriş imkanı sunması, araştırmaya katılan kadınlar için Türkiye’ye göçü teşvik edici bir faktör olmuştur. G9 (44, evli, Özbek) ve G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmeciler ise bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Vize sorunu yoktu, vize sormuyorlardı o zamanlar bize. Sizin burda gizli olan polisler var ya bizde de onlar gibi adını bilmiyorum onlara gidip başvuruyosun dilekçeyle senin durumunu görüp kötü durumun yoksa bir ay bir buçuk ay bazen üç ay kadar bekliyorsun. Araştırıyosun araştırdıktan sonra pasaportunu oraya bırakıyosun seni çağırıyolar belli bir günde gidiyorsun senin şeyin sicilini temizse sana izin veriyolar yurtdışına çıkmak için. Biz de öyleydi ama şimdi değişti. Bu 7-8 sene önce böyleydi şimdi artık herkes pasaportla çıkabiliyor. Şimdi gidiyosun yurtdışı için kimlik çıkmış o pasaportu aldıktan sonra hiçbir vizeye gerek kalmıyor” (G9,44, evli, Özbek)

“Arkadaşlarım çalışıyordu Türkiye’de onlar gelirlerdi anlatırlardı güzel memleket diye iyi para kazanıyorlardı, çocuklarına gönderirlerdi, geldiklerinde hep hediyeler getirirlerdi görürdük derdim iyi para kazanıyorlar herhalde. Orada tanıdık da olunca ben de Türkiye’ye gideyim dedim zaten bizim buralarda yakın olduğu için Türkiye, Rusya yani o memleketlere giderler. Türkiye’ye gelmek de kolay oluyor. O kadar işlem olmuyor diğer ülkelere gitmek için çok şey gerekiyor o yüzden zaten bizim memleketlerden Türkiye’ye gelen çok oluyor” (G13, 41, boşanmış, Özbek)

Türkiye’ye Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınların Türkiye’ye göç akışında coğrafi yakınlık ve kültürel yakınlık, araştırmaya katılan kadınların Türkiye’ye göç etme nedenlerinden biri olmuştur. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin Türkiye’ye coğrafi olarak yakın konumda bulunması, erişilebilirliği nedeniyle Eski

Sovyetler Birliği lkelerindeki kadınların bakım hizmetlerinde çalışma amacıyla Türkiye'deki fırsatları değerlendirmesine neden olmaktadır. Gürcistan'dan göç eden G14 (42, boşanmış, Gürcü) kodlu görüşmeci, Türkiye'ye göç etme nedenlerinden birinin, Türkiye ile menşei ülkesinin komşu olması olduğunu ifade etmiştir.

“Gürcistan'dan Türkiye'ye çalışmaya gelen çoktur. Benim teyzem de Türkiye'de bakıcılık yapıyor o bana iş bulunca ben de çalışmak için geldim. Türkiye komşu ülkemiz bize yakın iş olunca da komşu ülkeye gitmek daha kolay tabi” (G14, 42, boşanmış, Gürcü)

Coğrafi yakınlığın yanı sıra kültürel yakınlık ise g hareketlerini etkileyen unsurlardan olmuştur. Kültürel yakınlık, dil, gelenekler ve değerler gibi benzerlikleri içermesi nedeniyle göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırması açısından Eski Sovyetler Birliği lkelerinden Türkiye'ye göç eden göçmen kadınların göç etme kararlarında etkili olmaktadır. G7 (40,dul, Türkmen) kodlu görüşmeci kültürel yakınlığın g etmedeki önemini şu şekilde belirtmiştir:

“Arkadaşlarım ve çok tanıdıklarım Türkiye'ye gelip çalışırdı, evlerine iyi paralar gönderirlerdi ben de dedim iyi Türkiye daha iyi. Ben Rusya'ya da gidebilirim de ama Rusya gitmek de biraz sevmedim Türkiye bize daha yakın halkı bizim halkımıza da benzer o yüzden Türkiye'ye gelmeyi tercih ettim” (G7,40, dul, Türkmen)

Araştırmaya katılan G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmeci, Türkiye'ye göç etme motivasyonunu danışmanlık şirketinin yönlendirmesi olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“Danışmanlık şirketinden bir abla benim orada komşumdu, önce o geldi ben de onun peşinden geldim işte öyle geldim. O beni yönlendirdi dedi Türkiye'de sana da bakıcılık işi bulalım gel dedi. Ben de çalışmak için geldim” (G10, 38,dul,Türkmen)

G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmecinin ifadesi doğrultusunda, g sürecini kolaylaştırmada danışmanlık şirketlerinin rolünün de etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'deki danışmanlık şirketlerinin çoğu enformel yapıda olmasına rağmen g sürecinde vize işlemleri gibi konularda danışmanlık sağlama, iş bulma konusunda arabuluculuk yapma, konaklama desteği sağlama ve dil

öğretme gibi çeşitli hizmetler sunarak kadınların göç süreçlerini kolaylaştırıcı bir etkiye sahip oldukları gözlemlenmiştir.

4.2.4. İzmir’de göçmen kadınlar

İzmir, Türkiye'nin en yüksek nüfusuna sahip üçüncü kenti olup ulusal ve uluslararası alanda önemli bir ticaret ve sanayi merkezi konumundadır. Coğrafi konumu, ekonomik, siyasi ve sosyal yapıları, şehrin aynı zamanda önemli bir göç çekim merkezi haline gelmesine katkı sağlamıştır (Ünal, 2020).

Araştırmaya katılan göçmen kadınların İzmir’e göç etme nedenleri incelendiğinde 14 görüşmecinin tamamının İzmir’de ikamet eden ve çalışan en az bir akrabası veya arkadaşı bulunduğu ve bu sebeple İzmir’e geldikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan görüşmecilerden G3, G4, G5, G6, G7, G8 ve G13’ün ifadeleri dikkat çekici olmuştur.

“Ben 6 seneden fazladır İstanbul’da kaldım. İstanbul’da çalıştım, İstanbul’dansa benim için İzmir iyi. İnsanları, herkes İzmir sevdim valla. İzmir’e gel diye beni arkadaşlarım çağırıyordu... Burda ablam çalışıyordu biraz onunla görüştüm. Bu geldiğim aile iyi kızları var mesela gelini oğlu var onlar destek oldular. Sonra sevdim kaldım. Eğer burasını sevmeseydim kalmazdım ben giderdim yine” (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

“Ablam burda çalışıyordu, o getirdi. Ama ben İzmir’i çok sevdim. Böyle denizini, yeşilliğini, ağaçlarını böyle doğal olduğunu çok sevdim. İnsanları güler yüzlü herkes metroda, izbanda böyle güler yüzlü oldukları için sevdim ben kalmak istedim başka bir yere gitmekte istemedim.” (G4, 24, nişanlı, Özbek)

“Ablam İzmir’de yaşadığı için geldim. İzmir’i o kadar çok beğendim ki kalmak istedim. Havası da insanları da güzel” (G5, 23, evli, Özbek)

“Arkadaşımla beraber uçakla geldik, kardeşinin yanına tatil yapmaya. İlk geldiğimde sadece tatil yapmak amacıyla geldim. Biraz Türkçe öğrencem, biraz kafa dağıtmak için çok yorulmuştum çünkü. Eşim öldükten sonra biraz şey oldum, ben ondan sonra biraz şey yapayım hava değiştireyim diye geldik. Biraz gezdik, dolaştık, tam orda o şeyde arkadaşımın kardeşi var ya onun eşi benim eşimin patronuydu. O da orda gelip gidiyordu. Biz o evde kalıyorduk. O da oraya gelip gidiyordu. Ondan sonra ben bir bir buçuk ay kaldım. Orda şey yaptık dolaştık gezdik, çünkü onun eşi çalışıyordu. Gündüz eşim boştu.

Genelde o bizi gezdiriyordu. Ondan sonra tanıştı, konuştuk işte nasıl anlatayım bi daha ayrılmadık desem öyle işte” (G6, 54, evli, Özbek)

“Burda ablamın kızı var o vardı o çalışıyordu burada onun yanına gelmek istedim. Çünkü ben Türkiye’de bir yer bilmediğim için tanımadık bir yere gitmek istemedim” (G7, 40, dul, Türkmen)

“Bakıcı danışmanlık şirketi aracılığıyla geldim, danışmanlık şirketinin sahibi olan kadın benim şimdi görümcem İzmir’e onun yanına geldim. Uçakla ilk olarak İstanbul’a geldim. Oradan otobüse binip İzmir’e geldim İstanbul’da kalmadım. Türkiye’de ilk İzmir’de yaşamış oldum” (G8, 50, evli, Türkmen)

“Arkadaşımın kocası İzmirliydi. Arkadaşım da İzmir’de çalışırdı. O anlatıyordu deniz var, gidiyoruz yüzüyoruz diye benim de hoşuma giderdi. Deniz görmemişim ki hiç, işte olunca bi de tabi eski kocamdan da kurtulmak için İzmir’e geldim. Çok seviyorum İzmir’i çok büyük ama güzel denizi güzel, havası iyi” (G13, 41, boşanmış, Özbek)

Göçmen kadınların ifadeleri incelendiğinde kadınların İzmir’e ilk olarak akraba veya arkadaş önerisi/ikameti doğrultusunda geldikleri belirlenmiştir. Ancak kaldıkları süre boyunca İzmir’in coğrafi konumu, güneşli gün sayısının çokluğu ve şehrin sosyal dokusu gibi faktörler, araştırmaya katılan görüşmecilerin İzmir’deki istihdam olanaklarını değerlendirme ve ikamet etmeleri etkili olmuştur. Bu nedenle, İzmir’de istihdam edilme ve ikamet etme kararlarının, çevresel faktörlerin yanı sıra göçmen kadınların yaşam kalitesi ve sosyo-ekonomik beklentileriyle de yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.4.1. İzmir’de göçmen kadın olmak

Türkiye’ye yönelik göç hareketlerindeki artışla birlikte çoğunlukla düzensiz ve enformel işgücü sektöründe yer alan kadın göçmenlerin sayısında da bir artış yaşanması söz konusu olmuştur. Türkiye’de özellikle bakım hizmetleri, tekstil, turizm ve eğlence sektörlerinde yoğun bir şekilde istihdama katılan göçmen kadınlar hem menşei ülkede hem de Türkiye’de genellikle “kötü kadın” muamelesi

görmekte ve ayrımcı bir tutumla karşılaşmaktadırlar (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011, s.17).

Bu araştırma kapsamında İzmir’de bakım hizmetleri sektöründe çalışan kadınların İzmir’de kadın olma deneyimleri incelendiğinde G1 (40, evli, Özbek), G9 (44, evli, Özbek) ve G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmeciler İzmir’de göçmen kadın olmasından ötürü gerek menşei ülkede gerekse İzmir’de ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmeci menşei ülkesi olan Özbekistan’da Türkiye’ye göç etmesinden ötürü ayrımcılığa maruz kalışını şu şekilde açıklarken:

“insanın birbirine davranışları bile işte orda kadınlar hep oturuyor biz Türkiye’den geldik diye bize daha farklı bakıyorlar sanki biz orda fahişelik yaptık bizde öyle diyorlar Türkiye’ye gitti mi kadın artık tamam onun işi bitmiş” (G1, 40, evli, Özbek)

İzmir’de ayrımcılığa maruz kalışını şu şekilde ifade etmiştir:

“İnsanlar buraya gelmişsin yani sen sanki hizmetkar gibi, yani dışardan gelen, insanlar bize öyle davranıyor. Diyor ki siz niye böyle geliyorsunuz yani. Biz diyor ki açık değiliz açıkta değiliz, her şeyimiz var yani ihtiyaç olan var yani ama ben şiddetten kaçtım. Mesela ben burda eşim birlikte gidersem kimse bakmaz konuşmaz. Ama dün balık almaya gittim, hemen diyor nerelisin abi dedim sanane ben nereli olduğum bana nereli olduğumu soruyorsa çünkü devamı gelir ben istemiyorum yani. Mesela nasıl durum oluyor yani hemen nerelisin onu öğrenmek istiyorlar tanışmak istiyorlar. Ben diyorum ki benim tanışmaya ihtiyacım yok ben dışarda böyle cevap veriyorum. Mesela siz nasıl tepki alırsınız nerelisin dese? Sanane ben böyle konuşuyorum yani . Bugün de bir kuaföre tırnak için gittim bekliyorum burda rüzgar çok gel buraya otur dedi hemen sordu nerelisin dedim sanane ne alaka yani sen şimdi bunu tanışmak amaçla mı çağırıyorsun yoo yoo öyle diyor ama ben istemiyorum yani niye çünkü rahatsız oluyorum yani yabancı diye illa böyle devam ettirecek yani tanışmak istiyor benim tanışmaya ihtiyacım yok ben işim var ailem var yani” (G1, 40, evli, Özbek)

G9 (44, evli, Özbek) kodlu görüşmeci ise İzmir’de göçmen kadın olma deneyimini şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk geldiğimde mesela Karşıyaka çarşıya ilk gittiğimde haftada 1 kez giderdim haftasonu gündüz çıkardım. Gündüz saatinde Karşıyaka’da dolaşmaya korkardım biliyor musunuz. Yüzümüzden yabancı olduğumuz belli ya erkekler anlıyor yani her türlü insanı

gördükleri için yabancı olduğumuzu, peşime düştü birkaç kez erkekler o beni rahatsız etti çok siz de öyle şeyler çok erkeklerde hele yabancı olduğunu anladığında hiç peşini bırakmazlar. Ben çalıştığım yerdeki kişilere bazen derdim abla benimle çarşıya gelir misin diye o da benle geldi ama sonra ikimizin de peşinden geldikleri de oldu. Ama ben benimle konuşmaya çalışan kimseyle konuşmazdım ona izin vermezdim yürümeye devam ederdim. Bizim buraya ne için geldiğimiz belli paraya ihtiyacımız var bizim ülkemizin ekonomik durumu kötü” (G9, 44, evli, Özbek)

Öte yandan araştırmaya katılan G2 (25, evli, Özbek), G3 (37, boşanmış, Türkmen), G4 (24, nişanlı, Özbek), G5 (23, evli, Özbek), G6 (54, evli, Özbek), G7 (40, dul, Türkmen), G8 (50, evli, Türkmen), G10 (38, dul, Türkmen), G11 (50, dul, Türkmen), G12 (44, dul, Gürcü) ve G14 (42, boşanmış, Gürcü) kodlu görüşmeciler ise İzmir’de herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını, İzmir halkının kendilerine hoşgörülü ve misafirperver bir şekilde davrandığını belirtmişlerdir.

“Bana çok güzel davrandılar İzmir’deki insanlar yani o yüzden Türk insanları çok güzel çok seviyorum. Yani yabancı olduğumda öyle şey yapmadılar çok iyi davrandılar yani. Türkçe öğrendiğim zaman da biraz biraz öğretiler hatta konuşmadığım hata yaptığım zamanda bana yardım ettiler hiç gülmediler yardımcı oldu arkadaşlarım çok vardı” (G5, 23, evli, Özbek)

“Çok şükür ben burada hiç kötü insanla karşılaşmadım hep gittik yerlerimde hiç kötü insanda görmedim. O yüzden diyorum ya Türkiye tam bize ait gibi bizim gibi insanlar. Esasen ben İzmir’i kendi memleketim gibi görüyorum İstanbul’da o kadar hiç beğenmedim ben görüyordum mesela orda arkadaşlar da vardı çalışan tuhaf bir yer yani halkı bir garip ama İzmir tam bizim memleket gibi” (G7, 40, dul, Türkmen)

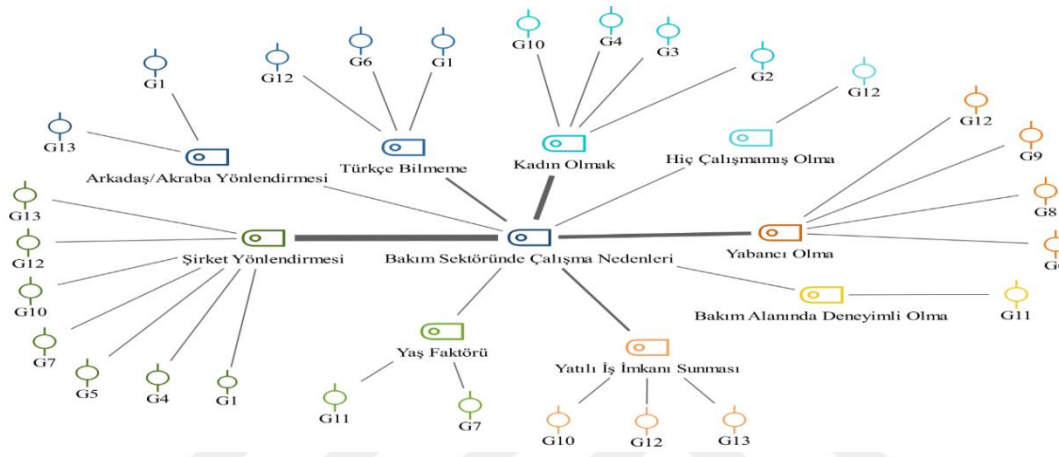
“Allah’ıma şükürler olsun bugüne kadar hiç kötü bir şey görmedim burada, kendim de zaten öyle bir şey yapmıyorum zaten ben her yerde herkesi seviyordum da sevilirdim da. İnsanın kendinden kaynaklanıyor her şey sen saygı gösterirsen o da sana saygı gösterir” (G10, 38, dul, Türkmen)

Görüşmecilerden G10 kodlu görüşmeci, İzmir’de ayrımcılığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Aynı soru ilerleyen dakikalarda farklı biçimlerde tekrarlanmıştır ve bu tekrar sonucunda G10 kodlu görüşmecinin yanıtının değiştiği gözlemlenmiştir. G10 kodlu görüşmeci İzmir’de kadın göçmen olarak ayrımcılığa maruz kalıp kalmadığı sorulduğunda herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmiş olsa da ifadesinde ayrımcılık yaşadığını ifade etmiştir.

“Yani zaten biz buraya bir şeyler yapalım diye geldik e aldığımız maaşı da oraya buraya harcarsak o zaman memleketimizde kalsak daha iyi, en azından ayrımcılık çekmeyiz “(G10, 38, dul, Türkmen)

4.3. Kadınların Çalışma Süreci

4.3.1. Kadınların bakım hizmetleri sektöründe çalışma nedenleri



Şekil 3. Bakım sektöründe çalışma nedenleri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk gibi unsurlar, ekonomik, sosyal ve aile içi anlaşmazlıklar gibi çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. ”Bu süreçte gerek Batı Avrupa ülkelerinde, gerekse Türkiye’de, hatta bazı Orta Doğu ülkelerinde çöküşle birlikte göç eden Sovyetler Birliği kökenli kadınların yoğunluğu artmıştır” (Ünlütürk & Kalfa, 2009 s.15). Göç eden kadınların istihdama katılımlarına bakıldığında ise talebe yönelik olarak çoğunlukla ev hizmetleri sektöründe istihdam edilmiştir (Yalçın, 2015, s.52).

4.3.1.1. Şirket yönlendirmesi

Araştırmada, Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınların bakım hizmetleri sektöründe çalışmaya yönlendiren sebepler incelenmiş ve görüşmecilerin çoğunlukla tek bir nedene bağlı olmaksızın, birden çok faktörün etkisi altında bu sektörde istihdama yönlendikleri belirlenmiştir. Görüşmecilerin ifadelerinin incelenmesi sonucunda ise bakım hizmetleri sektöründe çalışma tercihlerini en çok etkileyen faktörün şirket yönlendirmesi olduğu belirlenmiştir.

“Arkadaşlarım da haber veriyor iş olunca ama daha çok şirketle anlaşıyoruz Allah razı olsun onlar iş buluyor” (G11, 50, dul, Türkmen)

Araştırmaya katılan görüşmecilerin tümünün İŞKUR tarafından onaylı olmayan enformel özel istihdam şirketleri aracılığıyla istihdama katıldıkları belirlenmiştir. Şirketlerin enformel olması, faaliyetlerini yasal olmayan çerçevede yürütme eğiliminde olmalarına neden olmaktadır. Bu sebeple şirketler çoğu zaman göçmen kadınların dil öğrenme, konaklama, entegrasyonunu kolaylaştırma ve iş bulma sürecinde destek sağlayıcı bir rol üstlense de aynı zamanda kar amacı güttüğünden çoğunlukla göçmen kadınların emeklerinin sömürüye tabii kılınmasına neden olmaktadır. G1 (40, evli, Özbek), G4 (24, nişanlı, Özbek) ve G6 (54, evli, Özbek) kodlu görüşmeciler, istihdam aracısı olan özel şirketlerin iş bulduklarında komisyonu işverenden almalarının yanı sıra kendilerinden de aldıkları ilk çalışma ücretinin tümünü veya yarısını da talep ettiklerini belirtmişlerdir.

“Sadece 1 ay izin yok ama sonra sen, bir ay sonra izin istiyosun diyo ki hayır biz senin şirketten izinsiz çalışacaksın diye aldık ama sonra sen diyorsun ki şimdi işten çıkarım nere giderim? İşe gidersen şirket senden yarısını maaşını parasını alıyo. Orda kalıyo yani hiçbi şey kalmıyo sonra diyorsun haydi ikinci ayda çalışayım haydi üç ayda çalışayım sonra dört ay dördüncü ayda Türkçe öğreniyorsun da ama artık bunları da bırakamıyorsun böyle ortada artık aylak gibi yaşıyorsun” (G1, 40, evli, Özbek)

G1 (40, evli, Özbek) kodlu görüşmecinin ifadeleri doğrultusunda, aracı şirketlerin kendi müşteri ağlarını koruma amacıyla bakım hizmeti talep eden işverenlerin isteklerini dikkate aldığı gözlemlenmektedir. Çoğunlukla ilk iş deneyimlerini yaşayan ve geride bıraktıkları ailelerini geçindirme sorumluluğunu üstlenen kadınların, özellikle kağıtsız olarak işgücüne katılmaları, yasal haklarından yararlanamama ve işten çıkarılma endişesi gibi nedenlerle işveren ve şirketin isteklerini kabul etmek zorunda kaldıkları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu durum göçmen kadınların emeklerinin hem şirket hem de işveren tarafından sömürüye tabi kılınmasına yol açtığı görülmektedir.

4.3.1.2.Cinsiyet faktörü

Araştırmada kadınların cinsiyetlerinden ötürü bakım hizmetleri sektöründe istihdama katılmanın kendileri için daha uygun olduğu veya “kadın işi” olarak kabul edilen alanlarda çoğunlukla istihdama yönlendirildikleri görülmüştür. Bu doğrultuda G2 (25, evli, Özbek), G4 (24, nişanlı, Özbek), ve G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmecilerin ifadeleri bakım hizmetlerinde istihdama katılmalarında cinsiyet faktörünün belirleyici olduğunu göstermektedir:

“Yani bayan olduğum için bu işte kendim çalışmak istedim sonra şirkete gittim anlaştık” (G2, 25, evli, Özbek)

“Ben şirketten baktım bana da oradan güzel bir teklif geldi çocuk bakma ama benim için çocuk zor değildi çünkü benim iki ablam var onların çocukları var hep çocuklarla büyüdük biz. Yardım ederdik ablalara sonra zaten çocuk bakımı bir kadın olarak evlilikten sonra benim için bir eğitim olur dedim, bu yüzden kadınlar hep bu işe yönelir zaten” (G4, nişanlı, Özbek)

“Neden başka işler değil de bakıcılık... Şimdi başka işlere girmek kolay değil yani maaş konusunda yani zaten biz buraya bir şeyler yapalım diye geldik e aldığımız maaşı da oraya buraya harcarsak o zaman memleketimizde kalsak daha iyi, en azından ayrımcılık çekmeyiz o yüzden mecbur yatılıya karar verdik, fazla şeyimiz harcamamız olmasın diye gerek yok da yani başka işlerde çalışmaya ha evli olursun o ayrı konu ama şimdi ben evlilik hiç düşünmedim yani o yüzden bakıcılık yapmaya karar verdim. Bazen evli olanlar oluyor günlük işlere gidiyor onlar neden kocası izin vermiyor, akşam evde ol diyor, ne bileyim çocuk bakmaya git, yemek yapmaya git diyor işte bazıları kocaları izin vermeyince o şekilde çalışıyorlar ama ben bu işi tercih ettim para biriktirebileyim diye” (G10, 38, dul, Türkmen)

Bakım hizmetlerinde çalışmaya yönelik tercihlerde sadece kadın olmanın değil aynı zamanda kadının medeni durumunun da önemli olduğu görüşü öne çıkmıştır. Bu durum küresel bakım zinciri bağlamında ele alındığında göçmen kadınların aile tiplerinin bakım hizmetleri sektöründe istihdama katılmalarını etkilediği bu kapsamda da bakım zincirinin niteliğinin etkilendiği görülmektedir. Gökbayrak’ın da (2009) çalışmasında belirttiği üzere kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler arasında evlilik durumu ve çocuk sahibi olma gibi sosyal durumlar önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda bakım hizmetleri sektörünün niteliği gereği genellikle yatılı çalışmayı gerektirmesi evli olan kadınların bu

sektörü tercih etme eğilimini azaltırken çoğunlukla evli olmayan kadınların bu tür işleri tercih ettiği gözlemlenmiştir.

4.3.1.3. Yabancı olma ve yatılı iş imkanı

Göçmen kadınların bakım hizmetleri sektörüne yönelmelerinde dikkat çekici unsurlardan biri yabancı olmaları olmuştur.

Türkiye'de yaşlı nüfus oranındaki artış, uluslararası göçün kadınlaşması, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişimler ev ve bakım hizmetlerine olan talebi artırmıştır. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ev ve bakım hizmetleri, çoğunlukla yoksul ve düşük eğitimli kadınlar için yaygın bir istihdam alanı olarak görülmüş ve bu alanda çoğunlukla enformel olarak göçmen kadınlar istihdam edilmiştir. Neoliberal dönüşüm ve yapısal uyum programlarıyla birlikte, Türkiye'nin refah politikalarında yaşanan değişimler, bakıcılık hizmetlerine yönelik düzenlemeleri doğrudan etkilemiştir. 1980'li yıllardan itibaren, çocuk bakımının genellikle anneanne, babaanne gibi ailedeki kadınların sorumluluğunda olduğu bir model benimsenmiş ve çok az sayıda aile anaokulu ve kreşlerden faydalanabilmiştir. Çift gelirli ve orta-üst sınıftan olan az sayıdaki aileler ise ücretli ev ve bakım hizmetlerine yönelmiştir (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2017, 301-306).

İzmir'de hem istihdama katılan kadın oranının yüksek olması hem de yaşlı nüfusun fazla olması nedeniyle ailelerin ücretli bakım hizmetlerine yönelmeleri söz konusu olmuştur. İzmir'de ücretli bakım hizmetlerine ihtiyaç duyulduğunda ise çoğunlukla Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmen kadınlar aracılığıyla bu ihtiyacın karşıladığı görülmektedir. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınların çoğunlukla bir aylık turist vizesi ile Türkiye'ye giriş yaparak istihdama katılmak amacıyla göç ettikleri gözlemlenmektedir. İzmir'de kamusal ve özel bakım hizmetlerinin sunduğu olanakların yetersizliği, ayrıca ev ve bakım işlerinin yatılı olma gerekliliği nedeniyle yerli işgücünün bu işleri tercih etmemesi, göçmen kadınların bu alanda görece kolay iş bulmalarına olanak sağlamıştır.

İzmir'de bakım hizmetleri sektöründe göçmen kadın işçilerin tercih edilmesi ve bu kadınların ailelerine para göndermek amacıyla birikim yapma istekleri, göç

ettikleri ülkeyi ve şehri tanımamaları gibi faktörler, yatılı bakım hizmetlerinde istihdama katılma tercihlerinde önemli rol oynamaktadır. Hem yabancı olarak İzmir’de istihdama katılmaları hem de bakım hizmetleri sektörünün yatılı imkanlar sunması, kadınların bu sektöre yönelmelerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, bakım sektöründe istihdama katılma tercihlerinde yabancı olma durumu ve sektörün çoğunlukla yatılı iş imkanları sunması birbiriyle ilişkili faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bakım hizmetlerinde istihdama katılma nedenlerini yabancı olma ve yatılı iş imkanı sunma olarak belirten G6, G8, G9, G12 ve G13 kodlu görüşmecinin ifadeleri ise şu şekilde olmuştur:

“Türkçem yoktu geldiğimde Türkçe konuşamıyodum. Ondan sonra bi mesleğim yok mesela kimse de beni işe almaz ki Türkçem yok ondan sonra ben dedim ki ben çalışıyım genelde yabancılar bakıcı olarak çalışıyo başka iş yapmıyor ondan sonra işte bakıcılık yaptım iş güzeldi ben çok seviyordum işi” (G6, 54, evli, Özbek)

“Çünkü şartlar öyle oluyor, çünkü burada yabancıyız her yerde biz çalışamıyoruz yani başka türlü çalışamıyoruz, kalacak yer sıkıntı oluyor başka iş olunca, öyle bakıcılık yaptık işte başka türlü olmuyor” (G8, 50, evli, Türkmen)

“Temizlik işinden sonra ben ikinci işe başladım yaşlı baktım burada yabancıysan böyle işler bulabilirsin sadece” (G9, 44, evli, Özbek)

“Baktığım anneyle birlikte kalıyorum işte, onunla birlikte yaşıyoruz. Ben sadece bakıcılık yaptım zaten şirket ayarladığı için sadece bakıcılık işleri vardı. İlk geldiğimde dil de bilmiyordum başka bir işe giremezdim zaten girmek istemedim başka işe girsem kalacak yerinde olmuyor” (G12, 44, dul, Gürcü)

“Hep bakıcılık yaptım çünkü başka işlere girsen kalacak yer olmuyor kalacak yer olmayınca kira ödersin o zaman geçinemem. Zaten ben şirketle geldim işleri onlar buluyor onlar da hep bakıcılık işlerini buluyolar” (G13, 41, boşanmış, Özbek)

4.3.1.4. Türkçe bilmeme

İstihdama katılmak amacıyla göç eden kadınların karşılaştıkları zorluklardan biri de dil bariyeridir. Görüşmecilerden G1, G6 ve G12 kodlu görüşmeciler, bakım hizmetleri sektöründe istihdama katılma nedenlerinden birinin Türkçe bilmemek olduğunu belirtmişlerdir. G6 ve G12 kodlu görüşmecilerin ifadelerine dayanarak

Türkçe bilmemelerinin bakım hizmetleri sektörüne yönelmelerinde önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, hedef ülkenin dilini bilmeme nedeniyle başka sektörlerde iş bulma konusunda yaşanan zorlukların göçmen kadınları bakım hizmetleri alanında istihdama yönelttiğini göstermektedir.

“Ben ilk geldiğimde yatalak bir anne baktım. Niçin yatalak anne ilk gelenler mesela benim sıfır Türkçe, sıfır Türkçe olduğu için ben kimseyle anlaşılamam... Ben hiç Türkçe bilmediğim için şirket yönlendirdi” (G1, 40, evli, Özbek)

“İlk geldiğimde ben dil bilmiyordum. Başka bir işe giremezdim zaten girmek de istemedim çünkü hem dil bilmediğim için anlaşılamazsın hem de kalacak yer sorun oluyor” (G12, 50, dul, Gürcü)

4.3.1.5. Arkadaş/akraba yönlendirmesi

Göçmen kadınların göç ettikleri ülkelerde istihdama katılmalarını ve belirli işgücü sektörlerine yönelmelerini sağlayan önemli unsurlardan biri de sosyal ağları, yani arkadaş ve akrabalarıdır. Özellikle aynı ülkeden gelen kadınların belirli işgücü sektörlerinde yoğunlaşmaları, emek piyasasında sektörel bölünmenin hemşehrilik bazında gerçekleşmesine yol açmaktadır. Hedef ülkeye göç etmeyi kolaylaştıran eş, akraba ve diğer sosyal ilişki ağları sayesinde, yeni göçmenler gittikleri yerlerde kendilerinden önce gelenlerle aynı işlerde çalıştıkları görülmüştür (Demirdizen,2013). Bu doğrultuda araştırmaya katılan G1 ve G13 kodlu görüşmecilerin İzmir’de bakım hizmetlerinde istihdama katılma nedenlerinden birini arkadaş ve akraba yönlendirmesiyle bakım hizmetlerinde çalıştıkları belirlenmiş ve G1 kodlu görüşmeci;

“Bizim burda Karşıyaka’da bir şirketimiz var beni oraya götürdü arkadaşım bakıcılığı o önerdi” şeklinde bu durumu ifade etmiştir.

4.3.1.6. Yaş faktörü

Kadınların eğitim durumları, mesleki deneyimleri, medeni durumları ve yaşları, istihdama katılmalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle göçmen kadınlar için, bu faktörlerin birleşimi, işgücü sektörlerinde istihdama katılım

olanaklarını daha da sınırlamaktadır. Araştırmaya katılan kadınlardan G7 (40, dul Türkmen) ve G11 (50, dul, Türkmen) kodlu görüşmecilerin görece yüksek yaşları, kadınların istihdama katılımlarını etkileyerek çoğunlukla yaşlı bakım hizmetlerine yönelmelerine neden olmuştur.

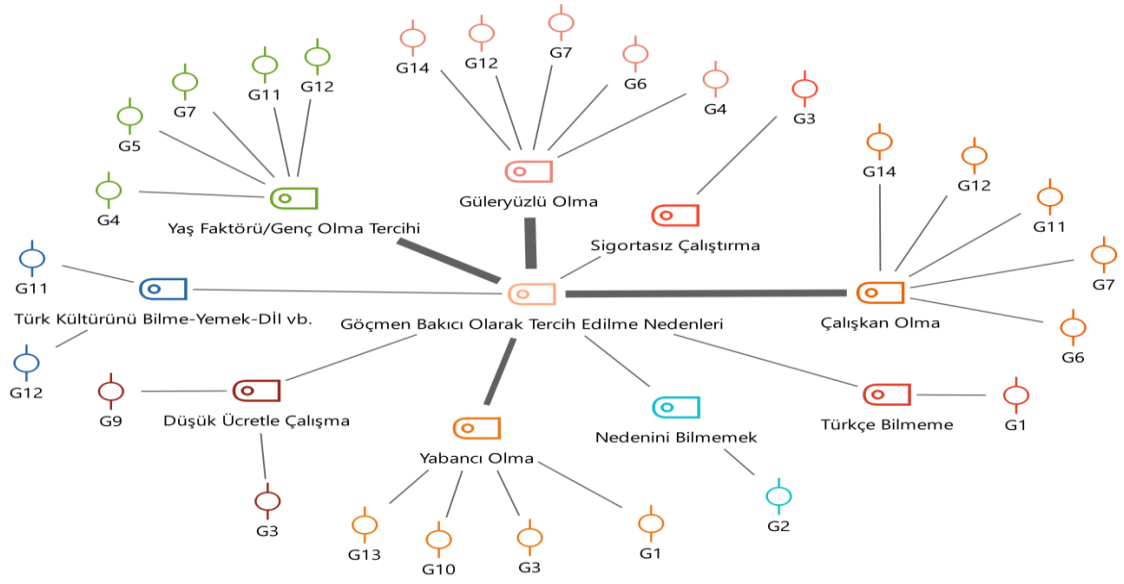
“Ben yaşımdan dolayı ben 50 yaşındaydım İzmir’e geldiğimde. Temizlik de yapabiliyorum ama şirketlerde temizlik yapamazsınız çünkü 50 yaşındasın diyordu. Bizi bakıcılığa yolladılar sonrada biz kendimiz de temizlik yapmak zor gelebilir diye düşündüm ve hasta bakmaya başladım” (G7, 40, dul, Türkmen)

“Yaşım artık geç olduğu için bakıcılık yapmak istedim bir de mesleğim hemşirelik zaten iş bulmam kolay oluyor. Yani bu yaştan sonra başka işlere zaten almıyorlar daha genç kızları işe alıyorlar neden çünkü ben yaşlı olduğum için ağır iş yapamam, temizlik yapamam bu yaştan sonra en iyi iş yaşlı bakmak oluyor bizim için” (G11, 50, dul, Türkmen)

G7 ve G11 kodlu görüşmecilerin ifadelerinde temizlik ve bakım hizmetlerine yönelmelerine ilişkin nedenler görünür olmaktadır. Bu doğrultuda göçmen kadınlar, göçmen olmalarından ötürü ya temizlik ya da bakım hizmetleri gibi işgücü piyasasının vasıf gerektirmeyen ikincil sektörlerinde istihdama yönelirken yaş faktörü nedeniyle seçeneklerinin bakım hizmetleri ile sınırlandığı görülmektedir. Ayrıca G11 kodlu görüşmecinin menşei ülkesinde hemşire olması ise dikkat çeken bir diğer durumdur. Göçmen kadınlar, menşei ülkelerinde uzmanlık gerektiren alanlarda eğitim almış olsalar da, ekonomik zorluklar ve işsizlik gibi faktörler nedeniyle hedef ülkelerde daha düşük vasıflı işlere yönelmektedirler. Buna karşın, bu işlerde kendi ülkelerine görece daha yüksek ücretler kazandıkları görülmektedir.

4.3.2. Bakıcı olarak tercih edilme nedenleri

Araştırmada göçmen kadınların bakım hizmetlerinde çalışma nedenleri irdelenmiş olup aynı zamanda göçmen kadınlara göre bakım hizmetlerinde işverenleri tarafından tercih edilme nedenleri üzerine de durulmuştur. Böylelikle bakıcı olarak istihdam edilmesinin nedenleri, kadınların kendi değerlendirmeleri üzerinden incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda bakıcılara göre işverenleri tarafından bakıcı olarak tercih edilme nedenleri şekil 4 gibidir.



Şekil 4. Göçmen bakıcı olarak tercih edilme nedenleri

Şekil 4’te görüşmecilerin işverenleri tarafından tercih edilmelerini hangi faktörlere bağlı gördükleri verilmiştir. Bu bağlamda en sık ifade edilen unsur yüzlü olmalarıdır. Bunun yanı sıra çalışkan olma, genç olma ve yabancı olma gibi faktörler de tercih edilme nedenleri arasında öne çıkan diğer unsurlar olmuştur. Araştırmaya katılan görüşmeciler G2 (25, evli, Özbek) kodlu nedenini bilmediğini ifade etmiştir. İşverenlerin kendilerini tercih etme nedenlerini güler yüzlü olma olarak belirten G4 (24, nişanlı, Özbek), G6 (54, evli, Özbek), G7 (40, dul, Türkmen) ve G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“İlk önce güler yüzlü olduğum için. Çünkü ben daha çok konuşmayı seviyorum. İlk tanıştığımız gün onlar beni çok sevdi yani böyle eve geldik konuştuk onlar hemen beni sevdi ben de onları sevdim çünkü ben daha yani bütün gün onlarla çalışırım, görüşürüm bu çok önemli yani. İki insanın birbiriyle anlaşması çok önemli. Bende hemen kabul ettim çalışmaya başladım” (G4, 24, nişanlı, Özbek)

“Bilmiyorum ki her şey karşılıklı oluyo mesela insan hissediyor mesela sevdiğim için onlarda beni sevdi galiba işimi tam yapıyorum yaptım mı tam yaparım. Ondan sonra yemekler yaparım temizliği güzel yaparım kendi evim gibi davrandığım için mesela onlar söylemeye ihtiyaç duymuyodu onu yap bunu yap abla diye mesela geldiğimizde ve temiz olsun yemek olsun bu olsun demiyolardı” (G6, 54, evli, Özbek)

“İş görüşmesine geldiğimde konuşmamı da sevdiler, samimi gördüler. 1 hafta 10 gün sizi deneyeceğiz dediler denediler memnun kaldılar yaptığım işime de yemeğime de bakmama da her şeyimden memnun kaldılar. İşimizden memnun kaldığı için seçtiler” (G7, 40, dul, Türkmen)

“Yani bilmem ki, ben baktıklarımın hepsine kendi annem, babam, çocuğum gibi bakarım yani onlara nasıl bakarsam öyle davranırım, benim çalışmamı görüp beğenirler ona göre uzun süre kalırım ben de çalışırım yani bu baktığım çocukta da kendim çıktım işten yoksa çalışırdım, yani bence önemli olan iyi insan olman iyi insan olursan seni severler işe devam edersin ama kötü insanlar da yok mu var ben çok gördüm baktığı anneye, çocuğa kötü davranan işten çıkarılan öyleleri de var mesela ben iyi biriyim, iyiliği severim ondan” (G12, 44, dul, Gürcü)

Görüşmecilerin ifadelerine göre, işverenlerin bakıcı tercih etmelerinde etkileri önemli bir faktör, bakıcıların samimi ve içten bir davranış sergilemeleri olmuştur. İşverenler, bakıcı ararken göz önünde bulundurdıkları kriterler arasında bakıcının kendi evindeymiş gibi ve kendi çocuk veya yaşlısına bakıyormuşçasına bir özen göstermesini öncelikli olarak değerlendirmektedir. Akalın (2023), ev ve bakım işlerinin kadınların yükümlülüğünde olduğu düşüncesiyle işverenlerin, bu işin her kadının kendi evinde yapageldiği bir iş olduğu varsayımını vurgulayarak çalışanlarından alacakları verimi artırmayı hedeflediklerini belirtmektedir. Burada verimlilik, yalnızca niteliksel olarak yani yatılı ev işçisinin işine adanmış zaman değil, aynı zamanda niceliksel olarak da tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, işverenlerin, göçmen bakıcılardan güler yüzlü, çalışkan olmalarını beklerken işini kendi evindeymişçesine, kendi çocuğuna ve yaşlısına bakarmışçasına gerçekleştirmesini beklediği görülmektedir.

Araştırmaya katılan G1 (40, evli, Özbek), G3 (37, boşanmış, Türkmen) ve G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmeciler, bakım hizmetleri sektöründe işverenler tarafından tercih edilmelerinin nedenini yabancı olmalarına dayandırmışlardır. Bu görüşmecilerin ifadeleri şöyledir:

“Ağır işlerden Türkçe bilmeyen gidiyordu. Niye yatalak kadına dil gerek yok ona bakım ihtiyacı var onu indir kaldır, kadın da yarım felçli kendi kalkamıyordu, oturmuyodu “(G1, 40, evli, Özbek)

“Yabancı olduğumuz için sizin maaşınızdan az oluyor mesela benim. Mesela Türkler çalışsa benim işimde çalışsa iyi para istiyorlar bir de sigorta istiyorlar. Biz mesela yabancı olduğumuz için öyle bir şey yok sigorta da yok mesela” (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

“Yabancılar genel de yatılı kalmayı tercih ettikleri için hastalarda yabancılar tercih ediliyor çünkü biz paramız olsun diye geldiğimiz için yatılı kalıyoruz, gündüz işlerine gitmiyoruz. Yabancı olduğumuz içinde daha az alıyoruz” (G10, 38, dul, Türkmen)

Görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda, yoksulluk ve işsizliğin hakim olduğu menşei ülkelerinden işgücüne katılmak amacıyla İzmir’e gelen kadınların, işgücü piyasasına dahil olma imkanına sahip olsalar da göçmen olmalarından dolayı onlara ağır çalışma koşullarının bulunduğu, güvencesiz işlerin sunulduğu gözlemlenmektedir. Göçmen kadınların özellikle düzensiz göç durumları, işverenler tarafından bir avantaj olarak değerlendirilmekte ve bu durum, işverenlerin kadınları enformel olarak çalıştırmalarına neden olmaktadır. Kaşka (2016), Türkiye’deki işsizlik oranının oldukça yüksek olmasına rağmen göçmenlerin Türkiye’yi hedef ülke olarak seçmelerindeki temel nedenin Türkiye ekonomisi içindeki enformel ekonominin büyüklüğü olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de yabancıların ikameti ve çalışmalarına ilişkin gerekli yasal düzenlemeler yapılmış olsa da işverenlerin daha düşük ücretlerle işçi çalıştırma isteği ve menşei ülkelere göre daha yüksek ücret teklif edilmesi göçmen kadınların enformel yollardan istihdamı kabul etmelerine yol açmaktadır. Bu doğrultuda düşük maliyetli iş gücü arayışının göçmen kadınlar aracılığıyla karşılanması enformel ekonomi içinde bu tür istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına yol açmakta göçmen kadınların iş güvencesinden yoksun, düşük ücretli ve ağır çalışma koşullarında çalışmasına ve göçmen kadınların işgücü hiyerarşisinin en alt basamaklarında yer almasına sebebiyet vermektedir.

“Bilmiyorum ki şirketten şirkete göre değişiyor kimisi Türkçe bilsin istiyor kimisi Türk yemeklerini bilsin, mesleğe göre de seçen oluyor beni çok tercih eden de oluyor hemşire olduğum için” (G11,50, dul, Türkmen)

“Yani genç olmak önemli, Türk yemeklerini bilmek, yani iş yapabilirsen her şeyi zaten kalırsın, çalışırsın “(G12, 44, dul, Gürcü)

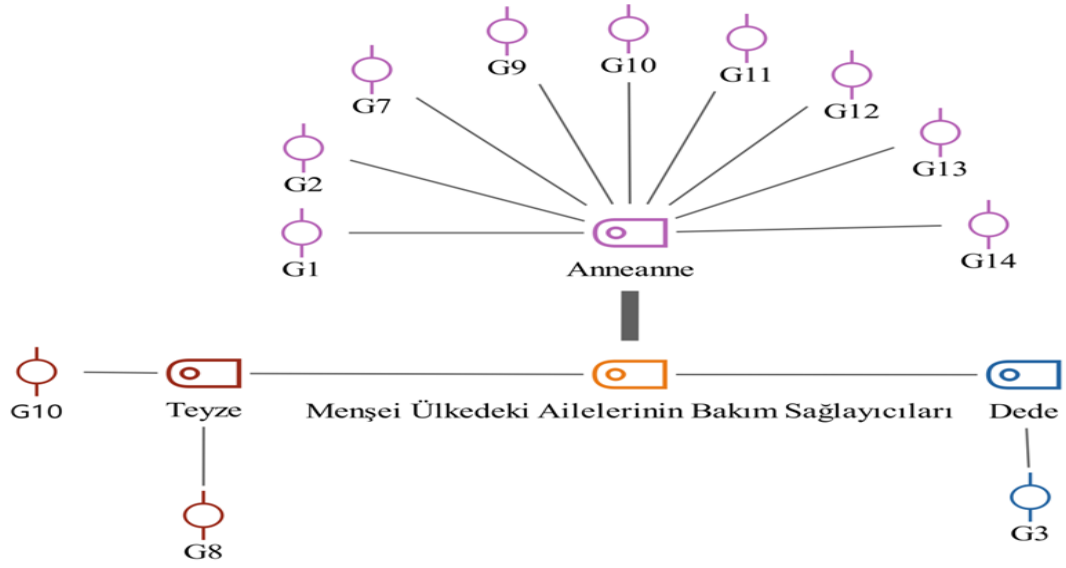
Araştırmaya katılan göçmen kadınlara göre, bakım hizmetlerinde işverenleri tarafından tercih edilmelerindeki çekici faktörlerden biri de kadınların nitelikleri olmaktadır. G11 ve G12 kodlu görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda Göçmen kadınların özellikle dil bilme, eğitim düzeyinin yüksek olması, deneyimli olması ve Türk kültürünü, yemeklerini bilmesi işverenler tarafından tercih edilmelerindeki unsurlardan olduğu görülmektedir.

4.4. Küresel Hiyerarşi ve Eşitsizlik İlişkileri

4.4.1. Göçmen kadınların geride bıraktıklarına kim bakıyor?

Bakım hizmetleri sektöründe çalışan göçmen kadınlara yönelik yapılan araştırmaların çoğunda, göçmen kadınların çalışma deneyimlerine odaklanırken ev işçileri ve aileleri üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmaların oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırma, küresel bakım zinciri bağlamında göçmen bakıcıların geride bıraktıkları ailelerin bakımını kimin üstlendiği sorusunu ele alarak, ortaya çıkan küresel eşitsizlik biçimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katılan göçmen kadınların çoğunlukla “boşanmış/ dul çocuklu veya çocuksuz” olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma verilerine bakıldığında araştırmaya katılan görüşmecilerden G4 (24, nişanlı, Özbek) ve G5 (23, evli, Özbek) kodlu katılımcıların çocukları bulunmamaktadır; G6 (54, evli, Özbek) kodlu görüşmecinin ise, göç ettiğinde çocuklarının erişkin olduğu görülmektedir. 14 görüşmecinin 3’ü dışında tümü bakım hizmetlerinde istihdama katıldıklarında boşanmış veya dul olduklarını belirtmiş olup çocuklarına aile üyelerinden bir kadının baktığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan ve çocuğu olan görüşmecilerin menşei ülkedeki çocuklarının güncelde bakım sağlayıcıları ise şekil 5’teki gibidir.



Şekil 5. Göçmen bakıcıların menşei ülkedeki ailelerinin bakım sağlayıcıları

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde ailedeki bakım işleri kadınların yükümlülüğünde kabul edilmektedir. Bu durum kadınların istihdama katılımlarında bakım işini kimin gerçekleştireceği sorunu gündeme getirmektedir. Bu araştırma bulgularına göre, göç edilen ülkedeki orta-üst sınıftan kadınların istihdama katılma durumlarında veya özellikle hasta bakımı gibi hizmetler için ücretli bakım hizmetlerine ihtiyaç duyduklarında, göçmen bakıcılardan destek aldıkları gözlemlenmiştir. Göçmen bakıcıların ise istihdama katılmak için göç etmeleri durumunda çocuklarının bakımını menşei ülkedeki aile üyelerindeki diğer kadınlara devrettiği görülmektedir. Araştırma verilerine bakıldığında göçmen kadınların çocuklarının bakım sorumluluğunu tek üstlendiği ve boşanmalarından sonra da çocuklarının babalarından bir maddi destek almadıkları görülmektedir. Bu doğrultuda ailenin her türlü bakım ihtiyacını karşılamaya çalışan kadınların Eski Sovyetler Birliği ülkelerinin sosyo-ekonomik koşullarına bağlı olarak ekonomik endişeleri doğrultusunda İzmir’e bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla göç ettikleri görülmektedir. Ancak, göç ettikleri sırada geride bıraktıkları aileleri, bu durumun önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Şekil 4’te görüldüğü üzere kadınlar bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla göç ettiklerinde geride bıraktıkları çocuklarının bakımını büyük ölçüde anneler üstlenmiştir. G3 (37, boşanmış, Türkmen) kodlu

görüşmecinin yanıtı dikkat çekici olmakla birlikte bakım sağlayıcının görüşmecinin babası olmasının nedenini görüşmeci, annesinin vefat etmesi ve ailede yakın olduğu başka bir kadının olmayışı olarak belirtmiştir.

G8 (50, evli, Türkmen)ve G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmeciler çocuklarının bakımını menşei ülkedeki diğer kadınlara devretmesini şu şekilde ifade etmiştir;

“Yani biz buraya biraz daha para kazanalım, çocuklarımızı biraz büyütelim diye buralara geldik. Napalım nerde karnın doyuyorsa orada olmak gerekiyor zaten öyle geldik işte biz de. Çocuklarımızı biraz büyütelim diye çok zor durumda kaldım çocuklarımızı ablama bıraktım. Orada kocam öldü gitti genç yaşta para lazım diye işte buralara geldik sonra da kalmak zorunda kaldım” (G8, 50, evli, Türkmen)

“Benim ülkem güzeldi ama herkes gibi ben de ekonomisi kötü olduğu için geçinmiyordum yani benim 2 kız çocuğum var babaları öldü onlara benim bakmam gerekiyordu, ben kendim çok okumak istediğim için istedim ki kızlarım da okusun onları okutabilmek için onları anneme bıraktım, ben de çalışmak için buraya geldim annem ilk kabul etmek istemedi ama baktı para geliyor o da kabul etmek zorunda kaldı. Kimse çocuğunu zorda kalmazsa bırakmaz benim çocuğu görmediğim kaç yıl olmuştu ama dayandık, mecbur kimse demez ki sen git gör gel çocuğunu işe devam et, gidersen bir daha aynı iş zor yerine birini alırlar hemen. İşte öyle geçti koca zaman ayrı çocuktan” (G10, 38, dul, Türkmen)

Parrenas (2000), Filipinli göçmen kadınlar üzerine yaptığı çalışmasında bu durumu bakıcılığın uluslararası transferi olarak adlandırmıştır. Ona göre göç gönderen ve alan ülkelerdeki kadınlar arasında bakım emeğinin üç aşamalı transferi söz konusu olmaktadır; sınıf ayrıcalığına sahip kadınlar, Filipinli göçmen ev işçilerinin düşük ücretli hizmetlerini satın alırken, aynı zamanda Filipinli göçmen ev işçileri, Filipinler’de geride bırakılan daha da düşük ücretli kadınların hizmetlerini satın almaktadır (Parrenas, 2000, s.561). Bu bağlamda araştırma verilerine bakıldığında Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmen kadınların İzmir’deki orta-üst sınıftan kadınların bakım hizmetleri talebi doğrultusunda menşei ülkedeki kadın akrabalarına ekonomik destek sağlayarak kendi çocuklarının bakım sorumluluğunu devrettiği görülmektedir. Bu durum, göçmen kadının göç ettiği ülkedeki toplum tarafından bakımın tek sorumlusu olarak görülmesi ve aynı zamanda kendi sorumluluklarını menşei ülkedeki diğer kadına devretmesini içeren

bir küresel zinciri ifade etmektedir. Küresel bakım zinciri kapsamında bu araştırmada dikkat çekilmek istenilen nokta ise ekonomik zorluklarla mücadele eden ülkelerden gelen kadınların kendi ülkelerine göre görece daha iyi ekonomik koşullara sahip olan ülkelerdeki orta-üst sınıftan kadınların bakım ihtiyacını karşılamak amacıyla kendi çocuk ve yaşlılarını ablalarına, annelerine bırakmak zorunda kalışıdır.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda çoğunun çocuklarını menşei ülkede bırakmasından ötürü çocuk bakıcılığı yapmak istemediği belirlenmiştir. Türkiye’de bakım hizmetlerinde yerli kadınlara göre göçmen kadınların tercih edilmesindeki önemli nedenlerden biri işverenlerin ihtiyaç duyduğu esnek çalışma olmuştur. Göçmen bakıcıların özellikle yeni göç edenlerin yerli kadınlara göre sunulan iş imkanlarını koşulsuz olarak kabul ettikleri görülmektedir. Bu durum bakım hizmetlerinin yatılı olarak gerçekleştirilmesi durumunda ise yerel işçilerin kültürel olarak uygunsuz görmelerinden de kaynaklanmaktadır (Akalın, 2007). Akalın’ının (2007) da araştırmasında belirttiği üzere çoğu işveren, bakıcılarının sorumluluklarını, evde olmadıkları süre boyunca çocuklarına tam ilgi göstermek olarak tanımlamaktadır. Özellikle işveren annelerin, bakıcılardan üretken çalışmalarını, enerjilerini ve istenilen kişisel özelliklere sahip olmalarını, ayrıca çocuklara anne şefkatiyle yaklaşmalarını beklemesi pek çok göçmen kadının çocuk bakıcılığında istihdama katılırken tereddüt yaşamasına neden olmaktadır. Bu araştırmada ise bilhassa çocuklarını menşei ülkede bırakmak zorunda kalan göçmen kadınların kendi çocuklarına gösteremedikleri ilgiyi bir başka çocuğa göstermek zorunda oluşundan dolayı çocuk bakıcılığı yapmak istemediği tespit edilmiştir. Bu durum duygusal emekle ilişkilidir. Bu doğrultuda çocuklarını menşei ülkede bırakmak zorunda kalan G3 (37, boşanmış, Türkmen) kodlu görüşmeci yaşadığı zorluğu aşağıdaki gibi ifade etmiş:

“Mesela memleketten yeni gelmiştim onda o çocuğa bakmak için işe girdim, kendi çocuğumu da orda bırakıp geldim. Hiç alışamadım çocuk bakımına ondan kendim söyledim abla dedim, O da orda mesela ablanın çocuğu yanında ben dedim çok üzülüyorum dedim. Çocuğumu özlüyorum dedim. Çocuğumu göremiyorum ben abla dedim bu işi yapmayım ben başka işi yapayım dedim ben hiç dayanamıyorum dedim. Sonra çıktım. Mesela o çocuğu çok seviyordum çok tatlı bir çocuktu ama kendi çocuğumu da özlüyorum çok özlüyordum öyle...” (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

Bakım sektöründe özellikle çocuk bakımında işverenler ev işçilerini istihdam ederken sadece teknik bilgi ve beceriye değil, aynı zamanda empati, iletişim ve duygusal zeka gibi becerilerine de dikkat etmektedir. Akalın (2023) araştırmasında ideal bakıcı arayan işverenlerin istihdam edecekleri bakıcılarında anne olmasını istediklerinin sıklıkla dile getirildiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da çocuk bakıcılığı yapmış bir anne olan G12 kodlu görüşmeci bakım sağladığı çocuğu kendi çocukları kadar benimsediği ve bağ kurduğu görülmektedir.

“Orada ben baktığım kıza çok alışmıştım 4 yaşındaydı ama annesi kızını bırakıp bırakıp giderdi çok üzülürdüm, e benim kızlarım da var memlekette öyle bir bağ kurdum kızla, kendi kızlarıma bakar gibi baktım kıza. Sonra ben çok bağlanınca kıza bırakmak istedim işi “ (G12, 44, dul, Türkmen)

Göçmen kadınların geride bıraktıkları aileleriyle sık sık görüşememeleri, kadınların yaşadığı önemli zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Göçmen kadınların, göç ettikleri ülkelerde enformel olarak istihdama katılmaları veya ülkedeki yasal ikamet sürelerini aşmaları durumunda kayıtsız olarak kalmaları, menşei ülkeye kısa süreli ziyaretlerini engelleyen faktörlerdendir. Ayrıca göçmen kadınların işlerinin niteliği gereği uzun süreler boyunca işlerini bırakamamaları da, menşei ülkelere ziyaretlerini engelleyen bir diğer etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılan G3 (37, boşanmış, Türkmen) ve G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmeciler ise menşei ülkedeki aileleri ile görüşememe durumlarını ve yaşadıkları bu zorlukları şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Mesela şimdi ben buraya geldiğimden 7 sene geçti. 7 sene de işte buraya geldiğim sene olduğunda ben memlekete gidip kızımı gördüm, 5 buçuk senedir hiç görmedim. Beş buçuk sene oldu kızımı çok özledim. Kızımın görüntülü konuşuyorum ama orda görüntülü de bizim memlekette çok iyi çekmiyo ondan sık konuşamıyorum. Ayda bir kere iki kere mesela on günde bir. Türkiye’ye getirmek çok istiyordum imkanım olsaydı. Ama benim burada kalacak yerim yok evim yok ondan sonra kendim bir anneye bakıyorum mesela ne bileyim kızım nerede kalacak” (G3, 37, boşanmış, Türkmen))

“Kızımın pandemiden beri görüşemedim öncesinde memlekete yılda bir de olsa gitmeye çalışıyordum daha sık gidemezdim de hem işi bırakıp öyle sürekli gidemezsin hem de bilet parası öyle hemen çıkmaz. Şimdi telefonla görüşüyoruz. İlk başlarda zor oluyordu telefonla görüşmek ama artık alıştım ben hayat her şeye şey yapıyor yani mücadele ettiriyor yapacak bi şey yok” (G10, 38, dul, Türkmen)

Görüşmecilerin gerek işlerinin niteliği gereği işlerini bırakıp menşei ülkeye gidemedikleri gerekse kazançlarının bilet fiyatını karşılayamayacak miktarda oluşu göçmen kadınların aileleri ile yüz yüze görüşmemelerindeki etkenlerden bazıları olmuştur. Bu doğrultuda bakım işi yeniden üretilirken metalaşmış yeniden üretim emeğinin uluslararası alana yayılmasıyla birlikte küresel hiyerarşik ve eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkarttığı görülmektedir.

4.4.2. Fiktif aile ilişkisi

Yatılı bakım hizmetlerinin niteliği gereği çalışan ve işverenin aynı ev içerisinde yaşamaları, işin mahrem alanda gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum hem işveren hem de çalışan açısından çeşitli sonuçları beraberinde getirmektedir. Özellikle kadınların kağıtsız olarak istihdam edilmeleri herhangi bir yasal sosyal güvencelerinin olmayışı göçmen kadınlara işverenlerine güven duymaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu'nun (2012), çalışmasında belirttiği üzere işveren ve çalışan arasında bu tür durumlarda "karşılıklı güven" ilişkisi kurulmaktadır. Böylelikle, resmi bir sözleşme yerine, işveren ve çalışan arasında gerçek olmaya, ancak aile ilişkisi gibi görünen, yani fiktif ilişki denilen bir ilişki kurulmakta ve çalışma şartları, saatleri, ücretleri ve sorumlulukları bu ilişki çerçevesinde sözlü anlaşmalara dayanarak belirlenmektedir (Ritterberg-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, s. 316). İşçi işveren arasında kurulan bu ilişki doğrultusunda çalışma süreci boyunca hangi kuralların hangi durumda uygulanacağı, ilişkinin nasıl yapılandırılacağı ve her iki taraf için hangi söylemsel ve pratik stratejilerin geliştirileceği her işçi ve işveren arasında farklılaşmakla birlikte özgül bir durum olduğu için her bakım işinde yeniden belirlenmektedir (Akalin, 2015).

Araştırmaya katılan görüşmecilerin ifadeleri incelendiğinde ise G2 (25, evli, Özbek), G3 (37, boşanmış, Türkmen), G4 (24, nişanlı, Özbek), G7 (40, dul, Türkmen) ve G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecilerin bakımını sağladığı kişilerden söz ederken 'anne, baba, dede' gibi aile/akrabalık terimlerini kullandığı belirlenmiştir. Özyeğin (2004), ev hizmetlerinde çalışan işçilerin işverenleri ile kurdukları aile ilişkisinin sadece insanlık muamelesi görmek ya da aşağılanmamak arayışlarından değil aynı zamanda yakın olmak amacıyla da bu ilişkinin

kurulduğunu belirtir. Bu çerçevede araştırmaya katılan görüşmecilerden G4 (24, nişanlı, Özbek) kodlu görüşmecinin ifadeleri dikkat çekici olmuştur:

“Dededen çok memnumdum. Çünkü o dede bana Türkçe öğretti. Onun sayesinde Türkçe konuşmayı öğrendim, kitap okudum, çok güzel sohbette ederdik, birlikte gazete okurduk, televizyon izlerdik. Yani ben bu konuda çok şanslıydım. İlk başlarda Türkçe bilmediğim için çok zorlandık ikimizde, dede benden bir şeyler isterdi ama ben anlamazdım yardımcı olamazdım. Sonra o bana Türkçe öğretmeye başladıkça ben de ona yardımcı olabildim o zaman ben de mutlu oldum. Ben dedem gibi sevdim onu yani orda bi çalışan gibi hissetmedim. Daha çok dede torun gibiydik. Birlikte cafeye de giderdik tatlı yerdik gezerdik... Bana ne yapacağımı anlatırdı dede de oturup bana çeviriyordu ne yapmam gerektiğini kızının söylediklerini. Araşılıyor da hala o benim dedem artık ben de onun torunuyum aile olduk artık... Dedeyle çalışırken, konuşurken dil konusunda zor oldu. Yani konuşamamam ve yatılı çalışmak zor oldu. Yatılı çalışırken bütün gün evde durmak zordu yani insan bir iki saat dışarda temiz hava almak ister ama olmaz dışarı çıkamazsın sadece markete. Ama marketten daha çok dışarı çıkmak istiyordum çünkü biraz hava almak ister insan... Geceleri ben çok kalkmıyordum ama böyle banyoya giderken düşebilir diye hep odalarımız yakındı hep bakıyordum yani korkuyordum çünkü sonra bi şey olur benden sorumlu olur diye” (G4, 24, nişanlı, Özbek)

G4 kodlu görüşmecinin ifadesi doğrultusunda hem işverenin hem de işçinin samimiyet kurmaya önem verdiği görülmektedir. Ancak bu samimiyetin kurulmasıyla birlikte işçi-işveren arasındaki sınırlılar bulanıklaşırken fiktif bir aile ilişkisi oluşmaktadır. İşçi-işveren arasında oluşan bu ilişki doğrultusunda işçinin harcamış olduğu yoğun duygusal emek ise samimiyet ve içtenlik göstergesi olarak kabul edildiğinden görmezden gelinmektedir. Çoğunlukla ev hizmetleri çalışmalarında “maternalizm” olarak adlandırılan bu durumu Bora (2021), ev hizmetlerinde işverenle işçi arasında oluşan bu ilişkinin iktidarın görünmez kılınması olarak belirtmektedir. Bu durum patronajdan farklı bir egemenlik ilişkisini oluştururken çalışanların işverenleri ile duygusal yakınlık kurması sonucunda ezilmeyi hafifletici bir işlev olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum işçiler tarafından olumlu bir durum gibi gözüксе de yoğun bir duygusal emek harcanmasının göz ardı edilmesine sebebiyet verdiği görülmektedir.

“Ben ilk o kapıdan girdiğim zaman kendi evim gibi kabul ettim. Yani o birisine bakmaya geldim diye kendimi hiç ayarlamadım çünkü kendi evin gibi olduktan sonra orda sorun olmaz. Benim orda kafamda o vardı kendi evim gibi kendi babam gibi davrancam diye o yüzden hiç sıkıntı çekmeden gayette iyi anlaşıyorduk gayette iyi. Bilmiyorum ki her şey

karşılıklı oluyo mesela insan hissediyor mesela sevdiğim için onlarda beni sevdi galiba işimi tam yapıyorum yaptım mı tam yaparım. Ondan sonra yemekler yaparım temizliği güzel yaparım kendi evim gibi davrandığım için mesela onlar söylemeye ihtiyaç duymuyodu onu yap bunu yap abla diye mesela geldiğimizde ve temiz olsun yemek olsun bu olsun demiyolardı” (G6, 54, evli, Özbek)

G6 kodlu görüşmecinin ifadesi, işçi-işveren arasında kurulan samimiyetin aynı zamanda stratejik bir boyut taşıdığını da ortaya koymaktadır. G6 kodlu görüşmeci, çalıştığı evde tüm işleri kendi evindeymiş gibi yaparsa herhangi bir sorunla karşılaşmayacağı inancındadır. Bu bağlamda, işverenin beklentileri doğrultusunda, işverenin söylemesine gerek kalmadan tüm işleri koşulsuz bir şekilde yerine getiren işçinin, denetim gerektirmeden işlerini yapması, işveren için stratejik bir çözüm olarak görülebilir.

4.4.3. İşverene minnet duyma

Ev ve bakım hizmetlerinin mahrem alanda gerçekleşmesinin en önemli sonuçlarından biri de Bora’ya (2021) göre ev işinin karşılığında ödenen paradan fazla bir karşılık getirdiği inancıdır. Araştırmaya katılan G1 (40, evli, Özbek), G7 (40, dul, Türkmen) G8 (50, evli, Türkmen), G10 (38, dul, Türkmen) ve G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmecilerin ifadelerine göre, sağladıkları hizmet karşılığında işverenlerin kendilerine sunduğu fırsatlar görüşmeciler tarafından ‘fazla’ olarak değerlendirilmiş ve dolayısıyla işverenlerine karşı minnet duygusu hissetmelerine neden olmuştur.

“Benim bunlardan sonra Allah karşıma o kadar iyi insanlar çıkardı ki böyle Mavişehir’de yaşıyorlar. Rus bayan Türk erkekle evli 3 yaşında kızları var ama onlar ne yapıyorlar, onlar İzmir’de hiç durmuyorlar. Geziyor ve haftada Cuma cumartesi Pazar Kıbrıs’ta otelde. Dördümüz gidiyoruz. Bunlar işte geceleri kumar oynuyor bi şey bi şey bana ayrı oda tutulmuş 5 yıldızlı öyle inanılmaz bir işti ki sonra biz İzmir’e geliyoruz. Pazar sen izinlisin diyor bak ben zaten yaşadım orda ama Pazar sen izinlisin diyor, sen dinlenmedin, çocuğa baktın ben çıkıyorum. Ooo kıyafetler mi desen ne varsa adam zengin para çok pul çok o Kıbrıs’ta 5 yıldızlı otelde o kadar güzel hayat yaşıyorsun. Biz yatıyoruz havuzda, denizlerde böyle şey getiriyorlar sana ister meyve ister başka bi şey yani dedim ki hangi insanın karşısına böyle bi şey çıkar, herkesin çıkmaz. Onlar Kıbrıs’a taşınmayı düşününce bıraktım. Ben bırakmazdım öyle işi bırakır mısın? Bunların evde yemek yapılmıyor. Mavişehir’de adamın iki tane evi vardı alt kat üst kat onlar 15. Katta ben 1. Katta sabah benim 9’da işim başlıyo 5’te bitiyor. Bana ayrı ev verdiler işte o kadar güzel bir işti ki inanılmaz

gibiydi Allah onlardan razı olsun hayatımda yaşadığım en güzel yıllardı” (G1, 40, evli, Özbek)

“Ben çalışırken de Allah’a çok şükür hiç kötü insanlara denk gelmedim. Mesela şimdi kaldığım yerde her Pazar günü annenin kızı ve damadı kahvaltıya gelirler, sabah ararlar beni kahvaltıya geliyoruz diye hemen hazırlıyorum ben de çok seviniyorum. Çünkü beraber oturup kahvaltı yapıyoruz, yiyoruz sonra pazarımız var burada Pazar gidiyoruz Allah razı olsun enişte götürüyor oraya da gidip geliyoruz sonra evlerine gidiyorlar. Annenin kızları bazen beni yemeğe götürüyor ben gitmek istemesem bile hayır olmaz gel diyorlar “ (G7, 40, dul, Türkmen)

“Geldiğim yer çok iyiydi Allah razı olsun hiç zorlanmadım. İhtiyacım olduğunda beni markete götürürlerdi baktığım yaşlıların çocukları beni de onlarla birlikte gezmeye götürürlerdi sağ olsunlar” (G8, 50, evli, Türkmen)

“Valla benim baktığım hanımların kızları çalışıyordu, onların da kendi düzeni kendi ailesi vardı işte haftada 2-3 gün geliyorlardı valla her geldiğinde Allah razı olsun bana bir şeyler getirirlerdi. Yani şükürler olsun hiçbir yerden üzülmek ayrılmadım hep memnun kaldılar” (G10, 38, dul, Türkmen)

“Anne de yatalak işte ona bakıyorum şimdi beraber kalıyoruz, oğlu var gelini var torunları var onlar geliyor ara sıra birlikte yemek yiyoruz sağ olsunlar onlar da iyiler. Bazen annenin sevdiği bir şey yaptıklarında getirirler birlikte yeriz. Anne yatalak olduğu için benim izin günlerimde bazen torunu gelir bazen oğluyla gelini onlar bakar hiç bana bir gün demediler işimiz var sen kal diye hep izin günümde gelir bakarlar sağ olsunlar” (G12, 44, dul, Gürcü)

Görüşmecilerin ifadelerinde yer alan ‘Allah razı olsun’, ‘sağ olsunlar’ gibi minnet belirten ifadelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İşverenlerinin kendileriyle ilgilenmesi, hediyeler getirmesi ya da birlikte tatile gitmeleri ‘fazlalığın’ göstergesi olarak (Bora, 2021) minnet duygusunu öne çıkarttığı gözlemlenmektedir. Görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda bir patronaj biçiminin de ortaya çıktığı görülmektedir. G8 kodlu görüşmecinin ifadesinde görüldüğü üzere göçmen kadının temel hizmetlerinin karşılanmasında destek sağlama veya birlikte gezmeye gitme G8 görüşmeci tarafından bir karşılıksız iyilik olarak görülmüştür. Öte yandan G12 kodlu görüşmecinin izin gününü kullanabilmesi ise fazlalık olarak nitelendirilmiş ve minnet duygusunu oluşturduğu görülmüştür. Bu durum bilhassa kadınların kağıtsız olarak istihdam edilmeleri ile de ilgili

olmaktadır. G12 kodlu görüşmecinin çalışma izni olmadan istihdam edilmesi iş koşullarının ve izin günlerinin belirlenmesini işverenin inisiyatifine bırakmaktadır. Dolayısıyla G12 kodlu görüşmeciye işverenin insani çalışma koşulları sağlaması G12 kodlu görüşmeci tarafından bir "lütuf" olarak görülmüş ve minnet duygusunu uyandırmıştır.

G1 kodlu görüşmecinin ifadesinde, işverenlerin elbiseler, eşyalar vermesi ya da görüşmeciye tatile götürmesi, görüşmeci tarafından karşılıksız armağanlar olarak algılanmaktadır. Bu durum, ortaya çıkan ilişki biçiminin, işverene bağlılıktan ziyade bir fayda durumunun olduğunu göstermektedir. Mauss'a göre, işverenlerin çalışanlarına hediyeler vermesi, işverenin üstünlüğünü göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Maus, 2018, akt. Kanbir, s.65). Böylelikle karşılığını vermeden ya da daha fazlasını ödemedi hediyeleri kabul etmek, alıcıyı itaatkar ve bağımlı hale getirmektedir. Bu durum işveren ile çalışan arasındaki hiyerarşik ilişkiyi pekiştirerek çalışanların işverene karşı minnet ve bağlılık duygularını artırmakta ve bu şekilde işverenin otoritesini güçlendirmesi söz konusu olmaktadır.

Araştırmada, göçmen kadınlara işverenleri tarafından hediyeler verilmesi veya onları tatile götürerek çeşitli olanaklar sunulması, işverenin otoritesini güçlendirirken özellikle kadın işverenlerin varlığıyla birlikte ortaya çıkan çatışma durumunu da tetiklediği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda G1 ifadesi araştırma açısından dikkat çekici olmuştur.

“Sağ olsunlar beni tatile götürdüler. Denize zaten ben ilk kere bunlarla gittiğimde girdim. Orda ailesi vardı annesi falan çok iyi insanlardı. Ama orda işim fazla oldu. Çocuk var, temizlik var, annesi babası ondan sonra orda işim daha fazla oldu izinlerim artık azalmaya başladı. Biz denize gidiyoruz hep beraber, çocuk 6-7 yaş başladı yürümeye ben arkasından böyle koşuyorum kadın yatıyor . Öyle benim zoruma gitmeye başladı. Böyle tatilde yani bi de yani sadece şey için kalıyordum çocuğuna bakmak için değil mi. Çalışıyoruz yani parasını da alıyoruz da ama böyle yani yardımcı da olmuyor. Çeşme’ye de gittik ben hep çocuklarının arkasından koşuyorum. Çocuk da yerinde durmayan bir çocuktü, hep arkasından koş yani o beni baya biraz zorlamıştı. O annesini istiyor ama ben bakıyorum, kaçıyo böyle bağırıyor hepsi bize bakıyo öyle bir orda biz biraz şey yapmaya başladık sıkıntımız başladı (G1, 40, evli, Özbek)

G1 kodlu görüşmecisinin ifadesi iktidar ve güç ilişkileri perspektifinden değerlendirilebilmektedir. Bu doğrultuda, işverenin ev işçisine tatil ve hediyeler

sunarak otoritesini güçlendirdiği ve kadın işverenin bu süreçte işyerindeki güç dinamiklerini nasıl kullandığı görülmektedir. İşveren görüşmeciyeye tatil olanağı sunsa da görüşmeci çocuk bakıcılığını yapmaya devam etmektedir. G1 kodlu görüşmeci, işverenin sunduğu tatil olanağını olumlu karşılarken, kadın işverenin kendi çocuğuna ait sorumlulukları göçmen kadın işçiye yüklemesini olumsuz değerlendirmektedir. Bu durum, bakım sorumluluğunun görüşmeci tarafından kadın işveren ve göçmen kadın bakıcı arasında paylaştırılma isteğinin, güç ve iktidar ilişkileri bağlamında işçi-işveren arasında çatışmaya yol açtığını ortaya koymaktadır.

4.4.4. Emek sömürü ilişkisi

Göçmen kadınların sömürüye tabi kılınması yukarıda belirtildiği üzere, gizil denetim mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşebildiği gibi doğrudan istihdama aracılık eden şirketler veya işverenler gerçekleştirilebilmektedir. Bakım hizmetleri sektörünün enformel yapısı bu sektörde istihdama katılan kadınların emeklerinin sömürüye açık hale gelmesine neden olmaktadır. Türkiye'deki yasal düzenlemeler kapsamında yabancıların çalışma izni alabilmeleri için asıl başvurunun işveren tarafından tamamlanması gerekliliği göçmenlerin çoğunlukla kağıtsız olarak istihdam edilmelerine neden olmaktadır. Öte yandan çalışma izni almanın belli bir süre alması nedeniyle kısa sürede istihdama katılmak isteyen göçmen kadınların enformel olarak kurulan özel istihdam şirketlerine başvurmaları da söz konusu olabilmektedir. Şirketlerin enformel yapısı nedeniyle devlet tarafından denetlenmemeleri ise göçmen kadınların gerek bu şirketlere birden fazla ödeme yapmak zorunda kalmalarına gerekse çeşitli tehditlere maruz kalarak işten ayrılamamalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla göçmen kadınların bakım hizmetlerinde kağıtsız olarak, çalışmaları onları sosyal haklara erişimden yoksun bırakırken çalışma saatleri, ücretleri ve izin kullanmaları gibi pek çok konuda sömürüye tabi kılınmalarına da sebebiyet vermektedir.

Araştırmaya katılan görüşmecilerden G1 (40, evli, Özbek), G3 (37, boşanmış, Türkmen), G9 (44, evli, Özbek) ve G13 (41, boşanmış, Özbek) kodlu görüşmecilerin istihdama aracı şirketler ve işverenleri tarafından sömürüye tabi kılındıkları belirlenmiştir. Bu doğrultuda görüşmecilerin ifadeleri şu şekildedir:

“İlk işimde hiç izin günüm yoktu. Yani tabi ki ben bir ay çalıştıktan sonra işi bırakmayı düşündüm. Sonra şirket geldi ay biraz idare et falan filan böyle niye çünkü bunlar para aldılar. Dedi üç ay orda çalışman gerek yani onla anlaşma yapıyor ama ben bilmiyorum ki hiçbir şey. Ben orda 6 ay çalışınca kaçak durumda kaldım. Çünkü ben sonra anladım. Sen burda sadece 1 ay kalabiliyorsun 1 ay sonra senin oturma izni alman lazım ama bunlar hiçbir şey vermiyorlar. Çünkü sigorta çalıştıktan sonra sigorta devlette de para ödeyeceksin. Hiç izne de çıkartmadı çünkü. Yani tabi ben orda da bir ay çalıştıktan sonra bırakmayı düşündüm ama idare etmemi istediler. Niye çünkü onlar para aldılar” (G1, 40, evli, Özbek)

“İstanbul’da mesela çalışırken 15 gün bir evde temizlik işinde çalıştım paramı vermediler. Ben de isteyince beni tehdit ettiler seni sınır dışı ettirecez, sen yabancısın seni çalıştırmıcam İstanbul’da yok edicem öyle böyle. Çalıştığım yerin kızı öyle tehdit etti beni. Sonra paramı alamadan çıktım o işten... Paramı almadığım yerler mesela bir 3 işimde paramı alamadım. Mesela birinde 1 buçuk aylık maaşım vermediler birinde 15 günlük maaşım birinde 1 günlük maaşım öyle üç yerden alamadım. Telefon açıp sorsan da seni böyle tehdit ediyorlar. Seni çalıştırmıcam seni bulcam öyle böyle” (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

“Ben ilk önce 28 gün bir avukatın yanında hiç izin almadan temizlik işi yaptım. Yeni geldim dili bilmiyorum, işi biliyorum. Biz de mesela hemen hemen her temizliği yaptım, ben biliyorum. Bana dil bilseydin, yemekleri bilseydin, 2800 alırdın demişlerdi ama dil bilmediğim için maaşım düşüktü. Ama izinsiz dediler hiç izin almayacaksınız dediler ben de mecbur kabul ettim paraya ihtiyacım vardı. Kendisi avukattı. Avukat olmasına rağmen beni tercih etti... Onun dışında çalıştığım karı koca profesör vardı orada psikolojik olarak çok zorlanırdım hiç iyi davranmazlardı. Çok oturamazsın, fazla konuşamazsın, bir şey açıklayamazsın, yüksek sesle televizyon izlerlerdi ben yanlarına oturup da bir şey izleyemezdim. Ayrı odam vardı ama yatağım yoktu çekyat vardı orada yatıyordum. Çarşafımı, havlumu kendim götürüyorum. Her yerde vermezler çünkü, verseler bile kendilerinin ayağını bile silmeyecekleri havluları size verirler. Şimdi kaldığım evde de yatak yok çekyatta yatıyorum. Benim kaderim hiç düzgün yatakta kalmadım, ben yerlerde yattım. Mesela 3-4 ay önce eski vali yardımcısı bir amcaya baktım, 90 yaşlarında karısıyla birlikte Çeşme’de evleri var kalıyor, düşmüş kalçasını kırmış. Şirket ona bakmam için yönlendirdi beni. İnanır mısınız kendisinin özel yatağı vardı ve çok da zengindi bana dedi ki sen yerde yatarsın. İşte böyle zengin olsalar bile sana yeri layık görürler, zenginler ama insanlıkları yok” (G9, 44, evli, Özbek)

“Tatile gittiklerinde beni de götürüyorlar yanlarında ama tabi çocuk bakmam için götürüyorlar genelde. O yüzden gitmesek daha iyi. Gittiğimiz zaman başkalarının da çocukları oluyor, o zaman onlara da bakmamı istiyorlar. O zaman çok yoruluyosun. Yani çocuk bir de durmuyo, diğerleri de öyle olunca vay halime evde kalsam daha iyi diyorum” (G13,41, boşanmış, Özbek)

G1 ve G3 kodlu görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda, istihdama aracılık eden özel şirketlerin göçmen kadınların göç süreçlerini kolaylaştırıcı bir etken olduğu da görülmektedir. Ancak bu şirketlerin enformel yapıları nedeniyle istihdamına aracılık ettikleri kadınların yasal haklarını işverenleri olarak gördükleri müşterilere karşı korumadıkları ve kar amacı gütmeleri nedeniyle potansiyel müşteri olarak gördükleri işverenlerin beklentileri doğrultusunda göçmen ev işçisi kadınlar üzerinde baskı kurmaları söz konusu olmaktadır. Öte yandan kadınların kağıtsız olarak istihdama katılmaları kadınların işverenleri karşısında da yasal haklarını korumalarına engel olduğu bu sebeple kadınların bilhassa sınır dışı edilmeye tehdit edildiği ve kadınların işsiz kalma ve sınır dışı edilme gibi endişelerinden ötürü çoğu zaman bu psikolojik baskıya boyun eğmek zorunda kaldıkları görülmektedir.

4.4.5. Duygusal emek

Araştırma kapsamında duygusal emek teması duygusal tezatlık, duygusal çatışma, sorumluluk hissiyatı şeklinde alt temalar temelinde ele alınmıştır.

Özyeğin (2005)'e göre duygusal emek, ev hizmetleri sektöründe en çok istenen ancak parası ödenmeyen bir metadır. Özellikle bakım hizmetlerinin doğası gereği, bakım sağlayıcılarının hizmet sunarken güler yüzlü, şefkatli ve merhametli olmaları beklenmektedir. Zira öncesinde de belirtildiği üzere, aileler bakım hizmetleri talep ettiklerinde bakıcıları güler yüzlü ve merhametli olmaları nedeniyle tercih etmektedirler. Öte yandan menşei ülkelerindeki ailelerinin geçimini sağlamakla yükümlü olan kadınların, geçim endişeleri doğrultusunda işlerini kaybetmemek adına işverenlerinin beklentilerine uygun bir şekilde duygularını ifade etmek zorunda oluşları kadınların yoğun bir şekilde duygusal emek harcamalarına sebebiyet vermektedir. Kadınlar işverenlerinin beklentileri doğrultusunda gerçekte hissetmediği duyguları sergilemek durumunda kalması ise duygusal tezatlık olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerden G1 (40, evli, Özbek) ve G9 (44, evli, Özbek) kodlu görüşmeciler iş yerlerinde karşılaştıkları kendilerini kötü hissetmelerine neden olan durumları şu şekilde açıklamışlardır:

“Baktığım yaşlı kadın banyo yaparken bana diyor havlu ver ben sabun veriyorum bana diyor ki bunu ver ben yanlış bi şey veriyorum. böyle bağıyor ama ben anlamıyorum diye o daha çok sinirleniyor, yani bu sabun yani tamam sabun biliyoruz yani bu fırça bu eldiven bu mesela kova bu böyle bi şeyler söylerken kadın bağıyor bu da bi şey istiyor ama ben anlamıyorum ki ben de panikleşiyorum niye çünkü anlamıyorum ya ben bunu dilini bilmedikçe yani o kadar zor o kadar zor ki o kızdığı için bende üzüldüm yani yardım etmek istiyorum ama bana bağıyor, yine de sesini çıkaramazsın niye çünkü ona bakmak zorundayım ben onun için para veriyorlar mecbur katlanıyorsun” (G1, 40, evli, Özbek)

“Mesela avukatın oğluna baktığım yerde benim ilk günüm ertesi gün yerleşiyorsun ister istemez çekiniyorsun tedirgin oluyorsun böyle koca salonun ortasında bilgisayar oynuyo bi şey istiyi getiriyorum temizliyorum bi şey döküyor tekrar temizliyorum yoruldu böyle kenara geldim küçük bi şey var koltuk kenarına böyle oturdum kalk niye burada oturuyosun dedi sen git mutfakta otur dedi burda oturamazsın dedi o bana yetti tekrar oturdum ben 28 gün, mesela onun öyle davranması benim gücüne gitti, yani benden küçük çocuk beni azarladı ve sen orda çalışan olduğun için hiçbir şey diyemezsin hiçbir şey sadece gülümseyip gitmek zorundasın böyle zor bir iş” (G9, 44, evli, Özbek)

Ev ve bakım hizmetlerinde çalışan bireylerin günün büyük bir çoğunluğunu işverenleri ile geçirmeleri duygusal gösterimlerinin sıklığını önemli ölçüde etkilemektedir. Yatılı bakım hizmetlerinin doğası gereği çalışanların işverenleri ile iletişim ve etkileşiminin sık olması duygusal emeğin yoğunluğunu da arttırmaktadır. Bu doğrultuda G1 ve G9 kodlu görüşmecilerin ifadelerinde de görüldüğü üzere kadınların işverenlerinin duygusal beklentilerine uyum sağlaması gerekliliğinden gerçek duygularını bastırmakta ve işverenlerinin beklentileri doğrultusunda duygusal gösterimlerini sergilemektedirler. Güngör’e göre (2009) duygusal gösterimin süresi ile yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Kısa süreli duygusal gösterimler genellikle senaryolaştırılmış olup daha az duygu yoğunluğu gösterimi gerektirmektedir. Ancak bakım hizmetleri gibi alanlarda çalışanların daha uzun süreli etkileşimde bulunmaları nedeniyle duygusal gösterimler daha az senaryolaştırılmış olup daha yoğun bir duygusal emek gerektirmektedir (Güngör, 2009). Bu doğrultuda, bakım hizmetlerinde çalışanların işverenleri ile sık etkileşim içinde olmaları, karşılaştıkları olumsuz durumlarda işverenlerinin beklentilerine uygun olarak anlayışlı ve güler yüzlü davranmalarını gerektirmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen göçmen bakıcı kadınların duygusal açıdan zorlandıkları durumlardan bir diğeri ise geride bıraktıkları çocukları ile ilişkili olmuştur. Menşei ülkelerinden, ailelerinden ve özellikle çocuklarına daha iyi yaşam fırsatları sunma amacıyla onlardan ayrılarak çalışmaya başlayan göçmen kadınların, bakım hizmetlerinde özellikle çocuk bakıcılığında duygusal açıdan zorlandıkları gözlemlenmiştir. Kadınların çocuk bakıcılığında kendi çocuğuna gösteremediği ilgi ve sevgiyi bakımından sorumlu olduğu çocuğa göstermesi çoğu zaman duygusal çatışma yaşamalarına neden olmuştur. Çocuklarını menşei ülkede bırakıp İzmir’e bakım hizmetlerinde çalışmak amacıyla gelen görüşmecilerden G3 (37, boşanmış, Türkmen) ve G12 (44, dul, Gürcü) kodlu görüşmeci yaşadığı bu zorluğu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Amcadan sonra bir çocuk baktım annesi mankendi her zaman işe gitmezdi ama hep dışarıda gezerdi akşam gelirdi eve, kocası da sürekli yurtdışına giderdi, orada ben baktığım kıza çok alışmıştım 4 yaşındaydı ama annesi kızını bırakıp bırakıp giderdi çok üzüldüm, e benim kızlarım da var memlekette ben mesela onları çok özlediğim için bu kadının böyle yaptığını gördükçe daha çok üzüldüm ama bi şey diyemezsin ne diyebilirsin, niye bırakıyorsun çocuğunu mu diyeyim, susmak zorundasın para kazanmak için. Ama ben çok dayanamadım yani tabi öyle bir bağ kurdum kızla, kendi kızlarıma bakar gibi baktım kıza. Sonra ben çok üzüldümce çocuğa bırakmak istedim işi, annesi sürekli bırakıp gidiyordu yani ben bu duruma çok üzüldüyordum bir anne kızını nasıl bırakıp gider diye kadın sabah çıkardı akşam gelirdi e kız zaten akşam 9 olunca uyurdu anneyi görmüyor ki hep benimle. Kız bana çok alıştı ben alıştım öyle olunca dedim bu olmaz ben kendim üzüldüyorum, yıpranıyorum çok üzülsen de bıraktım kızlarım da dedi çünkü anne bırak üzüldüyorsun derlerdi. Ben de bıraktım sonra şimdi baktığım anneye bakmaya başladım” (G12, 44, dul, Gürcü)

“1 yaşında çocuk baktım o çocuk iyiydi. Ondan kendim ayrıldım çocuktan. Mesela memleketten yeni gelmiştim onda o çocuğa girdim kendi çocuğumu da orda bırakıp geldim hiç alışamadım çocuk bakımına ondan kendim söyledim abla dedim. O da orda mesela ablanın çocuğu yanında ben dedim çok üzüldüyorum dedim. Çocuğumu özlüyorum dedim. Çocuğumu göremiyorum ben abla dedim bu işi yapmayım ben başka işi yapayım dedim ben hiç dayanamıyorum dedim. Sonra çıktım. Mesela o çocuğu çok seviyordum çok tatlı bir çocuktu ama kendi çocuğumu da özlüyorum çok özlüyordum öyle. Beş buçuk sene oldu kızımı çok özlüyorum” (G3, 37, boşanmış, Türkmen)

Bakım hizmetlerinde duyguların yoğun olarak sergilendiği bir diğer durum ise bakımından sorumlu oldukları kişilerin sağlığı olmuştur. Özellikle yaşlı ve hasta bakımında belirginleşen bu durum çalışan kadınların bakımından sorumlu olduğu

kişilere karşı güçlü bir sorumluluk duygusu geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu duygu doğrultusunda ise kadınların yoğun olarak fiziksel ve duygusal emek harcamalarına yol açtığı görülmektedir. Bu doğrultuda görüşmeye katılan görüşmecilerden G7 (40, dul, Türkmen) ve G10 (38, dul, Türkmen) kodlu görüşmecilerin aşağıda belirtilen ifadelerine göre bakım işini gerçekleştirirken yaşadıkları duygusal zorluklardan birinin bakımını sağladıkları kişilerin sağlıkları konusundaki endişeleri olduğu gözlemlenmiştir.

“Yani ağır iş değil onun hastalığından ben çok kötü hissettim kötü oldum. Hatta hastanede baktım ben ona hastanede bakarken nefesi boğuldu bu annenin hastanede doktorlar onun nefesini geri getirmek için çalışırken onunla beraber benim de nefesim boğuldu o kadar kötü oldum, Kıpırmızı olmuş ben kendimi bilmiyorum rengim kıpkırmızı olmuş kalabalıktı oda annenin gelini vardı bana bir baktı dedi senin yüzüne bir şey oldu hemen havaya çık temiz hava al dedi beni balkona çıkardılar temiz hava alarak kendime geldim. O kadar etkilendim. O nefes alamazken ben de nefes alamıyordum hala hatırlarken yine kötü oluyorum. Öldü ama rahmetli oldu. Annemin en ağır günlerinde yanında oldum her zaman aradıklarında teşekkür ederler” (G7, 40, dul, Türkmen)

“Ben merhametli olduğum için onları gördükçe çok üzülüyordum. Allah korusunda biz de ilerde böyle mi olacağız derdim yani öyle üzülüyordum hep ben. Yani hastalara bakarken insan acıyor yani senden ne yemek ister ne su ister. İki tane kişiye baktım ben anne kıza ikisi de alzheimer hastası işte onlara üzülmekten kendim şey oldum artık en iyisi ben gideyim diye düşündüm çünkü yarın öbür gün daha kötü olursa ben daha kötü olurum. Hep üzüldüğümden dolayı yoksa bana öyle bir psikolojik olarak şey olmuyordu sadece üzüntüden işte baka baka üzülüyordum yani” (G10, 38, dul, Türkmen)

Görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda göçmen kadınların, özellikle hasta ve yaşlı bakımında, bakımını sağladıkları bireylerin sağlıklarına ilişkin sürekli bir kaygı hissettikleri görülmüştür. Bu duruma neden olan unsurlardan biri, göçmen kadınların bakımını üstlendikleri bireylerin ailelerinin kendilerini suçlamasından korkmalarıdır. Hasta veya yaşlı bir bireyin sağlığı bozulduğunda veya beklenmedik bir durum meydana geldiğinde, ilk suçlanacak kişinin göçmen kadın olması yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir. Bu durum, onların işlerini kaybetme korkusunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, göçmen kadınların işverenleri ile kurdukları fiktif aile ilişkisi, üzerlerindeki baskıyı artıran bir diğer faktördür. Fiktif aile ilişkisi, duygusal bir bağ ve bağlılık yaratabilir, ancak aynı zamanda bakım sağlayıcıların profesyonel değil, kişisel bir sorumluluk taşıyormuş gibi hissetmelerine neden olur.

Bu unsurlar, göçmen kadınların duygusal yükünü artırırken, hem fiziksel hem de duygusal olarak yoğun bir çaba göstermelerine yol açmaktadır.



5. SONUÇ VE TARTIŞMA, ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınların küresel bakım zinciri bağlamında ortaya çıkan küresel hiyerarşi ve eşitsizlik biçimlerini inceleyerek bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımını ele almaktadır. Araştırmada İzmir’de ücretli bakım hizmetlerine olan talep ile İzmir’e yönelik gerçekleştirilen kadın göçü arasındaki ilişki incelenmiş küresel ekonomide yeniden üretime dayalı iş bölümü İzmir’de bakım hizmetlerinde çalışmak üzere gelen göçmen kadınlar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya katılan görüşmeciler ile gerçekleştirilen görüşmelerde göçmen kadınlara yöneltilen sorular araştırma sorununu yanıtlamaya yönelik olup bu sorular aracılığıyla elde edilen veriler ışığında analiz yapılarak küresel bakım zinciri bağlamında ortaya çıkan emek sömürüsü ve eşitsiz güç ilişkilerine vurgu yapılmıştır.

Araştırmada İzmir’de bakım hizmetlerinde istihdam edilen göçmen kadınların büyük bir çoğunluğunun Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen kadınlar olduğu tespit edilmiş olup araştırmaya katılan göçmen kadınların geldikleri ülkeler Gürcistan, Özbekistan ve Türkmenistan olmuştur. Araştırmaya katılan görüşmecilerin profilleri ile yaşlı bakım hizmetlerinde istihdama katılma durumları arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan görüşmecilerin çoğunluğunun orta yaşta olması, eğitim seviyelerinin en fazla lise düzeyinde oluşu, ana dilleri ve Rusça dışında bir dil bilmeyişleri kadınların yaşlı bakımında talep edilmesinde etkindir. Bilhassa yaşlı bakımında istihdam edilen göçmen kadınların Türkçe bilmemeleri işverenler tarafından avantaj olarak değerlendirilmiş işverenlerin, göçmen kadınların başka bir işgücüne katılamayacağı düşüncesi bu kadınların ağır çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalmalarına yol açmıştır.

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen göçmen kadınların Türkiye’ye göç etmesinin ardındaki nedenlerinin temelinde ise yoksulluk ve işsizlik olduğu görülmüştür. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçen ülkelerde büyük bir ekonomik buhran yaşanmış insanlar yoksulluk ve işsizlikle karşı karşıya kalmıştır (Demirdizen, 2013, s. 326). Bu doğrultuda

yoksulluk ve işsizliğin hakim olduğu Eski Sovyet Birliği ülkelerindeki ailelerin ekonomik sıkıntılarla başa çıkabilmesi ancak kadınların daha fazla işgücü piyasasına katılmasıyla mümkün olduğu görülmüştür. Ailelerin geçim sorumluluğunu üstlenen kadınlar çözümü genellikle göç etmekte bulmuştur. Araştırmaya katılan göçmen kadınların göç etmelerinin ardındaki önem arz eden nedenlerden biri de toplumsal cinsiyete bağlı yaşadıkları şiddet ve ayrımcılık olmuştur.

Araştırmaya katılan göçmen kadınların geride bıraktıkları çocuklarına kimin baktığı ise araştırmanın küresel bakım zinciri bağlamında ele alınması açısından önem arz etmiştir. Araştırmaya katılan göçmen kadınlardan ebeveyn olanların çocuklarını menşei ülkelerindeki aile içindeki diğer kadınlara emanet ettiği belirlenmiştir. İzmir’de bakım hizmetlerinde çalışan görüşmecilerin İzmir’deki orta-üst sınıftan ailelerin bakım sorumluluğunu üstlenirken kendi bakım sorumluluğunu ailelerindeki kadınlara devrederek bakımın uluslararası transferinin gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımının yeni eşitsizlik biçimlerini ortaya çıkardığı tespit edilmiştir.

İzmir’de ücretli bakım hizmetlerine olan talep ile İzmir’e yönelik gerçekleştirilen kadın göçü arasındaki ilişki incelendiğinde ise İzmir’de eğitim düzeyinin yüksek olması ve kadınların işgücüne katılım oranının yüksekliği, yaşlı nüfusun da yüksek olmasıyla birlikte bakım hizmetlerine olan ihtiyacı artırmıştır. Ancak, İzmir’de ailelerin bakım ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli sayıda bakımevinin bulunmaması, aileleri özellikle enformel yollarla sağladıkları göçmen bakıcıları istihdam etmeye yönlendirebilmektedir. İzmir’de bilhassa yaşlı bakım alanında göçmen kadın emeğine olan talep kadınların göçünü teşvik etmiştir. Görüşmecilerin İzmir’e göç etme nedenlerini etkileyen nedenlerden biri de sosyal ağları olmuştur. Kadınlar kendilerinden önce İzmir’e göç etmiş aile, akraba ve arkadaşları sayesinde İzmir hakkında bilgiler toplamış ve İzmir’in gerek sosyal imkanları gerekse coğrafi koşulları, İzmir’in ‘yaşanılacak şehir’ olarak görülmesinin kadınların göç etme kararı almasında büyük bir etkisi olduğu görülmüştür.

Kadınların İzmir’de bakım hizmetlerinde istihdama katılma nedenlerinde yaş faktörünün, yabancı oluşlarının, daha önce çalışma deneyimlerinin bulunmamasının ve cinsiyet faktörünün önemli olduğu belirlenmiştir. Kadınların cinsiyetlerine bağlı olarak ev içiyle sınırlandırılması “kadın işi” olarak nitelendirilen yoğun emek gerektiren, esnek ve güvencesizliğin hakim olduğu ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katılmalarına yol açmaktadır. Bu doğrultuda kadınlar göçmen kadın olarak işgücüne katılmak istediklerinde gerek cinsiyetlerinden gerekse yabancı olmalarından ötürü ağır çalışma koşulların ve güvencesizliğin hakim olduğu işgücünün alt basamaklarında yer aldıkları ve eşitsizlik unsurlarının göçmen kadınlar için daha da derinleştiği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında bakım hizmetlerinde istihdam edilen göçmen kadınların Türkiye’deki statüleri ve çoğunlukla işgücüne enformel katılımları Türkiye’nin göç politikaları ve yasal düzenlemeleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda göçmen kadınların Türkiye’ye ilk olarak turist vizesi ile ülkeye giriş yaptığı ancak Türkiye’deki yasal ikamet süresinin aşılması durumunda düzensiz durumda kaldıkları görülmüştür. Göçmen kadınların Türkiye’deki yasal statülerini koruyabilmeleri için ülkeye giriş-çıkış yapma zorunluluğu bulunmakta olup, kadınların bakım hizmetlerinde işgücüne katılmaları bu duruma olanak tanımamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’deki yasal ikamet süresini aşan kadınlar, hem düzensiz olarak Türkiye’de ikamet etmekte hem de işgücüne enformel olarak katılmaktadırlar. Öte yandan Türkiye’de yasal olarak ikamet eden göçmen kadınlar işgücüne katıldığında çalışma izni almanın güç ve uzun süren bir süreç olması nedeniyle çoğunlukla çalışma izni almadan istihdama katılmaları söz konusu olmuştur. Bilhassa çalışma izni almak için ilk başvurunun işveren tarafından yapılması gerekliliği göçmen kadınların çalışma izni alarak işgücüne katılımlarına olanak tanımamaktadır. Araştırmaya katılan görüşmecilerden çoğunun ise Türkiye’de yasal olarak ikametlerini aile ikamet izni ile sağladıkları görülmüştür. Göçmen kadınların Türkiye’de bir süre ikamet ettikten sonra Türk vatandaşlığına sahip kişilerle evlendiği ve Türkiye’deki yasal statülerinin evlilik yoluyla devam ettirdikleri belirlenmiştir. Ancak kadınlar, yasal olarak ikamet etseler de bakım hizmetlerinde istihdama katıldıklarında bakım hizmetlerinin çoğunlukla enformel yollarla sağlanması sebebiyle kadınların çalışma izni almadan işgücüne katılmaları

söz konusu olmuştur. Kadınların bakım hizmetlerinde enformel olarak işgücüne katılımları ise sosyal haklarına erişimini engellerken emeklerinin de sömürüye tabi kılınmasına yol açmıştır.

Bakım sektörünün yatılı iş imkanı sunması ise araştırmaya katılan görüşmecilerin bu sektörde istihdama katılmasındaki en önemli motivasyonlardan biridir. Menşei ülkelerindeki ailelerin geçim sorumluluğunu üstlenen kadınlar, yaşam ve kira giderlerini karşılamak için ev içi hizmet sektöründe yatılı olarak çalışma imkanı bulduklarından, özellikle bu alana yönelmektedirler (Akalin, 2015, s. 67). Yatılı bakım hizmetlerinde istihdama katılan göçmen kadınların çoğunlukla “boşanmış çocuklu ve/ veya çocuksuz” olduğu görülmüştür (Gökbayrak, 2009, s.65). Araştırmaya katılan görüşmecilerin de Türkiye’ye bakım hizmetlerinde istihdama katılmak için ilk geldiklerinde büyük bir çoğunluğunun boşanmış çocuklu veya çocuksuz olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda kadınların farklı aile tipleri içerisinde yer almasının bakım zincirinin niteliğini etkilediği görülmektedir. Bakım hizmetlerinin yatılı olarak gerçekleştirilmesi, göçmen kadınların kişisel alan ve zamandan yoksun olmalarına ve bakımını üstlendikleri bireylerin sorumluluğunu taşımalarına, bu doğrultuda yoğun bir duygusal emek harcamalarına neden olmaktadır. Ayrıca bakım hizmetlerinin doğası gereği işverenleri ile oldukça sık iletişim içinde oldukları için işverenlerin beklentilerine yönelik uygun davranışlar sergilemek zorunda kalmaları, yoğun bir duygusal emek harcamasına ve psikolojik olarak yıpranmalarına yol açmıştır. Öte yandan araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda göçmen kadınların duygusal emek harcaması bilinçli bir şekilde olduğu gibi bilinçsiz olarak da gerçekleşebilmektedir. Araştırmaya katılan görüşmecilerin gerek bakıcılığını yaptığı çocuklara kendi çocuklarına gösteremedikleri sevgiyi göstermeleri gerekse bakımını üstlendikleri hasta ve yaşlıların sağlıkları konusundaki endişeleri kadınların yoğun bir şekilde duygusal emek harcadıklarına sebep olmaktadır.

Araştırma kapsamında göçmen kadınların bakım hizmetlerinde istihdama katılımlarıyla birlikte emek sömürüsü bağlamında ortaya çıkan eşitsiz güç ilişkilerinin incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda görüşmecilerin özellikle istihdama katılımlarında aracı olan özel istihdam büroları tarafından emeklerinin sömürüye tabi kılındığı belirlenmiştir. Görüşmelerde elde

edilen bulgular sonucunda göçmen kadınların istihdamlarına aracı olan şirketlerin yasal statüde olmadığı belirlenmiştir. İstihdama aracı olan şirketlerin her ne kadar göçmen kadınların konaklama, dil öğrenme de, sosyalleşme de ve iş imkanı sağlama da göçü kolaylaştırıcı hizmetleri bulunsa da denetimden uzak oluşu göçmen kadınların emeklerinin şirketler tarafından sömürüye tabi kılınmasına yol açtığı görülmüştür. Kar elde etme güdüsüyle hareket eden şirketlerin göçmen kadınların aldıkları ücretlerden yüksek miktarlarda komisyon aldıkları veya kadınları tehdit ederek kadınları izin kullanmadan çalıştırdıkları tespit edilmiş ve emeklerinin hem istihdam aracısı şirket tarafından hem de işveren tarafından emeklerinin sömürüye tabi kılındığı tespit edilmiştir.

Araştırmada göçmen kadınlar ile işverenleri arasında ortaya çıkan hiyerarşik güç ilişkilerinin görünmez denetim mekanizmaları ile de kurulduğu belirlenmiştir. Özellikle fiktif aile ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkan bu ilişki göçmen kadınların işverenlerinin kendilerine bir şey söylemesine gerek kalmadan kadınların kendi evinde ve kendi ailelerine bakım sağlıyormuş gibi koşulsuz bir şekilde hizmet sağlamasına ve görünmez denetim mekanizmalarının kurulmasına sebebiyet verdiği belirlenmiştir. Bu durumun yanı sıra göçmen kadınların enformel istihdamlarının bir sonucu olarak yasal haklarından yararlanamaması iş yerlerinde insani şartlarda çalışması durumunda bile kadınların işverenlerine karşı minnet duymasına sebep olmaktadır. Öte yandan işverenlerin görüşmecilere sundukları fırsatlar ve verdikleri hediyeler işçi işveren arasındaki hiyerarşik güç ilişkilerinin pekişmesine yol açsa da görüşmeciler tarafından ‘fazla’ olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda görüşmecilerin işverenlerine karşı duydukları minnet duygusunu pekiştirmiştir. Bu doğrultuda bu araştırma küresel bakım zinciri bağlamında İzmir’e Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen ve kağıtsız olarak çalışan göçmen kadınları ele almıştır.

5.2. Öneriler

Türkiye’nin ev ve bakım hizmetlerinde duyulan ihtiyacına yönelik olarak ortaya çıkan göçmen kadın emeği talebi Türkiye’ye görece ekonomisi daha düşük ülkelerden kadınların istihdama katılmak amacıyla göç etmelerine yol açmıştır. Göçmen kadınların gerek menşei ülkelerinde işsizlik, yoksulluk ve toplumsal

cinsiyete dayalı şiddet ile karşı karşıya kalmaları gerekse ülkelerin refah rejimlerine bağlı olarak bakım hizmetlerini sağlamadaki rolünün sınırlı oluşu göçmen kadınların bilhassa ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katılmalarına sebebiyet vermiştir. Türkiye’de de özellikle 1990’lı yıllardan itibaren ev ve bakım hizmetlerinde artan göçmen kadın istihdamı araştırmacıların dikkatini çekmiş ve araştırmalara konu edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde ise araştırmaların çoğunlukla göçmen kadınların deneyimlerine odaklanıldığı görülmüş olup küresel hiyerarşi ve eşitsizlik ilişkilerini ele alan araştırmaların sınır olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda bu araştırmanın literatürdeki boşluğu doldurması amaçlanmış bu çerçevede ev ve bakım hizmetlerinde istihdama katılan göçmen kadınlar küresel bakım zinciri bağlamında incelenmiştir.

Ev ve bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlarla ilgili literatüre bakıldığında, Türkiye’nin nüfus bakımından en büyük üçüncü ili ve çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan İzmir’in bu literatürde oldukça sınırlı yer aldığı ve bu bağlamda ele alınmasının gerekliliği görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, göçmen kadınların çalışma deneyimlerine odaklanılırken, kadınların istihdama katılmak için menşei ülkelerinde bırakmak zorunda kaldıkları çocuklarının bakımını kimin üstlendiği sorusununsa göz ardı edildiği görülmüştür. Bu soru, bakım sorumluluğunun farklı kadın grupları arasındaki dolaşımıyla ortaya çıkan küresel hiyerarşik ilişkilerin belirlenmesi açısından önem arz etmekte olup, gelecekte benzer konularda yapılacak çalışmalarda bu hususun araştırmacılar tarafından dikkate alınması önerilmektedir.

Bu çalışmada aynı zamanda işçi işveren arasındaki iktidar-güç ilişkilerine odaklanılmış olup görüşmelerde bu husus da dikkate alınarak incelenmiştir. Ancak kadınların görüşme için uygun vakit bulamaması nedeniyle bazı görüşmelerin onların çalıştığı evlerde ve işverenlerin yanında yapılması gerekmiştir. Bu durum, görüşmelerin verimliliğini etkilemiş ve görüşmecilerin bazı sorulara tereddütle yanıt vermesine neden olmuştur. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda ise araştırmanın daha derinlemesine incelenmesi ve özellikle işveren-işçi arasındaki iktidar ilişkilerinin daha iyi anlaşılması açısından, kadınların daha rahat konuşabilecekleri ortamların tercih edilmesi ve görüşmelerin birden fazla gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, işçi ve işveren arasındaki ilişkinin daha

kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi için hem işçilerle hem de işverenlerle görüşmeler yapılarak karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir. Bu durum, işçi-işveren arasındaki ilişkinin iki boyutuyla değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, işçi perspektifinin yanı sıra işveren perspektifinin de değerlendirilmesi önerilmektedir.

Araştırmada, göçmen kadınların bakım hizmetlerinde enformel olarak istihdama katılımları önem arz eden bir husus olarak öne çıkmıştır. Göçmen kadınların enformel işgücüne katılımı, emeklerinin sömürüye tabi kılınmasına yol açmakta ve özellikle enformel istihdama aracılık eden şirketler bu duruma yol açmaktadır. Türkiye’de yabancıların çalışma izinlerine dair ilk başvurunun işverenler tarafından yapılması zorunluluğuysa göçmen kadınların enformel olarak işgücüne katılmalarına sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda enformel sektörlerde çalışan kadınların maruz kaldıkları psikolojik şiddet, taciz ve emeklerinin sömürüye tabi kılınması, kadınların hem göçmen hem de kadın olmalarından kaynaklanan ayrımcılığa maruz kalıp bu olumsuzluklara ses çıkaramamalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, hem enformel olarak kurulan şirketlerin denetiminin sıkılaştırılması hem de göçmen kadınların çalışma izinlerine ilişkin yasal düzenlemelerin gözden geçirilerek, kadınların yasal olarak işgücüne katılımını teşvik edici girişimlerde bulunulması önerilmektedir. Bu noktada, araştırmacılar ve göç ile kadın alanındaki sivil toplum kuruluşları bu alanda yaşanan zorluklara yönelik ortak çözüm ve stratejiler geliştirmesi ve gerekli önlemleri alınmasında yol gösterici olmaları önerilmektedir. Göçmen kadınların formel olarak işgücü piyasasına katılımını desteklemek amacıyla, çalışma izinleri ve yasal hakları konusunda bilgilendirilmesi bu nokta da önem arz etmektedir.

Ayrıca, Türkiye'deki bakım hizmetlerinin kamusal niteliğinin iyileştirilmesi önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren sağlanan bakım hizmetlerinin sınırlandırılması toplumun her kesiminden bireylerin erişilebilir ve uygun fiyatlı bakım hizmetlerine erişimini sınırlamıştır. Bu durum özellikle düşük gelirli ailelerin bakım hizmetlerine erişimini engellemekte ve genellikle bu ailelerdeki kadınların çalışma durumunda işlerinden ayrılarak bu sorumluluğu üstlendiği görülmektedir. Dolayısıyla kadınların işgücü piyasasına katılımları da bu şekilde olumsuz etkilenmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet

perspektifinden bakıldığında, ev ve bakım işlerinde sorumluluğun kadın erkek arasında ortak bir şekilde paylaşılması önem arz etmektedir. Bu amaçla, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim ve çalışmalar düzenlenmesi ve anne ve babaların bakım sorumluluğunu ortaklaşa üstlenebilmeleri için doğum izinlerinin babalara yönelik yeni düzenlemelerin yapılması da önerilmektedir. Öte yandan, bakım hizmetleri sektöründe kamusal niteliğin güçlendirilmesi amacıyla bakımevleri, kreşler ve gündüz evlerinin sayısının artırılması ve herkesin bu hizmetlere erişebilirliğinin sağlanmasıysa önem arz etmektedir.



KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç* (1 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acer, Y., Kaya, İ., & Gümüş, M. (2010). *Türkiye'nin İltica Stratejisi* (1 b.). Ankara: Usak Yayınları.
- Acar Savran, G. & Tura Demiryontan, N. (2020). *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Akalın, A. E. (2007). *Duygulanım ve Duygulanımsal Emek Üzerine Notlar*. Birikim Dergisi, 114-121.
- Akalın, A. E. (2009). *Göçmen Ev İşçileri*. (E. Röportajı, Röportaj Yapan)
- Akalın, A. (2015). *Kapalı Kapılar Ardındaki Gölge Emek: Türkiye'ye Sovyet Bloğu Ülkelerinden Gelen Göçmen İşçisi Kadınlar*. Karatahta İş Yazıları Dergisi(1), 27-42.
- Akalın, A. (2016). *Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20 . Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri. N. İhlamur Öner içinde, Küreselleşme Çağında Göç* (36.b, s.89-106). İstanbul: İletişim Yayınları
- Akalın, A. (2023). *Temasın İmkanları: Değmek, Değer Üretmek, Dayanışmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akgüngör, S., Kumral, N., & Çelik, N. (2017, Mayıs). *Ekonomik ve Demografik Göstergelerle İzmir*. Ege Genç İşadamlar Derneği , 1-108.
- Akkuzu, İ. (2008, Mart-Nisan). *Uluslararası Emek ve Sermaye Dolaşımı: Üretimin ve Emegin Değişen Yapısı*. İktisat Dergisi, 54-59.
- Alp, M. (2004). *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 53(2), 1-57.
- ASHB. (2023). *Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Merkezlerinde 2023 Yılı Ücretleri*. <https://www.aile.gov.tr/ankara/duyurular/ozel-huzurevleri-ve-yasli-bakim-merkezlerinde-2023yili-ucretleri/> adresinden alındı (Erişim Tarihi: 14.04.2024)

- Aydın, M. (2013). *Aile ve Din/ İslam*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bannerji, H. (2016). *Marx'tan Yeniden Doğmak: Irk, Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf Üzerine Düşünceler*. (S. Özdemir, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Berktaş, F. (2011). *Politikanın Çağrısı* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bimay, M. (2022). *Küresel Göç Krizleri Ve Uluslararası Göçlerin Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (2), 87-106.
- Bora, A. (2021). *Kadınların Sınıfı* (9 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*. (Doktora Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara).
- Buz, S. (2007). *Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma*. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2), 37-50.
- Braverman, H. (2008). *Emek Ve Tekelci Sermaye*. (Ç. Çıdamlı, Çev.) İstanbul: Kalkedon.
- Brown, H. (2016). *Marx'ta Toplumsal Cinsiyet ve Aile* (Cilt 1.). (G. Rastgeldi, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Candan, M. (2007). *Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri* [Uzmanlık Tezi]. T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Canpolat, H., & Arıne, H. (2012, Haziran). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. ORSAM The Black Sea International, 1-30.
- Castles, M., & Miller, M. (2008). *Göçler Çağı* (1. b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- CSGB, (2021). *Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yabancılara Verilen İzin Sayısı*.
<https://www.cs.gb.gov.tr/media/90062/yabanciizin2021.pdf> adresinden alındı
(Erişim Tarihi:04.04.2024)
- CSGB, *Çalışma İzni*. https://www.cs.gb.gov.tr/ui/gm/calisma-izni/izin_turleri/
adresinden alındı (Erişim Tarihi:05.04.2024)
- CSGB. (Tarih Yok). *Yabancılar E-İzin Kullanma Kılavuzu*.
https://www.cs.gb.gov.tr/media/87684/e-izin-klavuzcs.gb_compressed-11-1-pdf
adresinden alındı (Erişim Tarihi: 05.04.2024).
- Colley, H. (2018). *Emek Gücü. S. Mojab içinde, Marksizm ve Feminizm* (F. Hülügü, Çev., s. 361-384). İstanbul: Yordam Kitap.
- Coontz, S., & Henderson, P. (2020). *Sınıflı ve Devletli Toplumların Kökenindeki Mülkiyet Biçimleri, Politik İktidar ve Kadın Emeği*. G. Acar Savran, & D. Nesrin Tura içinde, *Kadının Görünmeyen Emeği* (s. 29-88). İstanbul: Yordam Kitap.
- Costa, M. (2014). *Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi* (1 b.). (Kolektif, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2017). *Sosyal Hizmetin Kapsamadıkları: Kağıtsız Göçmen Kadınlar*. N. Şahin Taşgın, U. Tekin, & Y. Ahi (Eds.), Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar: Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek Konferansları İçinde (ss. 217-233). Ankara: Nika Yayınevi.
- Çağlayan, S. (2006). *Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 67-91.
- Çetin Aydın, G. (2021, Haziran). *Toplumsal Etkiler Bağlamında Uluslararası Emek Göçü*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 2(1), 1-17.
- Çiftçi, C. (2014). *Türk Çalışma Hayatında Yabancı Uyruklu Kadınlar: Çalışma İzni Verileri Işığında Mevcut Durum Ve Sektörel Değerlendirmeler* (Uzmanlık Tezi). TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü.
- Danış, A. (2004). *Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. Birikim Dergisi*.(184-185), 216-224.

- Dedeoğlu, S. (2019). *Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme. F. Özbay içinde, Kadın Emegi* (s. 153-178). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar* (1 b.). Ankara: Efil Yayınevi.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. (2020). *Göç Teorileri, Göçmen Emegi Ve Entegrasyon: Kadınların Yeri*. In K. Biehl & D. Danış (Eds.), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Çalışmaları* (pp. 18-37). Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi ve Göç Araştırmaları Derneği.
- Delphy, C. (2020). *Baş Düşman. G. Acar Savran, & N. Demiryontan içinde, Kadının Görünmeyen Emegi* (s. 89-114). İstanbul: Yordam Kitap.
- Demirdizen, D. (2013). *Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar: Yeni Düzenlemelerle Yarı Köle Emegine Doğru mu?* Çalışma ve Toplum, 3(38), 325-346.
- Demirkol, B. (2018). *Yabancıların Türkiye'de Çalışması ve Uluslararası İşgücü Kanunu*. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(1), 421-482.
- Deniz, G., Kaluç, F., & Uysal, H. (2020). *İstanbul'da Ev Hizmetlerinde Çalışan Filipinli Kadınlar: Göç, Emek ve Gündelik Hayat*. Pasajlar Dergisi, 1-23.
- Durusoy Öztepe, N. (2018). *Hizmetler Sektörünün Eğreti İşlerinden Kadın İstihdamı ve Çalışma Koşulları*. Ç. Ünlütürk Ulutaş (Dü.) içinde, *Feminist Sosyal Politika* (s. 171-198). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Elçin, D. (2017). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı?*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 117-198.
- Engels, F. (2019). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (1 b.). (E. Özalp, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Erbaş, H. (2019). *Göç ve Göçmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Erdem, Z., & Şahin, L. (2008). *Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı*. Kamu İş Dergisi, 10(2), 1-58.
- Erder, S. (2011). “Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu?: Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi”, Sancar, & S. Sancar (Dü.) içinde, *Birkaç Arpa Boyu 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* (Cilt 1, s. 167-190). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Erturun, I. (2023). *Uluslararası Göçün Ortaya Çıkardığı Sosyal Sorunların Sosyal Politika Bağlamında Analizi*. (Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı).
- Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx* (1. b.). (T. E. Kalaycı, & S. Oğuz, Çev.) Ankara: NotaBene Yayınları.
- Goffman, E. (2021). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (4. b.). (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gökbayrak, Ş. (2009). *Refah Devletin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar*. Çalışma ve Toplum Dergisi(2), 55-81.
- Gökdere, A. (1978). *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerinde Etkileri*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güleç, C. (2015). *Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Yansımaları*. TESAM Akademi Dergisi, 2(2), 81-100.
- Güler, A. (2012). *Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye’ye Yansımaları*. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 218-239.
- Güngör, M. (2009). *Duygusal Emek Kavramı: Süreci Ve Sonuçları*. Kamu İş, 11(1), 167-184.
- Hochschild, A. (2012). *The Managed Heart* (3 b.). London: University of California Pres.

- Horuztepe, G. S. (2021). *Türkiye'de Çalışan Yabancıların İş Kanunundan Kaynaklanan Hak ve Yükümlülükleri* (Uzmanlık Tezi). AÇSHB UİGM.
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü). (2019). *ILO Küresel Yabancı Göçmen İşçi Tahminleri Sonuçlar ve Metodoloji*.
- Işığışık, Ö. (2005). *Küresel Gerçeklerle Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi(50), 435-453.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- İŞKUR. (2023). *Özel İstihdam Büroları*. <https://www.iskur.gov.tr/ozel-istihdam-burolari/> (Erişim Tarihi: 06.04.2024).
- James, S. (2010). *Cinsiyet, Irk, Sınıf*. (A. Sönmez, N. Ilgıcioğlu, & S. Gündoğan, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., & Ritterberger Tılıç, H. (2017). *Çocuk ve Yaşlı Bakıcıları: Enformal Sektördeki Kadınlar*. S. Dedeoğlu, & A. Elveren içinde, *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (s. 301-327). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalfa, A. (2008). *Eski Doğu Bloku Ülkeleri Kaynaklı İnsan Ticareti ve Fuhuş Sektöründe Çalışan Kadınlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Kamış, H., & Özözen Kahraman, S. (2021). *Bakım Hizmetlerinde Çalışan Kadın Göçmenler: İzmir Örneği Kenti*. Göç Dergisi, 8(1), 155-181.
- Kanbir, F. (2022). *Hediye Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme*. Antropoloji (43), 63-69.
- Karadeniz, D. (2020). *Sovyetler Birliği Ekseninden Avrupa Birliği Üyeliğine: Doğu Avrupa Ülkelerinde Ekonomik ve Siyasal Dönüşümün Analizi*. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 6(1), 1-20.
- Kaşka, S. (2007). *Globalisation of Domestic Work: Moldovan Migrants in Turkey*. Conference on Globalisation, Conflicts and the Experiences of Localities . Roma, Italy.

- Kaşka, S. (2016). *Yeni Uluslararası Göç Hareketleri ve Türkiye'deki Moldovalı Kadın Hizmetçiler*. 2016 Orient Institut Istanbul, 71-92.
- Kavlak, B. (2019). *Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Bir Yenilik: Turkuaz Kart*. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi(2), 337-362.
- Kaya, T. (2021). *Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi(47), 215-246.
- Kökkılınç, A. (2019). *Ev Hizmetlerinde Çalışan İşçinin İş İlişkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, 20(2), 537-557.
- Kurt, A. (2014). *Küreselleşme Kapsamında Göç ve Emegin Feminizasyonu (Kadinsılaşması): Trabzon Hizmet Sektöründe Yabancı Göçmen Kadın Emegi*. (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum: Atatürk Üniversitesi).
- KTB. (2010). *Turizm Verileri*.
<https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/2140,turizmverileripdf.pdf?0> (Erişim Tarihi:06.04.2024)
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve Antropolijide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kütük, E. I. (2019). *Kadın Emegi: Farklı Feminizm Ve Feminist İktisat Anlayışları Temelinde Bilgi Kuramsal Bir İrdeleme* (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Lordoğlu, K. (2011). *Enformel İstihdam ve Türkiye Kaynakları*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 55(1), 45-60.
- Lordoğlu, K., Kiroğlu, M., & Tanyılmaz, K. (2004). *Türkiye'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü*. İstanbul: UĞİNAR Proje Raporu.
- Mandel, E. (2008). *Marksist Ekonomi El Kitabı* (3. b.). (O. Suda, Çev.) Ankara: Maki Basın Yayın.
- Marx, K. (2011). *1844 El Yazıları* (4. b.). (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2015). *Kapital Ekonomi Politiğin Eleştirisi* (Cilt 1. Cilt). (M. Selik, & N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

- Mojab, S. (2018). *Marksizim ve Feminizm* (Cilt 1). (F. Hülügü, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Neuman, W. (2019). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Cilt 2). (Ö. Akkaya, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özateş, Ö. S. (2015). *Malumun İlanı Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği* (1. b.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Özbay, F. (2019). *Kadın Emeği ve İstihdamı Çalışmaları. F. Özbay içinde, Kadın Emeği* (s. 29-51). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, Ç., & Köşk, U. (2018). *Yeniden Üretim Döngüsü İçinde Kadın Göçmenler. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 1(1), 39-58.*
- Özcan, D. (2017, Şubat). *Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 2(4), 183-215.*
- Parrenas, R. (2000). *Migrant Filipinia Domestic Workers and the International Division of Reproductive Labor. Gender and Society, 14(4), 560-580.*
- Parrenas, R. (2012). *The Reproductive Labour of Migrant Worker. 2012 The Author(s) Journal Compilation, 12(2), 269-275.*
- Razavi, S. (2007, June). *The Political and Social Economy of Care in a Development Context. United Nations Research Institute for Social Development, 1-39.*
- Sağlık, B., & Çelik, H. (2018). *Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2), 95-120.*
- Sunar, L. (2012). *Batı Düşüncesinde Yeni Arayışlar ve Roy Bhaskar'ın Eleştirel Realizm Felsefesi. Istanbul Universty Journal of Sociology, 3(15), 85-100.*
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016). *Göç Sürecinde Kadın. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimle Dergisi, 14(1), 200-214.*
- Şeker, G., Sirkeci, İ., & Arslan, Ç. (2014). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme. İnsan Hakları Yıllığı(32), 107-129.*

- Temiz, H. (2004). *Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması*. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2(2), 55-80.
- Tokol, A., & Emirgil, B. (2022). *Göçmen İşçiler ve Sendikalar: Sosyal Haklar ve İkilemler Bağlamında Sendikal Stratejiler*. Çalışma ve Toplum, 5(75), 2509-2548.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü* (1 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2021). *Emanet Emek*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Toksöz, G., & Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2011). *Göç Kadınlaşıyor mu?* S. Sancar, & S. Sancar (Dü.) içinde, *Birkaç Arpa Boyu-21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (Cilt 1, s. 167-190). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G., Erdoğan, S., & Kaşka, S. (2012). *Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasalarındaki Durumları*. Ankara: IOM Türkiye.
- Toksöz G. (2021) *Emanet Emek - Göç Yollarında Kadınlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- TÜİK. (2024). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2023*
https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023_49684#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,9'unu%20ise%20kad%C4%B1nlar%20olu%C5%9Fturdu.adresinden%20aldındı (Erişim Tarihi: 06.02.2024)
- TÜİK. (2023). *İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2022*,
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2022-45867#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=%C4%B0l%20d%C3%BCzeyinde%20cari%20fiyatlarla%20GSYH,5%20pay%20ile%20%C4%B0zmir%20izledi.> (Erişim Tarihi: 07.12.2023)
- TÜİK. (2023). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2023*.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2022-49457#:~:text=T%C3%BCrkiye'den%20yurt%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1na%20g%C3%B6%C3%A7,%C3%BCn%C3%BC%20ise%20yabancı%C4%B1%20uyruklular%20olu%C5%9Fturdu>. Adresinden alındı (Erişim Tarihi: 07.04.2024).

- TÜİK. (2023). *İstatistiklerde Yaşlılar*, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslılar-2022> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 17.04.2024)
- Türk, D. (2012). *Eleştirel Gerçeklik Üzerine*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 67(3), 189-217.
- Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü. (2017). *2017 Yılı Göç İstatistik Raporu*.
- Uslu Ak, B. (2021). *Göç Kavramı ve Kuramları*. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(72), 1749-1758.
- Ünal, A. (2011). *Örgütsel Güvenin Duygusal Emeğe Etkisi: İstanbul'da Yerleşik Dört Ve Bir Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya)
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2015). *İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları: Türkiye'de Yeni Politika Arayışları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 70(3), 723-750.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç., & Kalfa, A. (2009). *Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri*. Fe Dergi, 1(2), 13-28.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2009). *Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emeği*. In S. Dedeoğlu & M. Yaman-Öztürk (Eds.), *Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*. İstanbul: SAV Yayınları.
- Yalçın, Ç. (2015). *Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar ve Ekonomik Şiddet*. Fe Dergisi, 50-60.
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, A. (2019). *Göç ve Kadın: Göçün Feminizasyonu ve Kadın Göçmenlerin Durumu*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 383-400.
- Yılmaz, G. (2005). *Emek Göçünün Tarihsel Arka Planı: AB'deki Göçmen İşçilerin Durumu*. Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 1-7.

- http-1:** <https://izmirinrakamlari.izmir.bel.tr/tr/2022/3/Izmir>, (Erişim Tarihi: 31.12.2023).
- http-2:** <https://izmirinrakamlari.izmir.bel.tr/tr/2022/55/IzmirinEgitimDuzeyi>, (Erişim Tarihi: 01.02.2024).
- http-3:** <https://izmirinrakamlari.izmir.bel.tr/tr/2022/37/GocDurumlari>, (Erişim Tarihi: 01.02.2024).
- http-4:** https://acikveri.bizizmir.com/api/3/action/datastore_create, (Erişim Tarihi: 06.04.2024).
- http-5:** <https://mihci.av.tr/yabanci-bakici-calisma-izni/> , (Erişim Tarih: 06.04.202).
- http-6:** <https://izmirinrakamlari.izmir.bel.tr/tr/2022/40/YabanciUyrukluDagilimi>, (Erişim Tarihi: 07.04.2024).
- http-7:** <https://izmirinrakamlari.izmir.bel.tr/tr/2022/96/YillaraGoreIstihdamOrani?no=2>, (Erişim Tarihi: 07.04.2024).
- http-8:** <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/izmirfinalpdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2024).
- http-9:** <https://www.universitemerkezi.com/il/izmir.html>, (Erişim Tarihi: 21.04.2024).
- http-10:** <https://www.egedesonsoz.com/haber/Belediyenin-tesisine-basvuru-patlamasi-Izmir-de-yaslilarin-huzur-u-yok/1158704/> (Erişim Tarihi: 21.04.2024)
- http-11:** <https://www.meb.gov.tr/ozel-egitime-ihtiyac-duyanlara-verilecek-bireysel-egitim-destegi-aylik-4-bin-692-lira-oldu/haber/32406/tr#:~:text=Mill%C3%AE%20E%C4%9Fitim%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1na%20ba%C4%9Fl%C4%B1%203,e%C4%9Fitim%20ve%20rehabilitasyon%20merkezi%20bulunuyor.> (Erişim Tarihi: 21.04.2024).

EKLER

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Merhaba, ben İzmir Bakırçay Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Simge Karabıyık. Yüksek Lisans Tez çalışmam kapsamında Doç. Dr. Selin Atalay'ın sorumlu olduğu Göçmen Kadınlar ve ücretli Bakım Emeği:İzmir Örneği adlı araştırmada araştırmacı olarak yer almaktayım. Araştırmaya katılan kişilerin bilgileri gizli tutulup sadece, araştırmayı yürütenler tarafından görülecek ve üçüncü kişilere tamamen kapalı olacaktır. Çalışmaya değerli zamanınızı ayırıp katılmanız bizi çok memnun edecektir.

Araştırmanın Amacı Nedir? Araştırmanın amacı İzmir'de ücretli bakım hizmetleri alanında çalışan göçmen kadınların küresel bakım zincirine bağlı olarak iş deneyimlerinin ve bu deneyimlerinin gündelik hayatlarına etkilerinin incelenmesidir. Araştırmaya katılmayı kabul ederseniz, sizden beklenen, tarafıma size yöneltilen sorulara yanıtlar vermenizdir. Bu araştırmaya katılım ortalama olarak 120 dakika sürmektedir.

Sizden Topladığımız Bilgileri Nasıl Kullanacağız? Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük temelinde olmalıdır. Sizden kimlik veya kurum belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak, sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Katılımcılardan elde edilecek bilgiler toplu halde değerlendirilecek ve bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Sağladığınız veriler gönüllü katılım formlarında toplanan kimlik bilgileri ile eşleştirilmeyecektir.

Katılımınızla ilgili bilmeniz gerekenler: Araştırma günlük hayatta karşılaşılması muhtemel olağan risklerin ötesinde bir risk içermemektedir. Katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda araştırmayı yapan kişiye, araştırmadan çıkmak istediğinizi eposta yolu ile iletmeniz yeterli olacaktır. Araştırma sonunda, bu araştırmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır.

Araştırmayla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz: Bu araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu araştırmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

Evet

Hayır

1.Görüşmeci Hakkında Genel Bilgiler

- 1.1. Kaç yaşındasınız?
- 1.2. Eğitim durumunuz nedir?
- 1.3. Uyuğunuz nedir? Nereden gelmektesiniz?
- 1.4. Anadiliniz nedir? Kaç dil bilmektesiniz?
- 1.5. Medeni durumunuz nedir?
- 1.6. Çocuğunuz var mı?
- 1.7. Türkiye’de kimlerle birlikte yaşamaktasınız?
- 1.8. Türkiye’deki iş hayatına katılım süreciniz boyunca hangi işlerde çalıştınız?

2. Menşei Ülke Hakkında Bilgiler

- 2.1. Gelmiş olduğunuz ülke hakkında genel bilgi verebilir misiniz?
- 2.2. Gelmiş olduğunuz ülkedeki aileniz ve yaşantınız ile ilgili bilgi verir misiniz?
- 2.3. Gelmiş olduğunuz ülkede çalışıyor muydunuz? Nasıl bir iş yaşantınız vardı?

3.Göç Süreci Hakkında Bilgiler

- 3.1.Türkiye göç ettiğiniz ilk ülke mi eğer değilse başka hangi ülkelerde bulundunuz?
- 3.2.Göç ettiğiniz ülkeleri tercih etme sebepleriniz nelerdi ve oralarda da çalıştınız mı? Çalıştıysanız hangi işlerde çalıştınız?
- 3.3. Türkiye’yi tercih etme sebebiniz nedir?
- 3.4. Göç sürecinizi anlatır mısınız?
- 3.5. İzmir’i tercih etme sebebiniz nedir?
- 3.6. Göçmenlerle ilgili herhangi bir dernek, vakıf gibi yardım kuruluşlarından destek alıyormusunuz? Ve bu gibi kuruluşlar hakkında bilginiz var mı?
- 3.7. Türkçeyi nasıl öğrendiniz? Öğrenme sürecinde zorlandığınızı düşünüyor musunuz?
- 3.8. İzmir’de göçmen olmak hakkındaki düşünceleriniz neler?

4. İzmir’deki Çalışma Süreci

- 4.1. İzmir’de bakıcılık yapmaya nasıl karar verdiniz? Bu mesleği seçmenizdeki etken neydi?
- 4.2. Çalışacağınız kişileri nereden bulmaktasınız? İletişim nasıl sağlanıyor? Herhangi bir aracı durumu söz konusu mu? (Şirket, sosyal medya ilanları, arkadaş)
- 4.3. Kime bakmaktasınız? (Yaşlı, Hasta, Engelli, Çocuk)
- 4.4. Hangi koşullarda çalışmaktasınız? (yatılı ya da değil)
- 4.5. İzin gününüz var mı? Var ise kaç gün?
- 4.6. Aldığınız ücreti belirleyen kriterler var mı?

5. Küresel bakım zincirine yönelik Sorular

- 5.1. İşvereninizle aranızdaki ilişkiden kısa bir şekilde bahsedebilir misiniz?
- 5.2. Sizce işvereninizin sizin seçme nedeni nedir?
- 5.3. Bakım sektöründe sizce daha çok hangi uyruktan kişiler tercih edilmektedir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Simge KARABIYIK
E-Posta	
Eğitim	
Lisans	2019, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Yüksek Lisans	2024, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Anabilim Dalı
Yayın Listesi	
Bildiri	Atalay, S. & Karabıyık, S., (2024), Immigrant care workers in Turkey in the context of global care chains, 6th International Congress on Multidisciplinary Social Sciences (ICMUSS-2024), Ankara, Turkey.

